

VESTNIK VOČERO
VOČERO VESTNIK
SLOVENSКИН
DOMOBANCEV
VESTNIK
DOMOBANCEV
SLOVENSКИН
VESTNIK VOČ
ERO VESTNIK

VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBRANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij, Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158, 1407 - Buenos Aires. Director y Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of slovenian anticommunist veterans. Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 - Buenos Aires, Argentina.

— o —

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauserja“ pošiljajte na ime **VESTNIK**, na zgoraj napisani naslov uprave.

— o —

V S E B I N A

Božič kliče vsakogar domov (Vladimir Kos)	137
Pot v slovensko državo (Rudolf Smersu)	138
Vrnjeni domobranci — prevaranim partizanom	140
Ustavne spremembe v SFRJ	142
Iz zgodb rdečega imperija (IV) — L. M.	144
Janez Evangelist Krek — politik (pok. R. Jurčec)	149
Cbvertilo SNO	152
4. september 1946 (govor Dušana šušteršiča)	153
Iz ozadja partizanskega napada na št. Jošt (Janez Grum)	157
Ustrelitev kapetana Lesjaka (Janez Grum)	161
Slovenci z italijanskimi priimki (iz „Slovenca“)	165
Kompleks in teža krivde (PU)	166
Z roko ujet v steklenici svoje preteklosti (Aleš Gošar)	167
Papeži in fatimska skrivnost (18) — (Ludovik Ceglar)	170
Opombe h knjigi škof Rožman (Ludovik Ceglar)	175
še vedno ne odprto, vendar že „PRIPRTO PISMO“ (ponatis)	186
Umrli je Janez Kralj (M. B.)	202
Spominska proslava v Aurori (Andrej Pučko)	203
PISMA (Vinko Beličič — Emil Cof — Vinko)	204
Zakulisja dolarskih kupčij (Pristavski)	209
Krvoločni medved in ljudska govornica	215
La agresión indolora al catolicismo (J. R. Bonamino)	216

VESTNIK VOLERO

SLOVENSKIH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV

LETNIK XXXVIII

JULIJ-NOVEMBER 1987

AÑO XXXVIII

JULIO-NOVIEMBRE 1987

Božič kliče vsakogar domov

O Božič, čas povratka v zgodovino!
Ko Božji Sin postane eden izmed nas
in vsako našo umrljivo glino
pred vsemi angeli povzdigne v božjo čast.

O Božič, celega rodu svetloba
od pradavnine tja do zadnjih bridkih let!
Poštenosti in pridnosti podoba
in zmage, tudi ko Resnica gre umret.

O Božič, del junaških razodetje!
Ko spet se s senco ognja senca druži straž
in „Sveta noč“ mehko odmeva petje
in sneg leti iz zvezd na kapo, puško, plašč.

O Božič, prt kristalov zledenelih
čez vsako jamo v prst zabrisanih grobov!
Da bodo z njimi angeli bedeli
to noč, ko Božič kliče vsakogar domov.

Vladimir Kos

**Mirú Svete noči in lepih dni v Novem letu
želi VESTNIK**

vsem Slovencem blage volje.

Pot v slovensko državo

s pravico do samoodločbe in odcepitve

O pravici do narodove samoodločbe, ki je načelna zahteva tudi Slovenskega narodnega odbora in v njem združenih slovenskih demokratičnih strank, smo že ponovno pisali. Da danes ponovno pišemo o tem, so povzročili zlasti članki v domovinskih političnih in strokovnih revijah (npr. v Novi reviji 57), ki soglašajo z našim stališčem in postavljajo načelo samoodločbe tudi za slovenski narod.

Pravica do samoodločbe je v pravni teoriji dovolj natančno utemeljena. Tej teoriji je v veliki meri (toda ne povsod) sledila zlasti v sedanjem stoletju praksa v taki meri, da je prišla pri številnih narodih narodova samoodločba do veljave. V ozki zvezi s samoodločbo je pravica do odcepitve naroda od države, v kateri se sedaj nahaja. Odcepitev je skrajni izraz samoodločitve, je popoln prelom državnoopravnega odnosa z dosedanjo državo.

Kdo lahko zahteva samoodločbo in odcepitev?

V Organizaciji Združenih narodov velja načelo, da se pravica do samoodločbe priznava vsem ljudstvom, kar v Evropi pomeni vsem narodom, v kolonijah pa ljudstvom kolonialnih ozemelj ne glede na njihovo narodnostne, jezikovne in druge značilnosti prebivalstva. V nobenem primeru pravna teorija in praksa ne priznavata omejitev te pravice do samoodločbe na podlagi zahtev po narodovi „državotvorni zgodovini“ ali zahtevi po „življenjskem prostoru“ ali po zrelosti ali usposobljenosti prebivalstva za samoupravo, niti ne po določeni velikosti ozemlja ali številnosti ljudstva.

Pravica do narodove samoodločbe je bila poudarjena tudi v listini, ki je bila leta 1975 podpisana v Helsinkih.

Po tej mednarodno priznani teoriji in praksi ni prav nobenega dvoma, da ima slovenski narod kot priznan evropski narod, ki ima svoje strnjeno ozemlje, svoj jezik in svojo kulturo, polno pravico do samoodločbe in ustanovitve svoje lastne suverene države.

Wilson je 8. januarja 1918 v svojih slavnihi „štirinajstih točkah“ postavil načelo samoodločbe narodov, ki ga pa, žal, versajska mirovna pogodba v veliki meri ni upoštevala. Po prvi svetovni in zlasti še po drugi je mnogo narodov in ljudstev po poti samoodločbe prišlo do svojih držav. Veliko prevaro pa so doživeli narodi vzhodnega bloka. Leninova gesla o pravici do samoodločbe in pravici do odcepitve kakor tudi podobne Kardeljeve trditve so se pokazale kot prazne in varljive puhlice. Vzhodni komunistični vodje so vrsto narodov

zasušnjili, ne da bi dopustili, da se narodi demokratično izjavijo, kakšno državno ali družbeno obliko želijo imeti.

To velja tudi za Jugoslavijo. Noben narod ni bil na svobodnih volitvah ali na plebiscitu ali referendumu vprašan, ali se želi vključiti v novo komunistično državo. Partija je po revoluciji, ki jo je sprožila, prevzela oblast in vsem narodom vsilila svoj način življenja. Trditve, da pomenijo narodovo odločbo razni sklepi in izjave npr. vrhovnega plenuma OF ali dolomitska izjava ali odlok kočevskega ali črnomeljskega zbora itd., so brez vsake osnove, ker je vse odločbe vsilila partija, ne da bi vprašala ljudstvo za pristanek.

Pravica do odcepitve

Rekli smo, da niso imeli narodi Jugoslavije nikdar priložnosti, da bi mogli uporabiti pravico do samoodločbe. Naravnost v posmeh vsaki pravni ureditvi države pa so v jugoslovanski in slovenski ustavi določila o odcepitvi. Ustavi SFR Jugoslavije in OF Slovenije vsebujeta v svojem prvem členu določilo, ki se glasi takole: „Izhajajoč iz pravice vsakega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve, so se narodi Jugoslavije (med temi tudi slovenski narod) ... združili v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo.”

To so lepa določila. Nikjer pa ni določeno, kako se izvrši samoodločba in kako se izvrši odcepitev. Nikjer ni nobene besede, kako je mogoče izpeljati odcepitev, kdo lahko predlaga odcepitev, kdo sprejme ali zavrne predlog za odcepitev, kdo izpelje postopek, kako se rešijo medsebojne obveze med federacijo in republikami, ki se želijo odcepiti. Vse to bi moralo biti podrobno določeno ali v ustavah ali v izvršilnih zakonih. Vsega tega pa ni. Zato so vse besede o samoodločbi in pravici do odcepitve v jugoslovanskih in slovenski ustavi samo slepilo in prevara.

Kje je torej rešitev?

Kako naj slovenski narod — in to velja tudi za druge narode Jugoslavije — pride do tega, da se uveljavi njegova pravica do samoodločbe in tudi pravica do odcepitve in ustanovitve svoje države, če bi ljudje pri plebiscitu tako odločili?

Do teh pravic bodo narodi Jugoslavije prišli samo s **složnim nastopom zoper sedaj vladajoči totalitarni režim**, ki jih je zapeljal v slepo ulico politične, gospodarske, kulturne in moralne krize. **Samo z zlomom komunističnega režima bo dana narodom priložnost**, da po načelu samoodločbe vsak narod odloči o svoji usodi t. j. o svojem državnem in družbenem življenju.

Toda to bo — še enkrat ponavljamo — mogoče doseči samo s **složnim nastopom**, z medsebojnim razumevanjem in z **medsebojnim dogovorom**. Če tega ne bo, bo v Jugoslaviji nova državljanska vojna.

Zato je nujno potrebno, da se zastopniki narodov v emigraciji čim preje dogovorijo in zedinijo glede načel in postopka, po katerih bi bilo mogoče složno nastopiti v skupnem odporu do sedanjega režima in pripraviti vse potrebno, da se po zlomu tega režima s pomočjo načela samoodločbe na demokratičen in miren način rešijo problemi narodov Jugoslavije.

Vrnjeni domobrancji – prevaranim partizanom

Večina naših soborcev-domobrancev, vrnjenih iz Vetrinja pomladi 1945, je bila pobita. Umrli so zvesti Bogu in svojemu narodu. Preživeli se jih spominjamo s ponosom, ljubeznijo in spoštovanjem. Njih žrtev in zgled spremljata skozi življenje nas, pa tudi naše otroke in vnuke, ki rastejo Slovenci sredi tujine.

Mi, ki smo z njimi pretrpeli albionsko prevaro, prehodili z njimi del poti, ki je vodila skozi ponižanja in muke v smrt in jih v nekaterih primerih spremljali prav v grobove, smo priče, da so se pripravljali na zadnjo žrtev brez sovraštva. V zavesti svoje pravične borbe niso prosili usmiljenja. Sprejemali so strašno usodo pogumno kot zvesti slovenski vojaki.

Mi smo ostali živi, ker je Bog hotel tako. Ko se v mesecu juniju še posebej spominjamo tistih dni, se zavedamo dolžnosti pričevanja, pa tudi zvestobe zgledu naših pomorjenih tovarišev. V nas ni želje po maščevanju. Štirideset let že javno pišemo in govorimo o strahotah revolucije in kdor hoče, lahko ve, da ne gojimo sovraštva, marveč zahtevamo zase in za naše rajne le, da se resnica prav spozna in se pravici zadosti.

Za pomor prodane, izdane in vrnjene slovenske vojske dolžimo komunistično partijo, ki je revolucijo izzvala, začela ter od vsega početka varala in zlorabljala narodno zavest okupiranega slovenskega naroda. Usmerila je svoje teroristične akcije proti idejnim nasprotnikom, zavednim slovenskim narodnjakom in njih družinam, pa proti tistim, ki so že pred njo organizirali protiokupatorske ilegale. Razklala nas je v dva sovražna tabora in izvajala teror nad vsemi, ki so se zoperstavili njenim protinardnim načrtom. Nasprotnikom je poskusila vžgati pečat izdajalstva, medtem ko je tiste slovenske rodoljube, ki so ji v dobri veri zaupali, s pretvaro, z lažjo in celo z grožnjo zavajala v borbo za svoje lastne cilje.

Mnogi med vami ste se zatekli v gozdove pred okupatorjem ter se pridružili partizanom v trdni veri, da se bore za svobodo in lepšo bodočnost Slovenije. Mi smo se iz istega razloga uprli od partije vodeni fronti. Velik del naroda se je tedaj dvignil v obrambo življenja in svojih najsvetejših vrednot pred nasiljem, ker je vedel, da stremi partija za totalitarno oblast v skladu s sovjetskim komunističnim vzorcem in to za vsako ceno. Čas je pokazal, da se nismo zmotili.

Ko je prva nacionalna ilegala odšla v gozdove, da zbira od okupa-

torja in od KP ogrožene rojake, je partija že imela na vesti dolgo vrsto umorjenih patriotov. Potem pa je še ukazala likvidacijo vsakogar, ki bi poskušal odpor proti okupatorju zunaj njene OF.

Vodstvo nacionalne, ilegalne vojaške enote se je izogibalo boju s partizani, da bi se izognili bratomorni vojni. šele po tretjem napadu, ko je KP vztrajala na njihovem uničenju, so odgovorili s protinapadom. Šlo je za samoobrambo. V boju je bilo, pod znakom rdeče zvezde, nemogoče ločiti med dobromislečim, izrabljanim narodnjakom in med anacionalnim komunistom. Z leti je ta razlika postajala vedno jasnejša in globlja; razumemo jo in jo ob tej priložnosti še posebej poudarjamo.

Če smo mi po koncu revolucije bili prevarani od zaveznikov, pa ste mnogi od vas bili prevarani od KP, kateri ste pripomogli do totalitarne oblasti. Danes, ko velik del vas, nekdanjih partizanov, spoznava, da je partija zlorabljala vašo narodno zavest, in odkriva, kaj se je v resnici dogajalo v letih 41-45, kar se nekateri upate to že javno povedati, ponovno zatrujemo, da je v nas, kot v večini našega naroda, le zahteva po celi resnici, enaki pravici in svobodi za vse!

Našim mrtvim že desetletja jemljejo dobro ime, a vemo, da bo prišel čas zadoščenja, kajti zgodovine ne pišejo le novi oblastniki. Naši rajni imajo pravico do svoje časti, narod pa do resnične svobode, v kateri bo mogel najti pravi odnos do svoje lastne preteklosti. Tedaj bo postalo vsem jasno, da je skozi desetletja bila veliki izdajalec in uničevalec slovenskega naroda komunistična partija.

Ko priporočamo Bogu žrtve revolucije, prosimo tudi, da bi tisti, ki so neposredni krivci premnigih nasilij in genocida, postali vredni odpuščanja, ki so ga izrekale — sredi mučenja — njihove žrtve.

Javna krivica zahteva tudi javnega zadoščenja, a to ne samo zaradi nas, temveč tudi zaradi zdrave bodočnosti prihodnjih slovenskih rodov, da se obvaruje narod pred težko boleznijo nerazčiščene preteklosti.

Resnica kliče po svobodi. Zato pa vse tiste, ki ste se borili kot partizani v prepričanju, da gre za svobodo ter ohranitev slovenske zemlje in rodu, pozivamo, da se sedaj, ko je že skrajni čas, zavzamete brez malodušja, da se vsemu slovenskemu narodu — brez izjeme — vrnejo odvzete ali okrnjene politične in osebne svoboščine!

Totalitarizmi kot fašizem, nacizem in komunizem so bili in so bič na hrbet slovenskega naroda. Le svoboden bo ta narod mogel razviti vse sile, da se ohranja in raste v spreminjajočem se svetu. Ne pozabimo na preteklost. Iščimo v njej resnico in zavedajmo se, da je naš narod ponovno v veliki nevarnosti in da se boj za njegov obstanek in rast — nadaljuje!

Za poraz velikega sovraštva je potrebna velika ljubezen; ta pa je med nami last vseh, katerim je Slovenija nad vse draga!

Bratska zavest že zmaga nad lažjo in sovraštvom.

Vrnjeni in preživeli domobranci

Podpisani po abecednem redu so:

Arnšek Ivan — Avguštin Franc — Dolenc Vencelj — Hren Ludvik

— Hribar Jože — Hribar Viktor — Jerebič Stanko — Klemenčič Ivan — Kokalj Janez — Korošec Ivan — Kremžar Marko — Magister Albin — Opeka Alojz — Potočnik Matevž — Pozeljnik Alojz — Rode Ivan — Smole Ivan — Smole Stane — Šterbenc Janko — Tekavec Ciril.

Vrnjeni soborci, ki se strinjajo z vsebino gornjega pisma, pa ga niso mogli pravočasno podpisati, naj sporoče svoje soglasje kateremukoli od podpisanih iz Argentine.

Med junijem in avgustom 87

Po branju te spomenice se pridružuje s podpisom Vinko Levstik — Gorica.

Ustavne spremembe v SFRJ

Društvo Slovenskih pisateljev je priredilo v Cankarjevem domu v Ljubljani, dne 16. marca 1987, javno razpravo. Povabljeni so bili štirje pravniki in občinstvo je lahko javno komentiralo. Udeležencev je bilo 800, razpravljalec 28.

RUDI ŠELIGO je v predgovoru poudaril, da razprava ni usmerjena proti nikomur. Čuden uvod v debato o najvažnejšem zakonu države!

CIRIL RIBIČIČ: poznan zagovornik režima, kritizira nastope, ki so usmerjeni proti obstoječemu sistemu. Močno prijema dr. F. Bučarja, ki se zavzema za pluralistično demokratsko družbo, in odklanja privilegije takoimenovane avantgarde KPS. Tipično Ribičičev je razloček, ko odklanja debato, ki bi v isti koš dajali Predsedstvo SFRJ, Memorandum Srbske akademije (kar bi bil pravi pluralizem, op. pisca) in meščansko desnico. Zagovarja krepitev učinkovitosti in uspešnost federacije.

MATEVŽ KRIVEC: kritizira način postopka za sprembo ustave. Dosedaj so visoki politični forumi vedno vsilili svoje edino zveličavne „resnice“. Predlaga, da se dajo na izbiro variante predlogov in neposredne volitve. Ne načenna pa okvira partijske nadvlade.

FRANCE BUČAR: v začetku iznese očitek C. Ribičiču, kako da more polemizirati z njim v tej zadevi (celo v časopisju), še preden je slišal njegovo predavanje? Tu se naredi Bučar nevednega, ker pač pozna taktiko ustrahovanja! Bučar predvideva novo hujšo centralizacijo in še slabše: novi federalni predpisi bodo manj vezani na soglasje republik. Železnice, pošta, elektrogospodarstvo bodo centralizirani, poslovna kontrola sama pa se bo poslabšala. Center bo odločal, posledice bodo nosile republike. Za železnico je že znan predlog uporabljati v njeni upravi in delovanju samo en jezik!

MILAN APIH odklanja novi ustavni osnutek, kar krepí center, ugotavlja pa že, da predloga ne bo mogoče zavrniti. Krize pri nas ne morejo odpraviti tisti, ki so jo ustvarili. Nova revija je, po Apihu, podala diagnozo bolezní SFRJ, ne pa recepta za zdravilo, ki pa more biti edinole demokratizacija.

TONE PERŠAK postavlja retorično vprašanje: Kdo dejansko odloča in

vlada, če pa združeno delo (slavno samoupravljanje) odloča samo o 5 do 6% vsega tega, o čemer naj bi odločal. Poziva KP, naj se odpove monopoli nad resnico, odklanja pa večstrankarski sistem. Čudna logika! Istočasno ja pa ne! Solidarnost in pomoč nerazvitim področjem naj bo načelo ne pa obveznost!

BORIS NOVAK: skupna jedra smo odklonili, nova ustava jih bo uvedla por formulo poenotenega izobraževanja! Globoko ga žali sovražno protislovensko ozračje, ki vlada v današnji SFRJ.

DIMITRIJ RUPEL: apelira na odprto debato brez okvirov. Slovenska politika naj odpre vrata narodu in svoji inteligenci.

CIRIL ZLOBEC: gospodarski škandal, ko so se Kosovo, Črna Gora in Makedonija proglasile za bankrotirane, označi za veliko tragedijo. Te republike želijo uživati svoje posebno življenje pri tem pa špekulirajo na finančno podporo centra.

IGOR TORKAR je bil edini, ki je omenil Tita. Skrbi ga nacistični plakat in simbolika Tita kot svetnika, kar je žalitev za Tita. Kakšno strašno (op. ur.) ponižanje in klečeplazenje za Torkarja, ki je toliko pretrpel v Dachauskem procesu, za katerega je „njegov“ Tito vedel in ga odobril!

VIKTOR BLAŽIČ se čudi, da se morajo pisatelji namesto politikov baviti s politiko. Dvomi nad prihodnostjo države, ako ji bodo razvoj določali njeni nerazviti deli. Močno kritizira slovenske politike, ki so soglašali z novim deviznim zakonom, ki bo zavrl ves razvoj. Kritizira zažugano intervencijo vojske v notranjih zadevah.

Naš komentar: zakoni, vključno ustava sama v diktatorskih državah ne pomeni mnogo. Kot vemo, so dosedanje jugoslovanske ustave dopuščale narodom pravico do samoodločbe in do ocepitve. Oseba, ki bi pa o tem upala javno ravpravljati, tvega zapor in hudo kazen z očitkom napada na ustavno ureditev SFRJ. Vendarle je ustava le neka osnova, na katero se državljani lahko sklicujejo. Kot vemo, pa se tako sklicevanje lahko slabo konča; primer za to more biti Listina 77 na češkoslovaškem. Zanimivo je to, da nobena ustava v SFRJ in tudi nova ne predvideva pravico do volilne pravice za državljane, ki živijo na tujem, kar je povsem normalna in dejansko izvajana pravica v demokratskih državah. Jasno je, da se režim boji glasov tistih državljanov, ki nimajo strahu in ki niso od režima odvisni! Z izjemo Bučarja in Apiha, ki sta upala zahtevati pluralistično družbo in odklanjata politični monopol partije, so se vsi drugi predavatelji držali režimskega okvira, ki podaljšuje v nedogled krizo druge Jugoslavije. Večine udeležencev na razpravi se sicer ne strinja z novo centralistično in unitaristično tendenco ponujenih sprememb, ne načinja pa bistvenega problema. Prepočasi in premalo odločno se bližamo dilemi iz leta 1941. Demokratska opozicija je povsem pravilno že takrat odklonila diktat partije.

Po 46 letih se vračamo k temu bistvenemu problemu: narod bo enostavno moral zbrati pogum in zahtevati spremembo sistema, ali pa nemočno privoliti v alternativo, ki pomeni vedno hitrejše odmiranje slovenske identitete.

ZU

Iz zgodb rdečega imperija (IV)

Prva pjetiletka (1928-1932)

Prvi sovjetski petletni plan je ne le v ZSSR, marveč tudi na Zahodu bil deležen bučne hvale. Po skrajno pozitivni oceni so mnogi na Zahodu začeli verovati, da je komunistična vladavina, pa naj dela še take napake in zločine, jamstvo za nagel gospodarski napredek slabo razvitih dežel. Sovjetske hvalnice petletke so na Zahodu v 30 letih nekritično sprejemali, pri tem pa se niso menili za njeno ceno v strahotnih žrtvah in trpljenju, ki jih je prenašalo ljudstvo.

Zamisel

Pobudo za petletko je Stalin dobil od Trockega. Ta je pred svojim padcem terjal ostre ukrepe proti kulakom in priporočal hitrejši razvoj industrije. Stalin je odpravil NEP (novo ekonomsko politiko, s katero je poskušal Lenin reševati gospodarski polom) in razglasil petletni načrt za superindustrializacijo in za kolektiviziranje poljedelstva. Oklical je tako visoko leteče cilje, da so bili mnogi sodelavci prestrašeni. Vodilni ideolog po Leninu Nikolaj Buharin je Stalinov načrt javno oznamoval za fevdalno izkoriščanje, zasebno ga je smešil kot bedasto neznanje. (Buharina je nekaj let pozneje Stalin dal likvidirati.)

Svetovna gospodarska kriza

Kako so mogli drugod tako zgrešeno gledati na petletko? Mnogo je pripomogla velika gospodarska kriza, ki je za drugega leta petletke zajela ves zahodni svet. Hudo preskušene množice so hotele verjeti, da je kje odgovor na to, kar jih je zadelo, ter so zlahka verjeli propagandi iz Moskve. Po Evropi so se tvornice zapirale, v ZSSR so rasle nove. To nasprotje je zlasti izobražence zaslepilo, da niso videli nasilja, lakote, zatiranja, zasužnjenja, kar je petletka prinesla ljudstvu; še manj so videli neuspehe na gospodarskem področju. Po petletki so verjeli uradnim sovjetskimi poročilom in potvorjenim statistikam.

Obljube — izpolnitev

Načrtovalna agencija Gosplan je napovedovala daljnosežne učinke petletke na vseh področjih; obljubljala je velikanski napredek v industriji, v živilski proizvodnji, pri gradnji stanovanj, v šolstvu. Vzdignila naj bi se življenjska raven; denarna vrednost naj bi poskočila za 20%, plače za 66%, življenje naj bi se pocenilo za 14%.

Kmalu se je pokazalo, da je vse to izmišljotina. Razmere so se naglo poslabšale, poljedelstvo je hiralo in kmetje so stradali: bila je to v ruski zgodovini prva velika lakota, ki je niso povzročile naravne nesreče temveč politična brezvestnost.

Petletka je doživela grozen polom. Julija 1. 1931 je Stalin sam priznal gospodarske ruševine. Priznal je, da je v večini podjetij delovni upad najmanj 30% do 40%; večina delavcev zapušča svoje mesto in išče sreče drugod. Racionalizacija industrije je že lep čas zgolj lepa beseda. Mnogi cilji, ki naj bi bili doseženi ali celo preseženi, so to le na papirju.

Zmaga in smrtna žetev

Navedeno priznanje je Stalin izrekel leto pred koncem petletke. Po njenem koncu pa je zahteval mogočno zmago. Množicam so ukazali slaviti plan — in prav tedaj je lakota najhuje morila. Vozila so vsako jutro tovorila ponoči umrle po ukrajinskih in kavkaških mestih; v osrednji Aziji so trupla ležala po cestah kot hlodi. Pravkar je izšel odlok, ki je delavce priklenil na delovno mesto. Ugasnile so poslednje iskre svobode in človeškega dostojanstva.

O silni smrtni žetvi je pričalo tudi ljudsko štetje. Podatki naj bi izšli l. 1937. Pokazalo pa se je, da je število prebivalcev tako padlo, da so oblasti izsledke zamolčale, zbiravce statistik pa kaznovale. Številke so potem dognali zahodni demografi. Odstotek rasti prebivalstva je l. 1929 znašal 2,51, v sklepnem letu petletke 1932 pa le 1,5. Naslednji dve leti je prebivalstvo padlo za 6,4 milijonov.

Zmaga in polomije

Januarja 1933 je Stalin oznanil, da je petletka dosegla 93,7% načrtovanega. Potvarjanju dejstev so služile različne zvijače. Tako so preprosto primerjali celotne dosežke s celotnimi načrtovanimi, namesto da bi primerjali resnični porast načrtovanim. Proizvodnja jekla npr. je bila l. 1928 4,2 milijone ton. Načrt je predvideval porast za 6,1 milijonov ton, torej celoten dosežek 10,3 milijone ton. Resnična proizvodnja končnega leta je bila 5,9 ton, torej porast za 1,7 milijon ton ali 28% načrtovane proizvodnje. Uradno pa je bilo sporočeno: naš cilj je bil 10,3 in smo dosegli 5,9, torej je bil načrt izveden za 57%. Po takem sklepanju bi bil načrt izveden za 42%, ako bi proizvodnja ostala pri 4,2 milijonih — torej izreden napredek pri nespremenjeni proizvodnji!

V tej luči se odkrijejo polomije petletke. Omenjena povečava produkcije jekla za 28% je pravi polom. Stanovanja so se pomnožila samo za 44%, medtem ko je z navalom delavcev v mesta potreba narasla za nekaj stotin procentov. Železniške proge naj bi se podaljšale za 89% (17.000 km), pa so se le za 44% (6.500 km). Razen tega so promet zadrževala neprestano prenatrpana vozlišča.

Še nekaj zgledov za dosežke v nasprotju s 100% planirano proizvodnjo ali s 93,7% zatrjevanimi v Stalinovem poročilu. Traktorji so se pomnožili za 28%, avtomobili za 13%, opeka za 28%, cement za 37%, gradbeni les za 40%, elektrifikacija za 77%. Za denarno vrednost so se poslužili prevare, da so primerjali vrednost predvojnega rublja, ne da bi upoštevali inflacijo, po kateri je rubelj v letih petletke izgubil polovico vrednosti.

O žalostnem položaju v poljedelstvu pričajo celo uradni podatki. Za l. 1932 navajajo 699 milijonov kvintalov žita; l. 1913 ga je bilo 801 milijon kvintalov, l. 1928 733 milijonov kvintalov — načrtovana številka za konec petletke pa je bila 1.058 milijonov kvintalov. Žetev enega hektarja je od 8,4 kvintala l. 1913 padla na 7 v letu 1932.

Močno je padlo število domačih živali; doseglo je 50% načrtovane-ga. Brezumno gospodarstvo je imelo prosto pot; pač pa so oblasti s smrtjo kaznovali kmeta, ki je brez dovoljenja zaklal prašiča ali konja.

Nekaj uspeha je bilo v industrializaciji: nove tovarne in industrijski kompleksi. Četrt milijona sužnjev je kopalo kanal med Belim in Baltskim morjem. Petrolejskih cevi je bilo 1932 dvakrat več, kot jih je bilo 1928. Dve tretjini kmetov in 4/5 obdelane zemlje so „socializirali“ in naj to ve-lja kot uspeh petletke.

Dograditev totalitarnega sistema

Prva petletka je dala podlago za poznejšo gospodarsko rast. To je edino opravičilo za njene grozote, ki ga je bilo čuti. Je pa nedvomno, da bi podobno industrializacijo dosegla — tako kot je bilo drugod — demokratič-na Rusija brez metod totalitarne države, pa v blaginjo prebivavstvu.

Petletka je dala tudi podlago za najbolj dosledno policijsko državo. Skoro vse odvratne metode in ustanove, ki so jih po diktatorjevi smrti ime-novali stalinizem, so bile izpopolnjene med izvajanjem petletnega plana in zanj. Izvedbo je spremljala prava blaznost nasilja, sadizma, strahu. Pogle-ovitni, edini nedvomni „uspeh“ petletke je bil razvoj, usovršenje komuni-stičnega totalitarizma.

Politične in socialne posledice

Industrializacijo moramo nujno gledati skupno z nje posledicami. Si-stem koncentracijskih taborišč se je strahotno razširil in spopolnil ter po-stal bitno pomagalo gospodarstvu. Sovjeti ne prenesejo, ako imenujemo prebivavcev kazenskih taborišč sužnje. V resnici so v mnogo bolj žalostnem položaju kot sužnji katerikoli dobe.

V obravnavanem obdobju petih let so delavska združenja zgubila zad-nje ostanke vpliva in „proletariat“ je bil potolčen v skrajno sužnost. Vseh sredstev, ki jih je poznal začetni kapitalizem za to, da dobi največ dela za najmanjše plače, se je rdeča država brezvestno posluževala.

Kmetijstvo: Izgnali so z domače grude najmanj 5 milijonov kmetov, ostale so porinili v čredne „kolektive“. Po deželi se je razlilo na stotisoče dečkov in deklie („bezprizornije“), ki so jim razbili družine.

Preganjanje

Okrepilo se je preganjanje vere, „vojska za likvidacijo vere“. Brezbo-žna država je začela vzporedno „petletko za likvidacijo vere“. Na tisoče cerkva so zaprli, ikone so javno sežigali, duhovnike pošiljali v suženjska taborišča.

Preganjanim „byvšim“ — pripadnikom višjega in srednjega sloja, z odlokom razglašenim za sovražnike države in hudodelce — so se pridružili „nepmani“: tisti, ki so v letih NEPa imeli kako zasebno podjetje. Stotisočim majnih trgovcev in obrtnikov so zaplenili vse ter jih izgnali.

Po vseh uradih in ustanovah so zadivjale čistke; najti in kaznovati je bilo treba „byvše“. Družbeni izvor je odločal o sprejetju v partijo, na delo, v šole, da, o preživetju samem. Velika večina Judov (v Rusiji 3 milijone) je padla med zavržence.

Dasi je država nujno potrebovala izobražence in tehnične strokovnjake, je sprožila neusmiljeno gonjo proti „stari inteligenciji“. Posebno so preganjali tehnike, inženirje, kemike, češ da so najbolj sposobni sabotaže. Zapirali so pisatelje, umetnike, zgodovinarje; do skrajnosti se je zaostriła cenzura; po kulturnih organizacijah in ustanovah so bile neprestane čistke.

Pomoč z Zahoda

V nadomestilo za domače strokovnjake je Kremelj dobil z Zahoda desetisoče izvedencev in z njimi stroje. Največ je bilo Amerikancev. V najvažnejših Stalinovih industrializiranih „čudežih“, kot so bile Dnjeprostroj, stalingrajski kompleks traktorjev in avtomobilske tvornice Gorki, je bilo domala vse — načrtovanje, tehnično vodstvo — v rokah Amerikancev, Nemcev, sovjeti so prispevali le kapital in suženjsko delo. Tako so sovjeti kupovali izkušnje in stroje, do katerih so druge države prišle po dolgih naporih in napakah. Če bi kapitalistični Zahod odbil sodelovanje, bi petletka preminila takoj spočetka.

Vse za valuto

Za plačevanje tuje pomoči so sovjeti kmalu porabili rezerve zlata in tujih deviz. Prodajali so torej v inozemstvo umetnine, zgodovinske vrednosti iz cerkva. Prodajali so iz rdečega raja celo svoje državljane, kateri so imeli zunaj bogate sorodnike. V večjih mestih so odprli posebne trgovine, kjer si dobil živež in druge redke premete samo za zlato, srebro, dragulje, tujo valuto. Med morilsko lakoto si je vlada dovolila izvažati živila, da je plačevala tujo pomoč.

Da je iz stradajočega „sovjeskega“ ljudstva izmzgala zadnje centave tuje valute, je uporabljala še bolj divjaške načine. Eden teh so bili „zlati rudniki v mučilnih sobah“. GPU je polovila na desetisoče ljudi, o katerih so domnevali, da imajo dragocenosti. Mučili so jih, dokler niso „prostovoljno“ izročili skritih zlatnikov, dolarjev, draguljev, srebrnega pribora. Skozi mučilišča so šli ljudje različnih „razredov“. Trpinčenje delavcev, služkinj, intelektualcev je trajalo tudi tedne. Mnoge so „obdelovali“ po večkrat. Sklepali so: če je enkrat dal dragocenosti, jih utegne imeti še več. Ljudi, ki so imeli v Evropi ali ZDA bogate sorodnike, so prisilili, da jim pišejo s prošnjo poslati jim denar. Tega so oblasti seveda zaplenile. Vsaka postojanka GPU je imela določeno vsoto, ki jo je morala zbrati.

Koristni bedaki

Obupno podobo so ljudje gledali v pravih vojskah tujih turistov. V stiski za denar je Stalin odprl vrata širne sovjetske ječe in v Moskvo so se poleti 1929 usuli petični tujci, največ Amerikanci. Naval je rasel, dokler ni po petletki Kremelj spet zaloputnil vrata. Kmalu so se začele krvave čistke in „sodni procesi“.

Tuji bogataši so se dali voditi komunistični propagandi; oblasti so jih pitale in se jim laskale; vodili so jih po muzejih, izbranih tovarnah, po gledališčih, celo po vzornih ječah in kolektivnih farmah. Turisti so si zapisovali „resničnost“, fotografirali, se sredi lakote ruskega ljudstva gostili s kaviarjem. Doma so potem odločno zanikali, da bi bilo v sovjetiji kaj koncentracijskih taborišč in da bi se po ulicah podili „bezprizorni“ in „lišenci“ — brezdomne sirote. V neprestanih vrstah za nabavo hrane in v množicah stradajočih kmetov okoli železniških postaj so videli čudovito disciplino in požrtvovalnost. Bili so poučeni z uradnimi razlagami in statistikami. Petletka jih je navdušila. Po povratku so kot strokovnjaki opisovali razmere in slavili Stalinovo vlado.

Pogled v resničnost

Seveda niso bili vsi obiskovavci tako omejeni. A. Gide je v stiku z resničnostjo zavrgel svojo simpatijo do komunizma ter izdal knjigo o položaju v ZSSR. Britanski dopisnik v Moskvi Malcolm Muggeridge je z vso satirično ostrino opisoval slavne zahodne intelektualce, njih lahkovernost in topounost, ki bi se kakemu afriškemu čarovniku „zazdeli zavidanja vredni“.

Razmere so se med petletko in po nji stalno slabšale. Zato so sovjetski voditelji potrebovali zmerom več grešnih kozlov. Vseh napak in polomij naj bi bili krivi saboterji in hudodelci. Začeli so se „dokazilni procesi“, med katerimi so nahujskane množice vpile po krvi obtožencev.

GPU je postala vlada nad vlado. Bila je največji delodajavec s koncentracijskimi taborišči, prisilnim delom (kanali, železniške proge, rudniki, gozdovi, neplodna zemlja) in najemanjem delavcev za lastne potrebe.

Petletka nad grobljem

Za hvalnicami pjatiletke je zijala grozotna, nečloveška resničnost. Rusko ljudstvo je komunizem pahnul v zemski pekel.

Popravek: V prvem članku *Iz dogodivščin slovenske KP* (Vestnik 1987, št. 1) je na str. 23 napačno naveden datum izročitve dr. Dusche titovcem v Wolfsbergu. Bilo je to na dan sv. Rešnjega Telesa 1947 (in ne 1945).

JANEZ EVANGELIST KREK — POLITIK

V reviji SLOVENSKA BESEDA, št. 5-8, 1957, ki je pred leti izhajala v Buenos Airesu, je pokojni RUDA JURČEČ napisal vrsto misli in ugotovitev o velikem Janezu Ev. Kreku in njegovi dobi.

Ob 70-letnici Krekove smrti, ki je potekla letos 8. oktobra, prinašamo iz omenjene študije na šestih straneh uvodno in zaključne besede, da si tako priključimo v spomin ne samo avtorja besed „...vi ste seme izkrvavelega naroda“, ki je bil Janez E. Krek, ampak tudi nam znanega borca za slovenstvo kot je bil Ruda Jurčec.

Prva svetovna vojna je pretresala slovensko ozemlje, ki je bilo razdeljeno na več avstrijskih kronovin. Zedinjene Slovenije še ni bilo, dasi so posamezni predeli slovenstva že precej napredovali v povezanju v kulturno, politično in gospodarsko enotnost. Vendar je šlo to zelo počasi; največja slovenska politična stranka, Slovenska ljudska stranka, se je šele na pragu stoletja preimenovala v Vseslovensko ljudsko stranko, da bi s tem pokazala, da zajema pristaše na vsem Slovenskem. Ob Krekovi smrti je poteklo že več ko deset let, odkar se je to zgodilo. Stranka je imela že povsod svoje krajevne in pokrajinske odbore, sklepi načelstva so veljali za vse ozemlje in vodilne osebnosti so mogle nastopati kot predstavniki vsega slovenstva. Ko je ob Krekovi smrti zajela novica tudi naš predel tam na skrajnem predelu vzhodne štajerske, je bila žalost velika in iskrena. Ob svoji smrti Krek za ta del Slovenije ni bil samo viden član vodstva Slovenske ljudske stranke, ni bil samo viden delavec v slovenskem katoliškem gibanju, bil je vse več — bil je osebnost, v katero so vsi Slovenci zrl kot na osrednji lik vsega slovenstva, vsega njegovega hotenja v kulturi, politiki in gospodarstvu. Le malokdo je v našem predelu tedaj vedel za razmere v vodstvu strank, načelnik stranke (dr. Šušteršič) je bil kranjski deželni glavar, stranka je opravljala povsod delo v enaki meri in posvečeno vsem predelom in slojem — toda Slovenci smo bili tedaj zajeti v gibanje in temu je stal na čelu KREK. Usoda Slovencev v vseh predelih je bila navezana na ime tega moža in na njegovo delo. Ivan Dolenc piše v uvodu v Izbrane spise (IV. str. 33): „...če premišljujem Krekovo gospodarsko delo, imam tale vtis: Krek je bil vladarska narava, slovenski kralj, (ki je) hotel s tem stvoriti nekako državo v državi: nad Slovenci bi samo vladala Avstrija, deloma bi si pa vladali sami v nekaki notranji državi, ki bi si jo sami zgradili. Zadruga v župniji naj včlani slehernega v to njegovo državo...“ V koliko je bil Krek vladarska narava, bodo pokazale še druge študije o njem. Ob dneh njegove smrti v l. 1917 in pozneje, pa so Slovenci na vsem svojem ozemlju čutili, da je umrl mož, ki je nosil na sebi za tisti čas največ oznak tega, kar naj bi bil predstavljal kralj

na slovenskem ozemlju — v njem je bilo izoblikovano tisto, kar nosi monarh naroda, ko uveljavlja celotno narodno hotenje. Ko so se v tistih dneh naši ljudje odpravljali v Ljubljano na pogreb in prinašali od tam svoje vtise in poročila, je bilo jasno, komu je v tisti dobi naša zgodovina dala v roke nalogo usmerjevanja in skrbstva za našo narodno usodo.

Vsa južna štajerska, še bolj pa vzhodna, je bila v tistih časih v veliki stiski. Ponemčevanje se je med vojno še pospeševalo in narodnostni boj je bil v letih 1914-1917 še bolj strupen kot kdajkoli poprej. Če so bili Slovenci na Kranjskem še zelo na varnem, potem smo mogli mi tam šteti na prste svojih rok, koliko let nam bo še odmerjenih, da prineso krsto za našo narodno smrt. V Ptujju je bilo eno najizrazitejših središč nemčurstva in kar je bilo najbolj nevarno, je bilo to, da je v tem mestu izhajal tednik „Štajerc“, v slovenščini pisan list, ki je zagovarjal ponemčevanje in pridigoval štajercijanstvo kot prvo etapo za prehod in vtopitev v nemštvo. Ta list je budno spremljal tedanje jugoslovansko gibanje in ga črnil ter denunciral. Za slovenske politike ni imel lepe besede. Ko je umrl Krek, pa je prav isti list „Štajerc“ v svoji 41. številki (ok. 1917) prinesel nekrolog, ki pravi: „Ž njim (s Krekom) je preminul najmarkantnejši politik slovenskega ljudstva, najspodobnejši vodja modernega jugoslovanstva. — Mi nismo bili nikdar njegovi pristaši, vodili smo vedno najodločnejši boj proti njegovim idejam. Ali priznati se mora, da je bil pokojnik mož, značaj, pravi hrast... Spretni in brezobzirni politik, do skrajnosti delaven agitator, vzorni govornik — to je bil dr. Krek. In bil je mož, ki je smatral sociologijo za znanost, ki je poznal ljudstvo. Prav imperatorska zmožnost ga je dvignila visoko...; in kljub tej imperatorski gesti je bil demokrat najčistejše borve. Borili smo se iz političnih vzrokov proti temu duševnemu orjaku, ali ob njegovi gomili povemo odkrito, da je ta mož imponiral, da je bil — mož na svojem mestu in značaj... Jugoslovanstvo je z dr. Krekom izgubilo dušo in vodstvo.

Te besede je zapisalo glasilo, ki je o Slovencih rado govorilo kot o narodu, ki nima tradicije in nobenih bogojev za oblikovanje lastne usode. Toda v Kreku je opazilo imperatorske sposobnosti, a je vkljub imperatorskim gestam bil demokrat najčistejše vrste.

V tedanji Avstriji je bila socialna demokracija zelo močna, močnejša v svojem ideološkem sestavu kot pa v organizacijskem. Evropsko socialno demokracijo je tedaj vodila nemška socialna demokratska stranka in takoj ob njej je bila avstrijska socialna demokracija. Dočim je bilo glavno glasilo nemške socialne demokracije dnevnik „Vorwärts“, pa je na Dunaju izhajala „Arbeiter Zeitung“, ki je prav tako uživala v vsej Evropi velik ugled. Ta je ob Krekovi smrti zapisala: „... (Krek) je presenetil po globini svojega umevanja, po krepkem socialnem smislu, pravem demokratskem čustvovanju in — nič manj z ljubkostjo govora; tudi formalno je bil eden najboljših govornikov zbornice (dunajskega parlamenta). Krek je prišel tudi tukaj v najsprejetejše vrste poslancev.“

Ob dneh pogreba so listi pisali, da je bil Krekov pogreb v Ljubljani

pravi „kraljevski“ pogreb. Poleg slovenskih mandatarjev so se pogreba — verjetno prvič v Sloveniji — udeležili izvoljeni zastopniki in voditelji ostalih slovanskih narodov v avstro-ogrski monarhiji; če je bil v Ljubljani kdaj pogreb z vladarskimi častmi, tedaj je bil to vsekakor pogreb Janeza Ev. Kreka.

Krekova doba je bila ena najpomembnejših v slovenski zgodovini. Politično, kulturno, gospodarsko in socialno se je narod stalno dvigal in pred izbruhom prve svetovne vojne dosegel že zelo lepe uspehe in na nekaterih poljih prišel celo do viška. Le redko se v zgodovini posameznih narodov more reči, da so se kdaj mogli predajati zaostalim koncepcijam in da potem to ne bi rodilo slabih posledic. V splošnem napredku ne sme nihče zaostajati. Novodobno katoliško gibanje je v Sloveniji rodilo preveč sadov, da bi mogli misliti, da je rastlo, ker se je naslonilo na kočljive temelje. Krekova doba je bila doba velikega napredka, torej sad in blagoslov naporov, ki so plačilo zaslužili. Ali bi bilo vse to mogoče, ako bi mogli morebitne osebne razlike in spore razumevati samo v tem, kaj so bili nosilci teh dejanj in pokretov v svojih slabostih ali trenutnih šibkostih. Res je prvemu mladinskemu gibanju sledilo v slovenskem katoliškem gibanju drugo; zgodovinski prerez skozi to dobo nam še manjka, vendar moremo že danes po vsem, kar se je v katoliškem taboru v letih med 1920-1940 zgodilo, ocenjevati tudi to dobo kot nadaljevanje napredka in utrjevanja katoliške kulture med našim narodom.

Uspehi so resda včasih preveč zunanji in nevarno bi bilo njih pomen pretiravati. Toda trditi, da je prva doba prenesla slabe klice v drugo in da so zle sladike bile potem povod za katastrofe in poraze, ki smo jim bili priča, je le pretvegana trditev. Sicer pa: kaj je „poraz“ in ali je „poraz“ res vedno tudi poraz? Osebnostno smo lahko žrtev pretresov in nesreč, da bi pa bili ravno mi menica, na katero je narod izplačal svoj deficit — pred takim obračunavanjem izgubljam občutje tragedije, ker se mi zdi prebanalna in vkljub vsej dramatičnosti neprepičljiva. In: ali se je z našim „porazom“ rast slovenskega katoliškega gibanja ustavila in končala? Mi v zamejstvu resda lahko živimo v občutju poraza, toda slovensko katoliško gibanje v domovini ni izginilo, ker so izginile posode in oblike, ki so bile naše.

Kolikor sem mogel zasledovati slične spopade generacij in struj v katoliških pokretilih drugih narodov, nikdar nisem naletel na sodbo, da bi bile nesreče in porazi posledice napačnih ali zamujenih potez katoliških politikov in voditeljev cerkvene hierarhije. Ko je papež Leon XIII. okrog l. 1890 pozival francoske katoličane, da naj se zavedó resničnosti in naj se vključijo v državno politiko, je klic med francoskimi katoličani vplival kot bob ob steno. Pozneje so te pozive ponavljali državni tajnik kardinal Rampola in francoski kardinal Lavigerie v Alžirju. Rezultat je bil isti. In tako je — po človeško govornjeno — v dobi Combesa in Clemenceauja prišlo nad katoliško Cerkev v Francijo zlo, ki je bilo res pravi „poraz“ vsega dotedanjega katoliškega gibanja v Franciji. Toda nihče ni pozneje tr-

dil, da bi bil to katastrofo in poznejši trenutni uspeh modernizma v Franciji zakrivil francoski katoliški pokret ali njegovi voditelji, ker niso pravilno sledili namigom in nasvetom. Tudi se katoliško gibanje ni ustavilo. Ali pa padlo v razkroj in v zaton. Pot napredka se je tudi tu uveljavila in tisto, kar naj bi bilo „poraz“ ene dobe, je bil plod in zametek dobe, ki je zlasti danes na polju francoske katoliške kulture in tudi politike že prinesla prve obilne sadove.

Velike dobe se grade na lepih lastnostih mož svoje dobe in se večsih poslužujejo celo ovir ali napak, da se poženejo čez zagato in tesnobo. Osebnih napak in prizadejanih krivic ne bomo zabrisavali s tem, da se oborožujemo in opravičujemo s slabostmi in pomanjkljivostmi drugih. Gotovo pa niso mogle biti te nikjer take, da bi zmaličile obraz dobe in bile povod za „poraze“ bodočih generacij kar za cela desetletja. Kdo more izmeriti merila!

Krek je bil „mož, ki je imponiral in je bil mož na svojem mestu in značaj“. In na tem možu je lahko slonela doba, ki nosi njegovo ime. In ta doba obsega še imena škofa dr. Jegliča, dr. Korošca, dr. Šušteršiča in drugih. In vsa doba je resnično bila bogata in lepa prehaja v zgodovino, ker so se vsi ti možje vkljub svojim težavam ali trenutnim šibkostim le zavedali svojih talentov in jih znali pravilno uporabiti.

OBVESTILO SLOVENSKEGA NARODNEGA ODBORA

Slovenski narodni odbor je lani ustanovil „Slovenski zdomski arhiv“, ki je že začel zbirati dokumente (listine, zapisnike, pisma in podobno) slovenskih zdomskih ustanov, domov in organizacij in pa zlasti dokumente slovenskih javnih delavcev. Knjige in revije, ki po svojem značaju ne bi spadale v področje arhiva, bo ta posredoval knjižnici Zedinjene Slovenije ali zbirkam posameznih založb. Hranil pa bo material, ki je po presoji arhivskega odbora pomemben za presojo naše preteklosti.

Slovenski zdomski arhiv ima svoje prostore v pisarni Zedinjene Slovenije v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Vodi ga arhivski odbor, kateremu načeluje g. Francé Pernišek; člani odbora pa so: gospa Milka Pezdirc, prof. Veronika Kremžar Rožančeva in prof. Irma Pérez.

Slovenski zdomski arhiv vabi vse rojake, ki hranijo korespondenco javnih delavcev in dokumente iz naše preteklosti, pa tudi ustanove, domove in organizacije, ki ne žele več same ohranjati celotnih arhivov, da mu omenjene dokumente dostavijo v pisarno Zedinjene Slovenije v zavitkih, na katerih naj bo označeno, da je zavitek namenjen Slovenskem zdomskemu arhivu, in tudi naj bo označeno, katera oseba, ustanova ali organizacija pošilja ta zavitek dokumentov in koliko časa želi, da vsebina ni dana na razpologo širši javnosti.

Za Slovenski narodni odbor:

Rudolf Smersu

4. september 1946

Govor soborca Dušana Šušteršiča na spominski svečanosti v čast usmrčenima voditeljema slovenske domobranske vojske

Včeraj je poteklo enoinštirideset let od usmrtitve ustanovitelja Slovenskega domobranstva, divizijskega generala LEONA RUPNIKA in upravnika ljubljanske policije doktorja LOVRA HACINA. Niso ju samo usmrtili, ampak so jima z lažno propagando vzeli dobro ime, ju blatili in sramotili in ju še sramotijo.

Preden pogledamo naprej, kaj je danes naša naloga, je dobro, da se za hip ozremo nazaj: kako je prišlo do ustanovitve Vaških straž in pozneje Slovenskega domobranstva.

Vaške straže

Med poletjem leta 1941 in poletjem leta 1942, ko še ni bilo nobenega vojaškega odpora proti komunističnim partizanom, so ti pobili in mnogokrat strašno mučili več tisoč Slovencev: mož, žena, deklet, fantov in celih družin z otroki, duhovnikov. Naši ljudje so bili na milost in nemilost izročeni partizanskemu divjanju in krvoločnosti in po drugi strani strašnim okupatorjevim represalijam. Ta je ljudi streljal, zapiral, požigal hiše in vasi in odvažal ljudi v internacijo.

Zato so se ustanovile Vaške straže, da so same čuvalе slovenske vasi pred rdečimi zločinci.

Slovensko domobranstvo

Po kapitulaciji Italije, ko je več divizij italijanske vojske z orožjem vred prešlo k partizanom, smo se vojaki Vaških straž prebili v Ljubljano. Tu se je ustanovilo Slovensko domobranstvo. Ustanovljeno je bilo po načelu naravnega prava, po pravici do samoobrambe in po dogovoru Haasške konvencije iz leta 1917, ki dovoljuje okupirani zemlji, da ima svojo policijo, žendarmerijo in samostojno upravo, da tako vzdržuje red in mir.

Vodstvo Domobranstva je v najkočljivejših razmerah prevzel general Leon Rupnik takrat, ko tega noben politik ni mogel storiti. Vedel je, kaj ga čaka, da lahko izgubi svoje življenje in dobro ime. Isto je storil dr. Lovro Hacin, ki je še naprej ostal na čelu ljubljanske policije.

Res, po krivični sodbi, sta bila obsojena na smrt in sta s tisoči delila isto usodo.

Naše veliko bogastvo

Zato ju moramo postaviti na častno mesto velikih ljudi iz našega naroda, ju braniti in jima vrniti dobro ime in BITI PRIČE.

Ruski filozof Ivan Iljin piše takole: „Krščansko kulturo je možno ustvariti samo v spreobrnitvi src, a srca se bodo spreobračala k Bogu v procesu trpljenja in razočaranja...“

To je resnica. Torej je smrt voditeljev, strašno preganjanje in mučenje tolikih tisočev naš ponos, naš neprecenljiv zaklad, naše veliko upanje.

Nekaj besed starejšim

Če pa živimo iz upanja, je čas, da s pogumom pogledamo naprej! Naša skupnost pomeni veliko duhovno moč; mi moramo to silo povečati in poglobiti. Naše pričevanje pa ni uspešno, če ne izhaja iz spoznanja resnice; če ni pričevanje skupnosti, v kateri se globoko prepletata pravica in ljubezen.

Spreobrnjenje

Vzhodni menih postavlja Kristusu na jezik tele besede: „Ali mi hočeš posvetiti čas, ki ti še ostaja, da me spoznaš? Kar veš o meni, ni nič, v primeri s tem, česar se moraš še naučiti.“ (Preprosti pogledi na Odrješnika, 5. poglavje)

Samo v luči tega spoznanja se vsak posameznik more zavesti svojih razsežnosti, svojih slabosti in svoje časti. Samo v moči tega spoznanja naša skupnost more spoznati, kaj je. O, da bi imeli pogum videti svojo lastno stvarnost tako, kot je!

Spreobrnjenje je neodložljiva naloga. „Božje kraljestvo prihaja k nam po spreobrnjenju. Zato se spreobrnjenje spreminja v normalen ritem našega življenja, skoraj v neprestan vzdih naše duše...“ (Janez Pavel II., Govor rimskim profesorjem in študentom, 11. decembra 1986)

Solidarnost

Zgled za medsebojno solidarnost nam je lahko sedanji papež. Od njega se moremo mnogo naučiti. Na zadnjem obisku Poljske je šel na grob ubitega duhovnika Popieluška; prav tako je obiskal grob velikega primasa in kardinala Višinskega. Lecha Walensa je sprejel v polurni privatni avdienci. Sama simbolična dejanja. Lech Walensa je nekoč izjavil, da mu ni potrebno govoriti s papežem; dovolj mu je, da ga od daleč vidi, pa si spet nabere novih moči.

Solidarnost je tam, kjer je čut za pravico; je tam, kjer je ljubezen, kjer človek čuti, da je sprejet v skupnosti. Je samo tam, kjer je globoko zaupanje, kjer je pripravljenost na žrtve za druge, tudi v majhnih stvareh.

Mladina

Danes smo priče velikega napada brezbožnih sil na našo mladino. Nevarnost je, da tem silam podležejo, preden se sploh zavedo: permisivizem, potrošništvo, pornografija, oznanjanje popolne svobode, mamila.

Zato morajo starši sprejeti odgovornost za mladinske ustanove in organizacije. Organizacija je v službi družine, zato mora biti v njej vzgoja na prvem mestu.

Torej je pameten pogoj za delo z mladino tale: Velika pripravlje-

nost starejših in idejna ter organizatorna formacija voditeljev in po njih vseh mladih.

Mogoče je bolje, da ponovim papeževe besede: „Potrebno je povečati zavest dolžnosti za formacijo močnih in vedrih osebnosti, dozorelih v boju za pravo notranjo krščansko svobodo.

Ta svoboda zahteva globoko versko formacijo z razlogi, ki naj poveže človeka v osebni stik z Bogom Očetom. Ta notranja izkušnja pomaga, da človek razume visoko vrednoto, da je oseba... zato je potrebno, da se vsa cerkvena skupnost obveže pri naporu za sistematičen in razumen pouk, organiziran za vse starostne stopnje..., tako da pride do vseh mladih ljudi in oni dobijo oporo pri rasti do polne dozorelosti.“

(Papež Janez Pavel II. romarjem iz Romagne, 11. oktobra 1986)

Vi ste priče

Obračam se na vas, mlade; tudi vi ste priče. Ne pozabite onih, ki so zaradi svojega prepričanja morali umreti. Spoznati jih morate in častiti. Povedati morate ljudem, da je brezboštvo poguba za družbo. A priče morate biti tudi z življenjem.

Nevarnosti

Ruska spreobrnjenka Tatjana Goričeva pravi: „V nevarnosti sem, da tu na zapadu izgubim svojo dušo. Res je, v nevarnosti ste, da vam utilitariistična in materialistična družba vzame lastno mišljenje.

Greh izginja iz družbenih struktur; dobro se ne imenuje več dobro, niti se zlo ne imenuje več zlo. Človek izgublja čut za Boga.

Greh je prestop moralnega reda in je zato žalitev Boga; je ustvariti si svet brez Boga, je obračati se za praznimi stvarmi, je malikovanje — sebe, denarja, telesa, uživanja.

Naj nekatere grehe naštejemo: Strah pred kulturo in jezikom staršev, strah pred verovanjem, beg pred odgovornostjo, beg pred lastnim oblikovanjem mišljenja, značaja, svobode, moralnega kriterija; beg pred lastno častjo; radikalna zavrnitev spreobrnjenja.

Dajte razlog za svoje upanje

Osnovna in prva želja Cerkve po meni je tale: „Da ste zmeraj pripravljene, da daste razlog za svoje upanje vsakemu, ki vas za to prosi.“ (1 Pe 3, 15 - Papeževo pismo mladim leta 1985)

Torej morate imeti dozorelo vero. Za to pa vam pravim: Formacija; formacija, oblikovanje, samovzgoja, rast!

Vzgoja mišljenja

...še vedno so aktualne besede kardinala Newmana, ko je trdil, da potrebujemo ljudi, „ki poznajo svojo vero in jo poglobljajo, ki točno vedo, kakšno je njihovo stališče, ki se zavedajo, kaj verujejo in v kaj verujejo.

...ki poznajo tako dobro svoj Credo, da so zmožni to drugim pove-

dati, da tako poznajo zgodovino, da jo lahko branijo..." (Papež mladim v Gdanskju ob zadnjem obisku Poljske)

Torej spoznanje resnice o Bogu, o človeku, o človekovi časti, o božji besedi...

Moralna vzgoja

Poznanje dekaloga, čigar vrhunec je govor na gori. Potrebna je vzgoja moralne rahločutnosti in pravilnosti vesti, „da bo vsak izmed vas človek, ki dela po vesti; človek načel, ki vzbuja zaupanje, človek, ki se mu da verjeti.“ (Papeževo pismo mladim leta 1985)

„Kjer ima ljubezen odločilno mesto, da ste z drugimi za druge..." (prav tam)

Socialno vprašanje: pravica, ljubezen, delo, poklic, načelo avtonomije, nauk o uporabi materialnih dobrin in duhovnih. Priprava na družino.

Tega se ne da izvesti brez sistematičnega programa in načrta. Zahteva se redno delo posameznika in organizacij ter vse skupnosti, reden napor. Ne bodite polovičarji, povprečneži in mlačneži.

Morate spremeniti svet, a najprej se mora spremeniti vaše srce!

Velike žrtve za velike ideale

Knez Kocelj je solidarno pomagal svetemu Metodu, čeprav je zato moral umreti, a delo Svetih Bratov ni bilo uničeno in knez Kocelj velja zdaj za eno najsvetlejših političnih osebnosti.

Ukrajina je od leta 1941 pa do 1951 bila véliki boj za svojo državo. V tem boju so mnogi poginili, naj omenim nekatere: polkovnik Roman Klačkyvsky in Taras Čuprinka, general, oba poveljnika ukrajinske vojske, ki je bila leta 1944 tretja vojaška sila v vzhodni Evropi. Pa general Anatol Stupnicky, šef ukrajinskega generalnega štaba, in nešteto vojakov, ki so poginili v boju z rdečimi sovjetskimi komunisti.

Ni svobode brez žrtev in trpljenja

Zgodovina kaže, da so boji za velike stvari, za pravico, v resnici velike zmage. Kako naj bomo udje Kristusovi, če nam ni dano trpeti, a tudi z njim vstati.

V tej luči je revolucija pri nas tragična, a obenem ena najslavnejših dob naše zgodovine. Atleti duha, naši veliki pričevalci-borci, se niso upognili niti pred najstrašnejšim nasiljem.

Zato **DIVIZIJSKEMU GENERALU LEONU RUPNIKU, USTANOVI-
TELJU IN VODITELJU SLOVENSКИH DOMOBRANCEV, TER ŠEFU
LOVRU HACINU in poleg njih VSEM DOMOBRANCEM, ČETNIKOM,
DUHOVNIKOM IN CIVILISTOM, KI SO PADLI PO KOMUNISTIH, IZ-
KAZUJEMO NAJVIŠJE SPOŠTOVANJE, ČAST IN SLAVO!**

Iz ozadja partizanskega napada na št. Jošt

V julijskih dneh je minilo 45 let, odkar je bila ustanovljena prva vaška straža na št. Joštu nad Vrhniko (sedaj pravijo „nad Horjulom“). Ustanovljena je bila 17. julija 1942. Pred tem časom je že obstajala tam skupina mož in fantov, ki so ponoči s puško čuli in varovali svoje domove pred partizani.

Kot znano, sta bila pred postojanko na št. Joštu dva poskusa ustanoviti protipartizansko postojanko: na Primskovem pri Litiji in v Loškem potoku. Oba v maju. Nekateri omenjajo podoben primer pri Novem mestu. Toda prva postojanka VS, ki je partizanski napad zadržala in obstala, je bila VS na št. Joštu.

Partizansko poveljstvo se je zavedalo, kaj pomeni ustanovitev te vaške straže! Partizanom je onemogočila dotlej kaj prosto gibanje ponoči med cesto Ljubljana-Logatec in italijansko-nemško mejo. V še večji meri pa so se slovenski komunisti takoj zavedeli, da bo ta vaška straža zgled mnogim drugim, kar se je res zgodilo. Zato je partizansko poveljstvo sklenilo to VS razbiti in uničiti. Ta svoj načrt so partizani skušali izvršiti v noči od 24. na 25. julij, torej en teden po ustanovitvi postojanke.

Doslej povedano je znano vsakomur, kdor se le malo bolj zanima za protikomunistični odpor v Sloveniji. Manj pa je znano dejstvo, da je VS na št. Joštu zvedela v mraku 24. julija, da bo ponoči napadena. Matica mrtvih II. navaja, da je postojanka dobila listek: „Bodite pripravljeni, nocoj bo napad.“

Čez dan 24. julija je komandir postojanke Franc Kompare-Igor prejel povelje, morda bi smel reči poziv, iz bližine Rovt, da naj zvečer osebno privede tja čim močneje oboroženo patrolo in da naj zbere zanj najboljšje vojake za nameravano nočno akcijo. To povelje je prinesel šentjoščanom poznan in zaupanja vreden človek. In šentjoščani so pričakovali, da bodo pri akciji sodelovali tudi člani Slovenske legije iz Rovt. (VS v Rovtah je bila ustanovljena konec septembra.) Povelje za nočno akcijo je poslal v imenu kraljeve jugoslovanske vojske aktivni kapetan Juš Lesjak, tedaj znan pod imenom Lampe.

Poveljnik Igor je res sestavil krepko patrolo in jo sam vodil proti Rovtam. S št. Jošta so odšli ob sončnem zahodu. Ko so bili že dober kilometer od postojanke in je bil že polmrak, pride nasproti 13 let stara deklica in njen 8 ali 9 let star bratec. Igor ju vpraša: „Kam pa gresta v temle času?“ Deklica je odgovorila: „Na št. Jošt morava k poveljniku in mu dati tale listek.“ Igor nato: „Jaz sem poveljnik.“ Toda deklica ni hotela izročiti listka. Tedaj je stopil k njej Viktor Tominc in ji rekel: „Ti me dobro poznaš, ali ne? Saj si bila pred kratkim skoro cel teden pri nas. Tale gospod je res poveljnik na št. Joštu, daj mu listek.“ Deklica je nato res izročila listek Igorju. Na njem je bilo napisano: „Nocoj bo napad na št. Jošt.“

Skoro bi smeli reči: čudežno naključje!

Kdo je poslal listek z opozorilom, da bo to noč partizanski napad? Poslal ga je nek bogoslovec iz Dolenjske, ki je bil tiste dni na počitnicah na neki kmetiji že bolj onstran Sv. Treh Kraljev v bližini italijansko-nemške meje. Kmetiji se je približal nek partizan, da bi kaj dobil, in v razgovoru z bogoslovcem omenil, da bodo partizani ponoči napadli št. Jošt. To je bilo pri grabljenju sena, nedaleč od hiše. Bogoslovec je smatral za svojo dolžnost, to vest sporočiti postojanki na št. Joštu. Treba je reči, da je pametno izbral deklico in fantička za kurirja. (Tedanji bogoslovec še vedno goreče pase duše v bolj odročni deželi.)

Takoj, ko je Igor listek prebral, je dal povelje: Nazaj na št. Jošt! Vračajoč se je patrola že slišala neko sumljivo šumenje med drevjem gozda. Na postojanki so nato vsi stražarji zasedli položaje, medtem pa popravljali pičle utrdbe okrog postojanke in izkopavali zaklone, dva stražarja pa sta budno pazila v cerkvenem stolpu in prisluškovala. Ko so ob 11 ponoči v Kurji vasi pod št. Joštom začeli lajati psi, so šentjoški stražarji bili nared za obrambo. Partizanski napad je bil hud, vendar so ga šentjoščani zadržali. Po pripovedovanju so imeli municije še za dobrih 5 minut boja. Tudi nekaj čudežnega, da se je boj končal, preden je pošla municija. Partizani so pustili težko strojnico na nekem mestu in verjetno imeli precej izgub.

Omenil sem, da je povelje za nočno akcijo poslal Juš Lesjak-Lampe. Pok. Jaka Žakelj, ki je vedno omenjan med ustanovitvijo VS na št. Joštu, mi je že l. 1944, ko sem se večkrat zatekel na št. Jošt zaradi gestapovske tiralice, v zvezi s poveljem za nočno akcijo dosledno omenjal le Lesjakovo ime. In vedno le to ime tudi kasneje v Clevelandu.

Zaradi razumevanja naj omenim: Med vodstvom Slovenske legije in majorjem Novakom, ki je bil od gen. Mihajloviča postavljeni komandant jugoslovanske vojske za Slovenijo, so bili precej pogosti stiki že od zgodnje pomladi 1942. Prav za prav so ti stiki z Novakom bili po Slovenski zvezi, ki je bila povezava treh tradicionalnih strank, SLS, SDS ter dela socialno demokratske stranke. Za te stike sta vedela Jakob Žakelj na št. Joštu in prav tako Franc Kogovšek v Rovtah. Verjetno še kdo drug.

Znano je, da se major Novak in njegov štab nista strinjala z ustanovitvijo VS na št. Joštu, kakor tudi drugih ne, ki so po zgledu št. Jošta hitro nastajale v vseh večjih krajih. Vodstvo Slovenske legije (SL) v Ljubljani je po Slovenski zvezi kljub temu še ohranjalo stike z majorjem Novakom. Da se je Igor odzval Lesjakovemu odzivu, je s tem pokazal pripravljenost za sodelovanje s predstavniki „Jugoslovanske vojske v domovini“. Praktično gledano: z aktivnimi oficirji. Dostaviti pa moram, da je bil za izpolnitev Lesjakovega povelja ali poziva na prvem mestu Jaka Žakelj kot predstavnik krajevne SL. Kot vodja Nabavljalne zadruga je bil vsak dan ves dan na št. Joštu. Po mojem poznanju se je po prejemu tega nenavadnega povelja Igor takoj posvetoval z Žakljem in še s kom. Brez Žakljeve privolitve bi Igor ne bil organiziral omenjene patrola. Sicer pa se

je Igor zavedal, da so vaški stražarji na št. Joštu prostovoljci, kot je bil on sam.

Toda po partizanskem napadu so se šentjoščani (poleg Jaka Žaklja njegovi bratje Pavle, Stanko in Pepe, vsi sposobni vojaki, dalje bivši orožnik Grdadolnik, kasneje svak Žakljevih, župan Maček in še kdo) začeli izpraševati, ali je res bil slučaj, da je kapetan Lesjak izbral tisti večer za nočno akcijo, ko je bil partizanski napad? Ali ni morda bilo Lesjakovo povelje v neki zvezi s tem napadom? Dokaza za to šentjoščani niso nikoli dobili, toda v njihove duše se je zariil dvom, ki so ga izrazili prijateljem: Saj ni verjetno, da je le slučaj tako nanesel, da je Lesjak izbral ravno tisti večer 24. julija. Po mnogih letih naj rečem, da je bil ta dvom šentjoščanov prvi dokaj močan vir nezaupanja do majorja Novaka in četnikov. Kajti za Lesjakovo povelje so v naslednjih tednih zvedeli tudi komandirji drugih VS in vodstvo SL v Ljubljani. In kar gotovo je za to povelje zvedel tudi kaplan France Glavač, ki je bil takrat eden najbolj informiranih ljudi o vsem, kar se je dogajalo v pokrajini. Zase ostajam prepričan, da je dvom v slučajnost Lesjakovega povelja takrat odigral precej krepko vlogo, a major Novak in njegovi aktivni oficirji niso zvedeli, kakšne psihološke posledice je pustilo Lesjakovo povelje na terenu, zlasti v Dolomitih.

Kasneje so se pridružili še drugi vzroki za nezaupanje do Novaka. Čez dva tedna in pol (10. avgusta) je major Novak v imenu „Jugoslovanske vojske v domovini“ postavil, smel bi reči, vsilil kapetana Pavla Vošnjarja za poveljnika VS na št. Joštu. Temu se Slovenska legija ni uprla, čeprav se s tako metodo ni mogla strinjati. (Nekaj drugih vzrokov za to nezaupanje sem omenil v svojih „Spominih na dr. Šmajda“, nekaj pa jih bralec zve, če odpre knjigo „Stalinistična revolucija“ na str. 206.)

Sam se nagibam h gledanju, da Lesjakova izbira 24. julija za nočno akcijo ni bila slučajna, ampak namerna in zavestna. Moja razlaga je tale: Lesjak je zvedel za nameravani partizanski napad na št. Jošt. To mu ni bilo težko, ker je kot obveščevalni oficir in Novakov namestnik še naprej vzdrževal stike z nekaterimi od tistih 80 oficirjev, ki so pristopili k Oslobojilni fronti (80 od 360 oficirjev v Ljubljani in pokrajini). Del teh oficirjev in nekaj aktivnih podoficirjev je bilo v prvih partizanskih četah in bataljonih na terenu. Čeprav so ti oficirji pristopili k OF, se je major Novak še vedno zanimal zanje in vsaj nekateri teh so skušali ohraniti stik z Novakovim štabom. Saj so jih partizanske grobe manire nemalo odbijale. (Te manire in krute metode pri uničevanju idejnih nasprotnikov sta mi spomladi 1943 omenila aktivna podoficirja Riko Metlikovič in Salko Elkasovič, ki sta tedaj zapustila partizane.)

Kaj je kapetan Lesjak hotel doseči s svojim poveljem? Preden odgovorim na to vprašanje, naj posežem dva meseca nazaj. Od 10. do 17. maja 1942 sta major Novak in njegov štab s težavo zbrala 17 fantov in oficirjev — 9 ali 10 fantov se je tisti skupini pridružilo na direktno ali posredno prigovarjanje kaplana Glavača, tako npr. tudi France Grum, ki

so nato s hriba Sv. Urh odšli na Dolenjsko kot prva četniška ilegala. Torej v enem tednu le 17 ljudi! (Naj tu pripomnim, da vodstvo SL pri tem ni sodelovalo, precej krepko pa je sodelovala krajevna podružnica SL D. M. v Polju.)

Dva meseca kasneje pa se čez noč pojavi na št. Joštu vaška straža s 35 možmi in fanti, kar precej dobro oborožena. Tudi zato, ker so iz skri-vališč potegnili skrite jugoslovanske puške. In Novakovemu štabu je bilo znano, da je za ustanovitev VS na št. Joštu prosila italijansko poveljstvo na Vrhniki krajevna SL v soglasju z vodstvom SL v Ljubljani. In to vodstvo je poslalo Kompare Igorja na št. Jošt za poveljnika. Prav tako je bito Novakovemu štabu znano, da so podružnice SL skoro v vseh občinah. Če je po Slovenski legiji prišlo do vaške straže na št. Joštu, bodo na ta način nastale VS tudi drugod. Zato je obveščevalec kapetan Lesjak prišel na misel, morda še kdo drug z njim: VS na št. Joštu je nastala brez sodelovanja Novakovega štaba, kar je s stališča jugoslovanske vojske povsem zgrešen začetek, kako naj pridejo protikomunistično usmerjeni ljudje do orožja. Zato je treba ta zgrešeni začetek takoj ustaviti in preprečiti nadaljnji razvoj v tej smeri. Partizanski napad na št. Jošt, za katerega je Lesjak zvedel, je bil zanj prilika, da izpelje svojo zamisel. V imenu „Jugoslovanske vojske v domovini“ je pozval poveljnika Igorja, naj pripelje močno oboroženo patrolo sestavljeno iz najboljših vojakov v bližino Rovt na nočno akcijo. Lesjak je pri tem računal, da bodo postojanko VS na št. Joštu partizani razbili in uničili, omenjena krepka patrola najboljših vojakov pa bo postala zametek in prva četniška enota v Polhograjskih Dolomitih. In k tej bodo nato pristopali člani krajevnih SL. Saj se po partizanskem uničenju VS na št. Joštu vodstvo SL za daljši čas ne bo upalo svetovati krajevnim legijam, da naj zaprosijo za ustanovitev postojank. Uničena postojanka št. Jošt bo svaričen zgled.

V svojih spominih „Moj vojno-politički rat 1941-1945“, ki izhajajo v Sokolskem Vestniku (1987) v Združenih državah, pravi značilno major Novak: „Sredi decembra (1942) mi je vendarle uspelo, da s težavo izpeljem iz vaških straž (na Dolenjskem) nekaj oficirjev in okoli 50 najboljših vojakov z najboljšim orožjem, ki ga je bilo mogoče zbrati.“ Zame zeln verjetno je zamisel, dobiti najboljše vojake z najboljšim orožjem iz vaških straž, nastala pri Novaku in drugih aktivnih oficirjih že štiri mesece prej — ob ustanovitvi VS na št. Joštu.

Janez Grum

Ustrelitev kapetana Lesjaka

V začetku avgusta me je precej od daleč po telefonu poklical življenjsko izkušen znanec, ki je šel v maju 1945 čez Ljubelj, kot mnogi drugi. Na kratko mi je povedal o svojih doživljajih in doživetjih po Nemčiji, kjer je po nekaj letih obiskal svojo bližnjo žlahto. Bil je tudi v Švici in na Koroškem. V Švici je bil gost svojega gimnazijskega sošolca in nekdanjega aktivnega oficirja. Ta je našemu znanцу pokazal Sokolski Vestnik in v njem spomine majorja Karla Novaka (ki sem jih omenil v prejšnjem sestavku) in ga opozoril na odstavek, ki pove, da so vaški stražarji v Bizoviku 8. novembra 1942 ustrelili aktivnega kapetana Juša (Josipa) Lesjaka.

Znanec me je vprašal, ali se je to res zgodilo. In če se je, ali morda jaz kaj več vem. Odgovoril sem, da je dogodek žal resničen in da nekaj malega vem o tem tragičnem dogodku. Pa da bom skušal vreči na papir.

Naj v slovenskem prevodu citiram odstavek iz Novakovih spominov, ki se nanaša na ta dogodek. „Akcija kapetana Lesjaka v ljubljanski okolici se je končala še bolj žalostno (kot neka druga na Dolenjskem). Kapetan Lesjak Josip je bil 8. novembra 1942 na zverinski način ubit od Vaške straže v vasi Bizovik; po tem dogodku so ubijalci izropali njegovo stanovanje (v Ljubljani) in poleg drugega odnesli ves denar našega štaba, ki je bil shranjen pri njem. V tem uboju so aktivno sodelovali člani klerikalne separatistične skupine „Straža“ in člani skupine duhovnika Glavača, ki je kot dotedanji član našega štaba zagrešil izdajstvo.“

V naslednjem kratkem odstavku pa pravi Novak: „Pod vplivom Lesjakove tragedije je tudi kapetan Vošner opustil izvršitev naših načrtov na področju št. Jošt-Rovte.“ (Sokolski Vestnik, 1987, št. 2, str. 18)

Ustrelitev Lesjaka je krepko odmevala v Ljubljani in okolici. Novakove obtožbe je bila tedaj deležna tudi Slovenska legija in vsa SLS. To kljub temu, da je vodstvo Legije že pred tem dogodkom večkrat povedalo, da se v mnogočem ne strinja z dejavnostjo Glavača in njegove skupine. Na pomlad 1943 se je zadeva malo polegla, a v Novakovem štabu je ostalo neko nezaupanje do vse „klerikalne“ plati.

S kapetanom Lesjakom sem se prvič in zadnjič srečal ravno na tisti zanj usodni dan 8. novembra. Zgodaj popoldne tega dne je prišel v našo VS v D. M. v Polju. (Ker se ne spomnim, da bi ga bil videl kdaj prej v Ljubljani, le vedel sem, da je član Novakovega štaba, zato sklepam, da mi je njegov nameravani obisk sporočil kdo od Slovenske legije.) Prišel je v imenu jugoslovanske vojske in generala Mihajlovića. Razložil sem mu stanje naše vaške straže: število vojakov, oborožitev, močno levičarsko ozračje poljske občine in še kaj. Razgovarjala sva se tovariško in odkrito. Dobro se spomnim, da sem mu potožil, da od sokolske strani ni nobenega v vaško stražo, da se ne zavedajo nevarnosti komunizma. Odgovoril je, da to ni zgledno, da pa naj zato mi bolj krepko držimo. Ko se je začel

poslavljati, sem ga vprašal: „Kam pa sedaj?“ Lesjak je odgovoril: „Grem v Bizovik, da tam zvem, kakšno je stanje vaše straže.“ Ves razgovor je trajal približno pol ure.

Drugi dan dopoldne pa mi nekdo prinese vest: Včeraj popoldne so v Bizoviku na dvorišču postojanke ustrelili kapetana Lesjaka. Skoro nisem verjel tej vesti. Razmišljal sem, ali naj bi šel v Bizovik, a končno sem se odločil, da ne grem, ker je bil komandir postojanke neuravnovešeni sedmošolec Gabrijel Capuder. (Pred tem dogodkom sem postojanko obiskal samo enkrat, nato pa šele ob Novem letu 1943, ko je prevzel tam poveljstvo rez. poročnik Stane Bitenc.)

Naslednji dan sem šel s kolesom v Ljubljano, da sporočim ta dogodek Rudolfu Smersuju, ki je bil v vodstvu Slovenske legije in bil tedaj zame lahko dosegljiv na Sv. Petra cesti. Ko pridem do šentpetske cerkve, zagledam v tistem parku, severno onstran cerkve, dr. Petra Križaja, ki je nekaj dni prej postal kurat vaše straže v Bizoviku in za njeno podružnico na Sv. Urhu. Stopim s kolesa in grem k njemu, a takoj opazim, da je silno vznemirjen in da se skoro ne želi kaj več razgovarjati z menoj, čeprav sva si bila precej poznana še iz šole. (Bil je na gimnaziji sošolec mojega mlajšega brata in smo se zato večkrat dobili.) Seveda sem Križaja takoj vprašal, zakaj so na postojanki ustrelili Lesjaka. Križaj se je nemirno prestopal, pravega odgovora pa ni dal. Ko že hočem oditi, se pred nama ustavi avto in iz njega izstopita italijanski polkovnik Gallo, načelnik štaba italijanskega korpusa v Ljubljani, in kapetan Tornari, ki je bil referent za vaše straže v italijanskem štabu. Gallo je takoj vprašal Križaja, kako se je moglo zgoditi, da so ustrelili kapetana Lesjaka. Križaj je v veliki nervoznosti izjecljal italijanske besede: „Tutto c'è scritto qui, tutto spiegato qui.“ (Vse je zapisano, vse je razloženo tukaj.) Pri tem je pokazal na mapo s papirji, ki jo je imel s seboj. Ker sem uvidel, da ne spadam zraven, sem se oprostil, pozdravil vse tri in odšel. Preden sem prišel do prvih hiš, sem se ozrl nazaj in imenovani trije so še vedno stali tam. (Kdo je to mesto snidenja aranžiral, nisem kasneje izpraševal, najbrž Tornari.)

Zaradi Lesjakove ustrelitve in zaradi nepravilnosti v blagajni so v začetku decembra Italijani odstavili Capudra. Začasno vodstvo postojanke je prevzel domačin Viktor Habič. Slovenska legija pa je iskala novega poveljnika. Ob Novem letu 1943 je prevzel poveljstvo Stane Bitenc. Takoj drugi dan sem ga obiskal. V razgovoru sem navzočega Habiča povprašal, kako je prišlo do tega, da so ustrelili Lesjaka in zakaj. Vpričo Bitenca mi je Habič povedal: Lesjak je prišel na postojanko, da vidi, kako je sedaj nanovo utrjena. (Prvo postojanko ob vaški cesti so partizani napadli v noči od 21. na 22. oktober, jo zažgali, a moštvo se je v kleti rešilo. Nato so višje gori v hribu izbrali drugo hišo in jo utrdili za novo postojanko.) Lesjak si je ogledal utrdbе, nato smo se na dvorišču še malo razgovarjali. Ko pa je hotel oditi, smo ga vprašali: „Gospod kapetan, kam pa sedaj?“ Lesjak je odgovoril: „Sedaj grem pa še k onim na Orlje,“ to je k parti-

zanom. Habič in drugi: „Od nas vendar ne boste šli k partizanom!“ Lesjak: „Bom šel, to je moja zadeva.“ Stražarji še bolj odločno: „Sedaj ko veste, kako je pri nas, ne boste hodili k partizanom to pripovedovat.“ Lesjak še bolj odločno: „Bom šel!“ Ko je naredil nekaj korakov onstran dvorišča navzgor po travi, je nekdo sprožil puško in Lesjak se je zgrudil mrtev. (Po neki vesti je streljal 17-letni dijak Alojzij Cafuta.)

V Habičevem pripovedovanju ob Bitenčevi navzočnosti sem čutil iskrenost, da govori po resnici.

Po neki drugi vesti je bil pred to sceno na dvorišču vroč razgovor znotraj postojanke med Lesjakom in nekaterimi navzočimi stražarji.

Bivši vaški stražar Lampič Filip, ki ob Lesjakovem obisku ni bil znotraj postojanke, a je kasneje večkrat slišal ves potek zgodbe, mi je pred nedavnim povedal naslednje: Že pred partizanskim napadom, še večkrat pa po tem, je Lesjak prišel na postojanko, da bi prevzel poveljstvo v smislu Novakovega načrta. (Ta podatek se ujema z Novakovo navedbo v spominih, saj je na njegov ukaz kapetan Vošner Pavel prevzel poveljstvo na št. Joštu.) Tako je trajalo kake tri tedne. Stražarji domačini so takoj začutili, da je hudo nesoglasje pri poveljstvu in okrog njega. Da je začelo hoditi vse narobe, je omenil Lampič. Značilno pa je bilo, da so domači stražarji bili kar za to, da bi prevzel poveljstvo Lesjak, ker so čutili, da postojanka uhamu mlademu in neizkušnemu Capudru iz rok. Tudi Ivan Habič, vodja VS voda na Sv. Urhu je bil za to. In naj že tu omenim, ko je prišlo do tragičnega dogodka, so domači stražarji rekli, da je to bila huda pomota.

Kot že navedeno, omenja major Novak v spominih, da so pri uboju Lesjaka sodelovali člani akademskega kluba „Straža“ in člani skupine duhovnika Glavača. Ne spomnim se, da bi bil med vaškimi stražarji v Bizoviku (ki je zraven Ljubljane, spada v faro št. Peter v Ljubljani, a v občino Dobrunje) kak vidnejši član akademskega kluba Straža. Zato ni mogoče pritrditi Novakovim besedam na račun članov tega kluba, čeprav so politično nasprotovali gen. Mihajloviću in dosledno temu majorju Novaku.

Drugače pa je glede besed o skupini duhovnika Glavača. Zelo sposobni in dinamični časnikar duhovnik Franc Glavač, tedaj star 29 let, je že pred začetkom vojne imel okrog sebe malo skupino študentov, prav za prav še gimnazijcev, ki so bili 9 ali 10 let mlajši od njega in bili nanj močno navezani. Skupina najbrž ni štela veliko več kot 20 članov, a njeni vplivi so večkrat zajeli tudi dijake izven ožje skupine. Iz ožje Glavačeve skupine so bili v Bizoviku poveljnik Jelo Capuder, ki je bil v maju 1942 med tistimi prvimi 17 četniki, ki so s Sv. Urha odšli na Dolenjsko, Erik De Pavlis, Marjan Lavrič, najbrž tudi dijak Andrej Mehle, morda tudi dijak Alojzij Cafuta. Vsi ti so bili dijaki v Ljubljani. Od domačinov je bil navdušen za Capudrovo radikalnost Tonček Jakoš, majhne postave in malce šepast, a zelo pogumen vojak, in Stane Kukovica iz Polja. Značilno pa je vsekakor, da večina domačinov med stražarji ni vedela za Capudro-

ve, De Pavlišove in Lavričeve stike z Novakom. In tudi ne, da kapetan Lesjak skuša prevzeti poveljstvo VS v Bizoviku na ukaz majorja Novaka. Le Ivan Habič je najbrže to odkril.

Zaradi boljšega razumevanja naj navedem, da je od zgodnje jeseni 1941 naprej Glavač ozko sodeloval s Francem Emerjem, ta pa je bil ozko povezan z aktivnimi oficirji, kar je bilo Glavaču znano. (Emerja so vosovci ubili decembra 1941 v Spodnji Šiški.) In kot že omenjeno, je na Glavačevo prigovarjanje odšlo 8 ali 9 fantov v prvo četniško skupino (med njimi tudi France Grum iz D. M. v Polju), ki se je zbirala na Sv. Urhu. V tistem času je Glavač ostro kritiziral vodstvo Slovenske legije in SLS kroge (Stareta, Šmajda), da ne uvidijo, da je v hribe treba poslati protikomunistične enote, kot protiutež partizanom. Toda proti koncu poletja so se Glavač in njegovi sodelavci na Dolenjskem ostro obrnili proti majorju Novaku in aktivnim oficirjem. (Nekaj vzrokov najde bralec v knjigi Stalinistična revolucija na Slovenskem v 6. poglavju. Zlasti je odigral krepko vlogo hud prestopok moralnega značaja, neko posilstvo.) — Med vojsko sem nekoč vprašal Stareta glede Glavačeve spremembe v razmerju do majorja Novaka. Rekel je: Spomladi nas je Glavač javno kritiziral, da ne uvidimo znamenj časa, namreč potrebe po četniških oddelkih v hribih. V jeseni pa se je zaganjal proti nam, ker nismo z Novakom pretrgali stikov kot jih je on. Takih hitrih skokov politiki ne smejo delati.

Zelo verjetno je Glavač potem, ko je zvedel za Lesjakovo povelje, poslano iz bližine Rovt na št. Jošt, odkril po svojih obveščevalcih, da kapetan Lesjak od časa do časa hodi k partizanom, a dejansko se je shajal z aktivnimi oficirji ali podoficirji (kar sem skušal pojasniti v prejšnjem sestavku), da za Novakov štab zve stanje pri partizanih.

Pri vseh obveščevalnih službah in špijonažah pa je tako, da vidna zunanja slika ne pokaže, za katero stran je nekdo obveščevalec. V tem konkretnem primeru: Ali Lesjak zbira podatke o partizanih za Novakov štab — ali pa obratno, da je Lesjak dejansko eden tistih oficirjev, ki se je priključil OF in partizanom posreduje podatke o Novakovem štabu, o četnikih in o vaških stražah. Ker med vojsko nisem slišal, da bi kdo od aktivnih oficirjev kdaj podvomil v Lesjakovo lojalnost gen. Mihajloviču, zato ostajam prepričan, da je Lesjak za Novakov štab iskal podatke pri imenovanih oficirjih o stanju pri partizanih. Za Glavača pa je bila, kot kaže, druga možnost močnejša: da Lesjak dela za partizane. O tem ga je prepričevalo Lesjakovo povelje poslano na št. Jošt in kasneje odkriti Lesjakovi obiski pri partizanih (pri imenovanih oficirjih). Spričo vsega tega je Glavač začel označevati Lesjaka za komunista, kar ni bil in ne postal, a Glavačevo gledanje so prevzeli mladi v njegovi skupini. In ker se je Glavač obrnil proti majorju Novaku in njegovemu štabu, je zelo verjetno Capudru in drugim svojim v Bizoviku naročil, da morajo preprečiti, da bi kapetan Lesjak prevzel tam poveljstvo vaše straže. Z drugo besedo: Capuder mora kot poveljnik vztrajati na svojem mestu. A Lesjak je precej krepko in kot rečeno kake tri tedne poskušal, da bi to poveljstvo prevzel,

kot mu je ukazal Novak. To bi bil en vzrok, ki je pripomogel k tragičnemu Lesjakovemu koncu.

Drugi in po mojem mnenju močnejši vzrok in obenem povod pa so bili kratki Lesjakovi odgovori na dvorišču posadke, kot so spredaj omenjeni. Rekel bi, da so bili nepremišljeni in nepravšni. V tistem trenutku so Lesjakovi odgovori bili za Capudra, Lavriča in druge potrdilo, da Lesjak dela za partizane, ker je bil odločen iti na rob partizanskega ozemlja. (V novembru 1942 so Orleje ponoči še bile to.)

Po mojem poznanju dejstev in okoliščin, ki so privedle do ustrelitve kapetana Lesjaka, se ne upam reči, da je kaplan Glavač to ustrelitev direktno ukazal. Major Novak in njegov štab pa so bili o tem prepričani. Novak do svoje smrti, kot dokazujejo njegovi spomini. Istega mnenja je bil tudi kaplan Tone Duhovnik iz vodstva Slovenske legije ter župnik Križman in dr. Šmajd. Ker je Duhovnik to gledanje širil preveč glasno, je Glavač vložil tožbo proti njemu pri škofijskem cerkvenem sodišču. In prav tako proti župniku Križmanu, ker je šel skupaj s Šmajdom k dr. Odarju, predsedniku Katoliškega tiskovnega društva, in ga opozoril na hude posledice, ki bi mogle nastati zaradi ustrelitve Lesjaka. Glavač je bil takrat, če se prav spomnim, urednik „Domoljuba“, stalno pa je prispeval članke v „Slovenca“. Cerkevno sodišče je odločilo, da sta Duhovnik in Križman neutemeljeno obrekovala Glavača in Glavača spoznalo za krivično obrekovanega.

Na koncu naj omenim da sta bila Jelo Capuder in Viktor Habič oba obsojena na smrt v zloglasnem partizanskem sodnem procesu v začetku oktobra 1943 v Kočevju.

Janez Grum

SLOVENCI Z ITALIJANSKIMI PRIIMKI

Poitalijančevanje priimkov — Trst. „Il Popolo di Trieste“ javlja, da je posvetovalna komisija za izpremembo priimkov imela svojo sejo in pretresala 47 prošenj. Izrekla se je pritrdilno glede na večino prošenj. Nato je pričela sestavljati seznam priimkov tržaških družin, katerim naj bi se uradnim potom dala italijanska oblika. Na njihovo prošnjo se je dovolila izprememba priimka naslednjim osebam (samo priimki): Freisinger v Frasinini, Krvišar v Cervi, Druže v Drusetta, Bonač v Bonatti, Peterlin v Pedrini, Cjak v Ciaco, Zadovič v Zatti, Miloč v Milocco, Kožuh v Coselli, Beloglavec v Cobianchi, Kocjančič v Coceani, Gabrijelčič v Gabrielli, Rosič v Rossi, Simčič v Simini, Troha v Trocca, Brelih v Brelli, Lipičar v Lippi Sosič v Sossi.

((Iz „Slovenca“ od 20. julija 1927 — pripravil Miloš Likar za „Gospodarstvo“ od 10. 7. 87))

C. Zvon, junij 1987

KOMPLEKS IN TEŽA KRIVDE

Poznani Franc Bučar, kritik režima in zagovornik političnega pluralizma, podaja v Celovškem Zvonu, junij/87 temeljito analizo ponovne gonje proti dr. Gregoriju Rožmanu. Partija nujno rabi opravičilo za revolucijo, še posebej, ko ne more najti smisla zanja v njenem rezultatu. Ljudje, ki so bili na strani revolucije, bi morali videti in dojeti smiselnost svojega trpljenja, žrtev in tudi grozotnih udarcev, ki so jih prizadeli drugim. Pronieljivi Bučar potrdi, da je današnja Cerkev s svojim vplivom, posledica nezaključene revolucije. Koeksistenca cerkve in partije-države da je samo prehodna doba.

Pomanjkljivo ali pa celo nič informiran in nerazumljivo pristranski pa je pisec do opozicije! Ta je videla že od vsega začetka krvi željne komuniste, ki jim ni bilo naroda nič mar. Še zdaj ji očita, da je sprejela orožje od okupatorja in da še vedno računa na maščevanje. Pisec je premalo poučen. Opozicija je v dnevih pred okupacijo spustila vse komuniste in uničila sezname, ki bi mogli koristiti okupatorjem. Upala je, čisto naravno, da bomo znali solidarno prestat dobo okupacije. Komunizma vsaj do decembra 1941 ni nihče na splošno obtožil. Prvi nastop škofa Rožmana je bil v govoru proti terorizmu pod krinko OF. O maščevanju med opozicijo ni bilo nikoli govora. Naravno pravo in mednarodna določila opravičujejo sprejeti orožje tudi od okupatorja, ako ta ne more ali noče narediti reda sam. Kako potrpežljiv je bil narod in njegovi voditelji, se vidi po Črnih bukvah, ki jih v celoti potrdi dr. T. Ferenc v najnovejši razpravi Ljudska oblast 1941-45, Ljubljana 1987. Večinoma po krivici je padlo samo do julija 1942 že 1.500 nekomunistov, dve tretjini teh (po Ferencu) pa je bila predhodno mučena. Šele po enem letu takega divjanja se je začela obramba! Nedvomno se tu pri Bučarju, partizanu, pokaže težko zadržani kompleks krivde. Bučar pač dobro ve in tudi narodu ni neznano tisto obdobje terorja in njega tragični pomniki kot so Turjak, Jelendol, Grčarice, genocid ciganov in končno Teharje, Kočevje, škofja Loka. Izvršilci teh grozot so radi ali neradi bili partizani. OF-NOB je v glavnem bila povsem šibka kamuflaža, v katero so le redki verjeli takrat, danes pa komaj še kdo. Samouprava je na ustih vseh, delavci pa je ne poznajo!

Ob branju tega članka se nam pobudi vrsta kritičnih opazk o Celovškem Zvonu. Zelo mnogovrsten je in marsikdo piše vanj. Nihče pa še ni dobil prostora, da bi ovrgel režimski okvir iz let 1941-45, ki oklepa nepriživno natolcevanje o narodnem izdajstvu demokratičnega tabora. Jasno je, da bi tak poseg mogel izbiti dno v Ljubljani. S tem pa se, seveda, zamaje vera v objektivnost revije. Alternativa bi bila povsem opustiti problematiko državljanske vojne. Iz ankete pa se razvidi, da bere diaspora predvsem te zadeve; za „čisto“ literaturo iz Ljubljane se zanima dosti manj.

Hans Kitzmueller, sosed Furlan, podaja v pristržni obliki stike s Slovenci, predvsem z literati, česar v Vidmu tega preje nismo bili vajeni. Boris Pahor piše o svojih kontaktih z Italijani v Trstu, ki pa so še vedno preveč omejeni na posameznike. Obžaluje pokol premrnogih Italijanov brez sodnih procesov v letu 1945. Malo pozen je v tem in šibak, ko prevrača kot član OF krivdo v celoti na revolucionarno ideologijo.

Celovški Zvon je videti pogumen, ko objavlja dva članka prof. C. Žebota. No, oba sta ne-nevarna. V enem analizira odločitev za Jugoslavijo v letu 1918, v drugem pa piše o pokojnem Stanetu Kavčiču, ki mu je leta 1986 omogočil obisk v Ljubljani. Za Kavčiča pravi tržaška Mladika, da je neuradno zagovarjal politični pluralizem. Vedno več tihih demokratov se pojavlja!

Vilko Čekuta objavlja pester intervju z Božem Kramolcem, slikarjem in pisateljem iz Toronta. R. Vospernik, ravnatelj gimnazije in urednik Celovškega Zvona pa predstavi slovensko Argentino predvsem v njenih gospodarskih dosežkih. Ker ne more brez Kocbeka, je objavljena recenzija njegovega dnevnika 1951-52 po Janezu Gradišniku. Na strani 19/80 pa se bivši največji propagandist revolucije s „krščanskim obrazom“, minister SFRJ zagovarja, ko pravi: „Hvalabogu, da nisem profesionalen politik, kajti to bi mi odvzelo moč, ki je edina nujna in upravičena, moralno čistost in samostojnost. Zavedam se, da predstavljam moralen proces, ne pa politično akcijo.“ Recenzent pravi, da je gornji stavek podčrtal Kocbek sam.

PU

„Z roko ujet v steklenici svoje preteklosti“

Pod naslovom „Ali ostati ujeta s svojo roko v steklenici?“ je Franc Bučar v junijski številki letošnjega Celovškega Zvona nanizal vrsto svojih razmišljanj o revolucijskih in porevolucijskih dogodkih in Sloveniji vse do današnje vsestranske družbene krize.

Naslov iste razprave napovedan s platnic se glasi: „Ujeti z roko v steklenici zgodovine“, v kazalu pa je predočena tudi vprašalno, to je, „Ali ostati s svojo roko v steklenici?“ Verjetno ta razlikovanja niso namerna in je bil pač tiskarski škrat, ki je vnesel zmedo v naslov te Bučarjeve politične analize. Ostaja pa, seveda, dvom o piščevem originalnem naslovu.

Za tiste naše bravce, ki jim Celovški Zvon ni dostopen, povemo, da izhaja Bučarjeva analiza današnjega političnega trenutka in že kronične napetosti v odnosih med slovensko Cerkvijo in KP z izhodiščne točke, ki stoji v obsodbi škofa dr. Gregorija Rožmana v letu 1946 in na katero se partija — za Bučarja presenetljivo — stalno spovrača. Mi bi v našem črno-belem gledanju, ki nam ga Bučar tudi (ne samo partiji!) prisoja, potem-takem lahko rekli, kot hudodelec na mesto svojega zločina. Pisec prizna

krizno stanje današnje slovenske družbe in družbene ureditve s KP na čelu in mu išče izhoda.

O tej Bučarjevi razpravi je svoj čas, kmalu po izidu, poročala in jo komentirala buenosaireška Svobodna Slovenija. Zato se želimo mi omejiti na dve, tri trditve, ki bi jih zaradi popolnega pomanjkanja logike raje uvrstili med „za-rečene „lapsuse“, ko ne bi bile jasno za-pisane in natisnjene.

Medtem ko nam Bučar izvrstno predstavi kliše, ki ga uporablja KP za obravnavo in pisanje zgodovine o NOB ter nastanku sedanje oblasti, pa nek, sicer drugačen kliše (recimo) naprti tudi protipartijski — domobranski strani.

In sicer takole:

Seveda ni nič bolje na drugi nasprotni strani. Kjer je bilo prav tako vnaprej vse jasno: na eni strani krvi željni komunisti, ki jim ni nič mar za narod in njegov blagor, ki vidijo samo svetovno revolucijo, ki bi samo pobijali in poteptali najbolj osnovne narodne in moralne vrednote, na drugi strani pa ubogi narod, ki se je v obupu, v katerega so ga spravili komunisti, zatekel k samoobrambi in sprejel orožje pač od kogarkoli, kjer ga je lahko dobil, tudi od okupatorja, če ni šlo drugače. In ker so vojno zgubili, je za njihovo tragedijo krivo vse drugo, samo oni sami ničesar. Objektivno so žrtev, ki za vedno kliše po maščevanju, po zadoščanju.

Napake pa so delali. Največja je bila v tem, da so državljansko vojno zgubili. To je nesporno dejstvo, ki ga ni moč zanikati, ker je tu. Kolikor gre v državljanski vojni za premaganje nasprotnika in za osvojitve oblasti, je gotovo najmanj napak naredila komunistična partija. Dokaz: prišla je na oblast, svoje nasprotnike je premagala.

... Vendar tudi njena zmaga ni samo zasluga njene taktike in strategije, pač pa tudi neumnosti in nesposobnosti njenih nasprotnikov.

(Kar je podčrtanega je našel)

K tem pa tele naše pripombe: po taki „logiki“ — ki pa, seveda, ni naša! — bi lahko rekli:

1) Med vojno je nacistični režim iztrebil na tisoče Judov, o čemer se še danes govori in piše. To seveda ni kliše, pač pa je gola resnica. Napake pa so naredili Judje sami, ker so življenje izgubili.

2) Med NOB (— „narodnoosvobodilno“ vojsko) je pod puškami domobrancev padlo znatno število nekomunističnih partizanov, ki so jih komunisti gnali v prve vrste; napaka je bila njihova, ker so — življenje izgubili.

3) V zloglasnem srednjem veku, ki ga še danes v „progressističnih“ časopisih (primerjaj levičarski Slovenski vestnik iz Celovca od 28. 10. 87!) in učeči se mladini v šolah predstavljajo v črno-črni tehniki, naj bi na

grmadi zažgali na stotisoče čarovnic in heretikov — med njimi tudi Gior-dana Bruna — ampak napaka je bila njihova, ker so tako končali.

4) Po Gorenjskem so med vojno Nemci postrelili desetine talcev, ki so napravili to največjo napako, da so življenje izgubili.

5) Po „našem klišēju“ je bilo po vojni v Teharjah, Hrastniku, Škofji Loki, Kočevskem Rogu, itd., itd., pomorjenih na tisoče domobrancev — vojnih ujetnikov. Napaka je bila njihova ne pa na drugi „strani krvi željnih oz. žejnih komunistov“, ker so domobranci pač tragično končali.

6) Ker „ni nič boljše“ na naši, komunistični stranki nasprotni strani, bi mi, ko bi revolucijo dobili, napravili isto, se pravi, s komunisti napobnili kočevska in druga brezna. V tem primeru bi oni naredili največjo napako, ker bi življenje in čast in še kaj izgubili. Ker pa to ni nesporno dejstvo, ga je moč tudi zanikati.

7) Nam — pravi Bučar — da je bilo vnaprej vse jasno (glede nagi-šov, namenov, načrtov, delovanja in metod partizanske družine) zdaj pa — pravimo mi — ko je za nazaj lahko marsikaj (še ne vse!) jasno, bi bilo umestno, da bi kak objektivni pisec (marsikdo se za takega šteje!) pobil (naj nam bo dovoljena drastična oznaka v črno-beli tehniki) z nespornimi dejstvi oz. ne-dejstvi uvide in napovedi „vnaprej“ jasnovidecev. V nasprotnem primeru naj ironijo o „naprej“ jasnovidecih opusti, če ima še za nazaj zameglen pogled.

Zdaj bo tudi lažje za nazaj povedati, kaj in kako bi morala naša strar ukrepati, da bi bilo častno in pametno in prav in koristno in (tudi!) za naša življenja varno. V tem primeru bi bil tak „nasvet“ a posteriori prava senzacija, saj ga ves zbor kritikov naše borbe v 40 letih še ni premogel.

Francu Bučarju, katerega prispevek k razjasnitvi obravnavanih problemov sicer cenimo in njegovo dobro voljo in dobronamernost ne izključujemo, želimo povedati, da je zgodovinski prikaz dobe, življenja, dogodkov in ljudi v sivem tonu lahko zanimiv in — ker je v modi — privlačen, ni pa nujno objektivnen, še manj pa jassen in sporočilen ter vreden razumnika in zgodovinarja, ki zna izreči tudi svojo utemeljeno sodbo.

Pa tudi to, da za nas obstoji neka lestvica vrednot, po kateri tudi ločimo napake v moralne, politične, vojaške, psihološke, tehnične, upravne, celo logične in druge. Ko je treba dajati prednost eni vrednosti na škodo druge, bodisi s strani posameznika ali skupine, pride prav lahko do očitka „neumnosti in nesposobnosti“ s strani tistih, ki imajo svoje vrednote drugače razpostavljene.

„Ko so komunisti ugrabili in nasilno odpeljali v gozd in v smrt prve naše fante, bi morali mi prijeti njihove sorodnike, ki smo jih v vaši dobro poznali, in ugrabiteljem sporočiti: če se naši zdravi ne vrnejo, se tudi vaši ne bodo! — pa tega nismo storili in to je bila naša napaka,“ se je — bolj kot trdil — spraševal domobranec, kateremu so v prvih dneh revolucije „oznanjevalci socialne osvoboditve“ pobili njegove najboljše prijatelje.

Kdor očitnih in nespornih dejstev videti in zapisati ne more, mora biti z roko ujet v steklenici svoje preteklosti!

Aleš Gošar

Papeži in fatimska skrivnost (20)

MARIJINO SPOROČILO SVETU (18)

12. Bog bo svet kaznoval z vojsko

(Nadaljevanje)

21. Razen starih in bolnih duhovnikov so bili skoraj vsi izgnani. Samo nekaj jih je ostalo ves čas na župnijah: Kramaršič Alojzij, doma v Šmartnem pri Litiji, je kot upokojenec ostal in skrbel za vso gornjo Savinjsko dolino (OU 1957, 3); Orel Ivan (DR 70, 12, 6); Janez Strnad se je moral dvakrat umakniti, da ni bil odpeljan v taborišče; Alojzij Šoba je skrbel za tri župnije: Sevnico, Boštanj in Studenec (u. 30. 12. 1953; OU 1954, 2). Štefan Čakš je ostal v Piščecah (DR 83, 40, 4) in trapist p. Gabrijel Zemljak v Brestanici in imel 4 maše ob nedeljah (75, 75, 9, 3).

V izpraznjeno škofijo so prihajali nemški duhovniki. O njih je bilo zapisano.

Tem tujim duhovnikom moramo priznati, da so nam bili v pomoč v duhovnem in posredovalnem oziru. Mnogi še vedno radi prihajajo k nam. Sedanji župniki jih s farani vred hvaležno sprejemajo.

V neko župnijo v Obsotelju prihajata redno vsako leto na obisk dva medvojna dušna pastirja v teh krajih, eden iz Avstrije, drugi iz Ulma v Nemčiji: „Prihajam med vas, ker sem spoznal plemenitost slovenskega naroda. Prihajam pa tudi zato, da s kakšnim darom po svojih močeh malo popravim krivice, ki vam jih je storil nemški narod.“ — Polde Vostner, Maribor (DR 70, 2, 15).

Ob preselitvi kočevskih Nemcev v Posavje so trije duhovniki odšli z rojaki. Verjetno so tudi oni imeli prilike pomagati Slovincem.

22. Duhovniki, ki niso šli na Hrvaško, so morali po večini dosti trpeti. Več jih je prišlo v Dachau, od koder se je večina (Areh, Goričan, Hornboeck, Hrastelj, Ledinek, Munda, Ozorel, Podpečan in Pucner) vrnila, dekan Messner in Tušek pa ne.

Doma so bili pobiti Potokar, Završnik, Grešak, Gomilšek, Gabrenja in Povh.

Ferdinand Potokar, mariborski katehet in škofov tajnik, je bil v Celju zaprt skupaj s Francem Puncerjem. Puncer pove, da je bil Potokar vpričo njega do smrti pobit in so po njem hodili v škornjih. Potem je celo noč kričal v deliriju. Umrli je 5. 11. 1942.

Izidor Zavrnik, kaplan v št. Paulu v Savinjski dolini, je bil zaprt v Celju in v Mariboru osem mesecev. V Celju in Mariboru s Puncerjem, v Mariboru tudi z Ledinekom. Mučili so ga na razne načine. Imel je polomljene vse prste na rokah in izbite vse zobe. Razmesarjen je bil po vsem telesu (DŽ 46, 8, 158). Ledinek pripoveduje: Desetega marca so prišli po Završnika in enega partizana. Vedela sta, da ju peljejo na streljanje. Pro-

sil me je za odvezo in partizan tudi. Obema sem jo dal. Čez dve uri so ju na dvorišču ustrelili. Ko smo šli na dvorišče na sprehod, smo videli še krvave sledove in delce možgan na steni (OGD 8).

Že pred Završnikom je bil na dvorišču mariborske jetnišnice ustreljen Mihael Grešak dne 22. 7. 1942. — Dekan Franc Gomilšek, župnik pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah, je bil odseljen na Hrvaško, odkoder je pribežal v Stično, od tam je šel delovat v Dobrnič. Ob nemški ofenzivi je bil 29. 10. 1943 v Dobrniču ustreljen v glavo, potem ko je v Knežji vasi Nemce lepo prosil, da bi prizanesli ljudem (OV 32). Franc Gabrenja je bil ustreljen 15. 11. 1943, Ivan Povht pa 31. 12. 1944 ob Savi.

23. Škof Tomažič je ostal brez duhovnikov sam v škofijski palači. Julija 1941 ga je obiskal njegov bogoslovec, da mu je povedal, kaj se o njem govori: Da so Nemci odkrili pri njem radio-oddajno postajo, po kateri ima zvezo z begunsko vlado. Vprašal je, kaj je resnica.

Škof: Radio imam, a ga ne poslušam, ker se bojim posledic. Je skrit pod posteljo.

Bogoslovec: Govori se, da so Nemci našli pri vas milijone.

Škof: Resnica je, da imam zadnjo jugoslovansko plačo tu v žepu. — Kaj pravijo ljudje, kakšen bo izid vojske?

Bogoslovec: Zelo verjetno bodo Nemci premagani.

Škof: Ja, res, toda za njim pride komunizem in je vprašanje, kako bo naš narod komunizem preživel. V Ljubljanski pokrajini so že nastopili z revolucijo in me nagovarjajo, naj bi tudi jaz podprl protikomuniste. Jaz tega ne bom storil, ker je škoda slovenskih življenj, saj bodo Nemci vse pobili. Naše ljudi streljajo kot zajce. Duhovniku I. I. sem že sporočil, naj z menoj ne računajo.

Nemci me silijo z grožnjami, naj se odpovem škofiji in umaknem iz škofije. Ne grem sam nikamor. Samo če me bodo s silo odpeljali.

Škof je maševal v stolnici po večkrat in spovedoval kot vsak župnik.

Pokazal je prepis več pisem na berlinsko vlado, v katerih se je pri-toževal, kakšne krivice se godijo Slovencem. Zlasti se je potegoval za duhovnike, ki so mu jih skoraj vse odpeljali. Dobil je odgovore, a niso nič pomagali.

Vendar je bil škof še dosti pogumen. Pokazal je pismo, s katerim je bil povabljen na mestno nemško policijo, kamor so ga pogosto klicali na zasliševanje. Povedal je, kako je zaradi pomanjkljivega naslova na pismu podučil Nemce z besedami: To pismo ste mi poslali, a to ni moj naslov. Jaz sem doktor. Doktoriral sem na mednarodni univerzi in imam pravico do naslova „doktor“. Sem škof mariborske škofije. Imam pravico do naslova: „Ekselencen doktor Ivan Tomažič, mariborski škof.“

25. Med največje grozote druge svetovne vojske, štejemo KONCEN-TRACIJSKA TABORIŠČA, kjer so milijoni človeških žrtev umirali od ne-človeških poniževanj, izkoriščanj za težka dela in medicinske poskuse, od lakote, zadušil v plinskih celicah in pod streli do skrajnosti hudobnih stražnikov.

Tudi to trpljenje je bilo kazen za greh človeštva, ki so morali med drugimi zanj zadoščevati tisoči katoliških duhovnikov. Neki duhovnik je trpel v Dachau pet let in pol zato, ker je povedal to bridko resnico, ko je dejal: „Pravijo: Anglija je zakrivila vojsko! Kdo pa je v resnici kriv? Greh...“ (DL 83)

Predolgo bi bilo na tem mestu navajati grozote nacističnih taborišč, v katerih je trpelo in umiralo tudi na tisoče Slovencev.

26. Tu naj omenim le še eno nacistično žrtev, ki je bila obglavljena pri 19 in pol letih.

Franček Pen iz Maribora je leta 1941 hodil v 6. razred gimnazije in dnevno ministriral trem starim frančiškanom, ki so ostali v mestu poleg škofa, stolnega župnika, in še enega duhovnika. Hotel je postati duhovnik. Ko so ga poklicali k vojakom, je pobegnil iz vojske. Na begu so ga ujeli in obsodili na smrt. Bil je zaprt v Gradeu. Dr. Ferdinand Kolednik ga je v ječi obiskal in spovedal. Morilcem je od srca odpustil. V petek 12. 5. 1944 so ga ob 22. uri obglavili. Pred smrtjo je v daljšem pismu staršem in sestram med drugim zapisal: „Pišem vam dve uri pred smrtjo. Smrti se ne bojim. Ljubi Bog nas bo v nebesih zopet združil. Znamke prodajte in darujte za sv. maše za moj dušni mir. Odpustite mi vse moje žalitve. Ni mi dano, da bi dosegel svoj edini poklic, ki sem ga od nekdaj želel. Videli se bomo zopet in tam združili in nihče nas ne bo več ločil. Spovedal sem se in prejel sv. popotnico za pot v nebeško domovino.“

Nekaj minut pred smrtjo: „Predragi. Umrem za pravično stvar. Nebeški Zveličar zahteva od nas vseh to žrtev. Toda naša prekrasna Slovenija je vredna te žrtve. Tisoči so že umrli in tudi jaz bom prišel med nebeške mučence, ki so prešli svojo kri za našo domovino. Vidimo se v nebesih. Umrli bom brez strahu pred smrtjo dne 12. maja 1944 ob 22. uri ponoči — težko je, toda mora tako biti. Molite zame in vedite, v nebesih se vidimo.“ — župnik Janez Jurhman, ki je 15. 8. 1942 postal duhovnik sklene poročilo: Junaški Franček Pen naj nam izprosi pri Bogu, da bi med našim ljudstvom dobro delovali (DR 1972, 9, 7).

Selitve Slovencev

27. Druga svetovna vojska je bila hujša ko prva tudi zaradi transportacij, selitev in izgonov milijonov ljudi.

Leta 1941 so Nemci zasedli Dolenjsko do Novega mesta. Po nekaj mesecih bi se na zahtevo Italije morali umakniti do Save, a tega niso storili in so obdržali Cerklje ob Krki, Krško, Leskovec, Radeče in Rako (DŽ 45, 10, 202).

Pač pa so nacisti sprejeli kočevske Nemce, ki so pripadali Ljubljanski pokrajini. Sklenili so, da jih je treba naseliti ob novi nemško-italijanski meji v krško-brežiškem okraju. V ta namen je bilo treba izseliti ondotne Slovence. Selitev se je pričela 28. 10. 1941. — V Nemčijo so odpeljali okrog 48.000 naših ljudi. Bilj so to kmetje, obrtniki in delavci z družinami. S seboj so smeli vzeti le 50 kg obleke in hrane. Ko je brežiški žup-

nik Franc Klasinc videl župljane na tovornjakih, se je pomešal mednje in odšel z njimi v Šlezijo. Pridružil se jim je tudi katehet Logar iz Gradca. V Nemčiji so jih razporedili po taboriščih.

Münstrski škof kardinal von Galen je pooblastil nemškega duhovnika Avgusta Hegen Ketterja, da je skrbel zanje. Slovenščine se je naučil že pred prvo svetovno vojsko. Hegenketter je leta 1970 spisal knjižico „Moje delo med Slovenci“, v kateri navaja gornje podatke in pripoveduje o obisku Slovencev v Ödranu na Saškem: „V cerkvi sem toplo pozdravil vse Slovence. Ko sem pred pridigo molil očenaš, so ljudje pričeli jokati kakor otroci. Poskusil sem jih potolažiti, pa sem jim dejal: Pomislite, dragi Slovenci, babilonska sužnost pregnanih Judov je trajala 70 let, vaša pa bo veliko prej minila. Dajte, zapojte eno svojih lepih cerkvenih pesmi!“

Slovenci so bili res podobni Izraelcem, ki so jokali ob babilonskih vodah. Bili so tako žalostni, da se jim še peti ni dalo. Ko sem jih spovedal in obhajal ter jih z božjo besedo potolažil, so se počasi pomirili. Začeli so prepevati lepe Marijine pesmi in celo štiriglasno so jih zapeli. Potem smo zapeli litanije Matere božje — saj je bil majnik — z odpevi. Najbolj me je pretresel tisti: „Marija, k tebi uboge reve v dolini solz zdihujemo...“ V Ödranu sem spovedal vse Slovence. Imel sem sicer dovoljenje, da jim dam splošno odvezo, pa so me prosili, da bi se raje osebno spovedali kot so bili tega navajeni v domovini.“

Nato pripoveduje o drugih krajih. V okolici Freiberga je bilo nad tisoč Slovencev. Prišli so iz vseh krajev peš, s kolesi, z vlakom in avtobusi. Med njimi so bile stare matere, tudi osemdesetletne, starčki, možje, ki so delali po rudnikih, žene in zelo veliko šoloobveznih otrok. Spovedalo se jih je 270. Tu in drugod so bili ljudje iz Leskovca, Bučke, Brežic, Cerkelj ob Krki, Čateža ob Savi, Krškega, Sv. Duha nad Krškim, Studenca, Rake, Buč in Brizeljskega (NT 85, 31, 2).

28. Ivan, ki je bil izseljen pri 11 letih, pripoveduje: Vsa družina je bila izseljena. Premeščali so nas iz taborišča v taborišče, tako da sem bil v petih taboriščih. Stari so veliko trpeli, ker mnogokrat niso imeli kaj dati otrokom, ko smo jih prosili za kruh. Ko sem bil star 13 let, sem moral iti delat v tovarno. Bolj smo bili lačni kot siti. Nemkam, s katerimi smo delali skupaj, smo se smilili in so nam včasih kaj na skrivaj dale, da smo pojedli. Tudi tam so se našle dobre duše. Kako smo se znali v tistih časih priporočati Bogu, kako smo ob večerih molili rožni venec in prosili Mater božjo, naj nas varuje in nas varno pripelje na naše opustošene domove, ki so bili izropani in nekateri tudi požgani. Nismo zgubili zaupanja v Boga in v našo Mater božjo, pod katere varstvom smo preživeli vsa štiri leta. Res smo bili pod varstvom naše Matere Marije. Koliko je bilo bombnih napadov okoli slovenskih taborišč, toda vedno nas je obvarovala in dajala moč, da smo se po vseh preskušnjah vrnili na naše opustošene domove. Ob nekem bombnem napadu sem se v taborišču spomnil nebeškega Očeta. — Gospod, reši me, hočem ti ostati zvest. — Bombe so eksplodirale v bližini, stavbe so se rušile, opeke in kamenje je letelo na okoli, sam pa nisem dobil

nobene prakse. Od prahu nismo videli drug drugega. V taborišču ni bil nihče ranjen, ker smo bili pod varstvom božje ljubezni. Nikdar več nisem bil sam od trenutka, ko sem kot 15-letni fant dal svojo obljubo Bogu. Pri nobenem delu in opravilu ne pozabim na Boga in on vodi moje življenje v tem času, ko hočejo dokazati, da ni Boga. Takoj po vrnitvi domov se spominjam, kako smo hodili vsako nedeljo k maši, kako smo bili še v duhu božje ljubezni. Na žalost pa smo začeli leto za letom vse bolj pozabljati na Boga. Koliko prijateljev je prenehalo verovati (OG 1987, 4, 54, skrajšano).

29. Toš Vinko, župnik v Veliki dolini (dekanija Leskovec) je povedal: Moji sedanji farani so bili v veliki večini deležni strašnega izgnanstva v Nemčijo in drugam. Blodili so sem, blodili tja, bili lačni, zaničevani, tepeni. Med njimi tudi njihov dušni pastir Janez Gnjezda, ki je iz groba zrl za svojimi, ko so se vračali domov (OV 22). Gnjezda je umrl v Münchebergu 19. 11. 1944, star 74 let (Ltp. lj. šk. 1959, 86).

30. S Kočevarji je šel kočevski duhovnik Henrik Wittine in se naselil v okolici Krškega. Tam je pastiroval redkim preostalim domačinom v župnijah nad Krškim (Raka, Bučka, Leskovec, Sveti Duh in Studenec) in svojim rojakom, ki so se tam naselili. Kakor Wittine, sta odšla z rojaki tudi župnika Kreiner in Krisch. Hitlerjevci so tudi druge tri župnike zelo silili, da bi odšli s farani, vendar so se Eppich, Gliebe in Kraker pritisku uprli in ostali v škofiji (DR 1977, 42, 4). Eppicha je ustrelil laški vojak 2. 6. 1942. Kraker je umrl 15. 11. 1942 na Blejski Dobravi, Gliebe v Dolenji vasi pri Rinbici 14. 7. 1960 star 87 let, Kreiner 26. 3. 1958 v št. Vidu na Glini, Wittine pa 11. 10. 1977 v Gradcu kot zadnji od njih.

V stiškem samostanu je bil kočevski Nемеc brat Peter, moder in pobožen redovnik. Kot študent me je vzel s seboj na Kočevsko, da sem videl njegovo deželo. Od začetka je bil vodja samostanske mlekarne. Njegov brat je bil z družino odseljen v Posavje in tudi njega so vabili. Šel je k opatu Kostelcu in mu povedal, da mu v novi bratovi domačiji zapišejo izbo na njegovo ime, če se odloči za emigracijo v Nemčijo. Opat mu je kljub negotovi prihodnosti samostana odhod odsvetoval. Po vojski je bila mlekar na nacionalizirana, a brat Peter je kot menih ostal vodja obrata in je z lepo plačo veliko let tudi drugim menihom veliko pomagal.

S Posavja niso šli vsi ljudje v Nemčijo in tudi številke se ne navajajo zmeraj iste. Iz „Brežiške cone“ v Posavju in na južnem štajerskem so Nemci pregnali v Srbijo, Šlezijo in v taborišča v Nemčiji nad 34.000 Slovencev ali 70% prebivalstva. S preostale štajerske so jih pregnali 35.300, skupno torej nad 69.300 ljudi, ki so bili zaprti, mučeni in so umirali od lakote v plombiranih vagonih in v nacističnih taboriščih smrti (OV 17).

31. Z Gorenjskega je bilo odpeljanih v nemška taborišča okoli 7.000 Slovencev, predvsem izobražencev. Od 3. do 10. julija 1941 je bilo v Srbijo izseljenih 2.560 Gorenjcev. Aretiranih, prisilno mobiliziranih in na prisilno delo odgnanih je bilo še 20.000 drugih. V nemških taboriščih je umrlo 5.196 Slovencev (OV 17/18).

V taborišču v Begunjah na Gorenjskem je bilo vsak dan ustreljenih ali obešenih nad 20 Slovencev. Nato so me odpeljali na delo v Nemčijo. Delal sem v tovarni po 10—12 ur na dan. To je bila muka, ki je ne morem opisati. Sedaj čakam, da se vrnem v našo prelepo Slovenijo (DŽ 1945, 10, 203).

32. Hitlerjev zaveznik Mussolini se je hotel znebiti tudi Nemcev v Karnalski dolini. Nemci so jih hoteli naseliti na Spodnjem Koroškem. V ta namen so 14. in 15. aprila 1942 izselili prek žrelskega zbirnega taborišča veliko koroških Slovencev. Sprva so hoteli izseliti 1.220 oseb, končno so jih 917. Drugi selitveni val naj bi bil februarja 1943. Selili naj bi 50.000 Slovencev. Zaradi težav na vzhodnem bojišču to ni bilo izvedeno. Pozneje so selili za kazen še nekaj Slovencev. Rainer je nameraval izseliti iz Hodiš 16 družin. Ta in druge namere se zaradi razvoja na bojiščih niso izvedle.

Obenem z 917 koroškimi Slovenci aprila 1942 je bila izseljena še 201 oseba z Gorenjske, ki so jih tudi pripeljali v žrelsko taborišče, tako da so aprila 1942 izselili v Nemčijo skupno 1.118 Slovencev (KK 43-48).

15. februarja 1944 so Nemci odpeljali v internacijo na Bavarsko Komenčane s Krasa. Z njimi je šel tudi župnik in dekan Viktor Kos. Bavarci so jim pomagali, kjer so mogli. Po 14 mesecih so se vrnili (DR 1983, 16, 5).

Kratica:

KK — Koroški koledar, Celovec, 1982.

Ludovik Ceglar

OPOMBE H KNJIGI ŠKOF ROŽMAN

(Nadaljevanje)

U d a r i l b o m p a s t i r j a

83. Dr. Kolarič piše, da so Nemci takoj po zasedbi z vso germansko krutostjo udarili po Sloveniji. Prvi udarec je zadel duhovnike. Že od srede maja je bilo 105 duhovnikov z Gorenjske zaprtih v ženski kaznilnici v Begunjah, 60 pa so jih izgnali. V škofovih zavodih je med okoli 3000 laiki bilo 5 duhovnikov (77).

Te in druge dragocene podatke je mogoče poljubno dopolnjevati. O zaporu in selitvi duhovnikov z gorenjskega dela ljubljanske škofije lahko navedemo natančno poročilo duhovnika V. T., ki si je zapisoval datume, in moremo tako poznati ves postopek nemškega preganjanja gorenjskih duhovnikov. Poročilo se glasi:

84. In kakšen je bil postopek okupatorja? Veste, da je bilo naročilo Hitlerja: „Napravite mi to deželo nemško!“ Zato je bilo treba najprej odstraniti tiste, za katere je bilo jasno in znano, da se bodo temu najbolj

upirali in da je narod nanje navezan. Torej najprej vsi duhovniki in prosvetni delavci, potem pa še tisti, ki po idejni strani nasprotujejo fašizmu in nacizmu. Za to je morala poskrbeti GESTAPO (tajna državna policija). Ta je prišla v posamezne kraje že s spiskom oseb, ki jih je treba odstraniti. Spiske je že poprej preskrbela tako imenovana „peta kolona“. Tako je prišla ta policija tudi v Kranjsko goro, kjer sem bil takrat kaplan pri znanem Karlu Čuku, ustanovitelju Orla, po katerem so nas zmerjali s čuki. Aretirali so naju oba z župnikom, vse učiteljstvo, enega crožnika, ki je po naključju tam ostal, in enega trgovca, ki so ga pozneje izpustili (na kakšno posredovanje in zakaj, ne vem), in nas vse zapri v sodne zapore. Kranjska gora je namreč pred vojsko imela sodišče. V našo družbo so pripeljali še župnika Cudermana iz Rateč in učitelja. Bili smo nekaj dni v teh zaporih, potem so nas odpeljali v Begunje, kjer so izpraznili dotedanjo žensko kaznilnico. Samo kaznjenke z dosmrtno ječo so obdržali notri, pozneje je tudi teh zmanjkalo. Kam so z njimi, nismo mogli zvedeti. Tja so potem dalj časa vozili zapornike z vseh strani Gorenjske, tako da so natrpali vso graščino.

O tem imam ohranjene kratke zapiske in lahko navedem čisto natančno: 3. 5. 1941 so nas aretirali v Kr. gori, 6. 5. popoldne so nas odpeljali v Begunje, tako da smo bili tam med prvimi. Ondi smo ostali do 20. maja, ko so vse preselili v št. Vid v zavod, kjer je bilo več prostora, ker graščina v Begunjah ni mogla več sprejemati novih „gostov“. Medtem ko smo bili v Begunjah, so namreč Nemci izrinili Italijane še iz št. Vida in zasedli zavod, ki so ga preuredili v Umsiedlungslager (taborišče za preseljenje). Z zaporniki so napolnili en trakt. V vsaki učilnici ali spalnici je bila ob stenah nametana slama in zvečer smo se drug ob drugem na njej drenjali in ležali skoraj drug na drugem, ker so natrpali sobe, kolikor se je dalo. Ko so opravili prvo čistko po deželi, so začeli pripravljati transporte za selitev. Po natančnih popisih — pri družinskih očetih vso družino, pri duhovnikih gospodinjo, če jo je kdo priglasil, da jo mora vzdrževati — so vsakega zapornika peljali na dom, kjer je lahko vzel do 20 kg prtljage in 500 dinarjev, naložili so na tovorni avtomobil tudi vso družino pri poročenih, zaklenili hišo in nalepili nanjo nalepko z napisom: zaplenjeno v korist Velikega Rajha. Stražarji so spravili ključe v posebni ovoj h kartotečnemu listu. Ob vrnitvi v zavod je bila posebna kontrola, ki je pregledala vso prtljago in še marsikaj od nje zaplenila. Posebno npr. zaseko, suho meso in podobno, kar so nekateri kmetje vzeli s seboj. Tudi denar, če ga je kdo imel več. Ti so bili potem nameščeni posebej v drugem traktu zavodu, kjer so čakali na prevoz. Prvi transport (cel vlak osebnih voz in nekaj tovornih za prtljago) je odšel 6. julija v Srbijo. Ta transport je šel še podnevi s šentviške postaje. V Ljubljani so za transport zvedeli predčasno. Ker so ga na kolodvoru pričakale množice in priredile demonstracije ter postregle izseljencem s čajem in piškoti, so naslednji transporti odhajali ponoči. Zaradi varnosti so Nemci potegnili železniški tir prav do zavoda, da so transporte tam nakladali.

Duhovniki smo čakali do zadnjega, ker niso vedeli, kam naj bi z nami. Verjetno bi nas bili poslali kam na sever, če nas ne bi rešil nadškof Stepinac, ki se je pri nemških oblasteh v Zagrebu za nas zavzel in prosil, naj nas odstopijo Hrvatom, češ da jim tako in tako manjka duhovnikov in da vse radi sprejmejo. Tako je 10. 7. opolnoči odpeljal transport s 122 duhovniki, z nekaj civilisti in s skupino umobolnih, ki so jih pripeljali v zavod iz umobolnice v Novem Celju. Do Zagreba je šel v spremstvu nemških stražarjev ves transport. V Zagrebu smo se ločili. Naše vozove so odklopili in naš transport je prevzel upokojeni major Dumić, predsednik zagrebške Caritas, ki je spremljal naš transport naprej in nam takoj razložil, kako je zadeva urejena. V zagrebški škofiji je že precej štajerskih duhovnikov in bodo prišli še drugi, nas pa po dogovoru sprejema djakovska škofija. En del bo začasno nastanjen v Sremskih Karlovcih in pravoslavni patriarhiji (ki so jo Hrvatje, ki niso mogli videti Srbov, že spraznili, kolikor je niso pravoslavni že prej zapustili) in to naj bi bili predvsem starejši. Mlajši, ki so delno že bili večji hrvatskega jezika ali se ga bodo lahko hitro naučili, pa naj bi šli v Djakovo. Na vlaku smo se med potjo dogovorili, kdo hoče ostati v Sremskih Karlovcih in kdo želi iti v Djakovo. In 74 starejših smo pustili v Karlovcih, 48 pa se nas je odpeljalo v Djakovo, kamor smo prišli v soboto 12. 7. dopoldne. Bili smo lepo sprejeti in nastanjeni v semenišču. Sprejel nas je sam g. škof Akšamović.

Ko smo po 10 tednih spet klečali v semeniški kapeli pred Najsvetejšim, so vsem prihajale solze v oči. Poleg dveh semeniških kapel smo pripravili še dve zasilni, da smo se v nedeljo lahko vsi zvrstili pri maševanju. Nekaj dni smo ostali tam, da so se uredile formalnosti in smo dobili dovolilnice za gibanje po NDH (Nezavisni državi Hrvatski) in obenem dekrete za namestitve, nekateri kot kaplani, drugi kot gostje pri posameznih župnikih, ko so na škofov poziv že prej sporočili, kdo je pripravljen sprejeti koga za gosta, čeprav ne potrebuje kaplana. Jaz sem ostal v djakovski škofiji Komletinci od 16. 7. 1941 do srede avgusta 1945 in bi bil verjetno še ostal, če me ne bi bili ponovno klicali v Ljubljano, kjer je manjkalo duhovnikov. — Do tu poročilo.

85. Pesnik Jože Vovk je v Begunjah delal celo pesmi, ki jih je zapustil sobratu Valentinu Tomanu, župniku v Podbrezjah. Za primer navajam dve kitici:

Letovišče kot mravljišče, zrak je čist, a ves pokvarjen, letoviščar vsak — poparjen.

V bunkerju dol pri ciganih / mož vzdihuje in rohni, / misli ni mu več v možganih, / vina ni — kovača ni. (Kovač se je imenoval bankovec za 10 dinarjev.). (DR 1986, 40, 5)

86. Nekateri duhovniki ljubljanske škofije iz dekanije Zagorje so šli na Hrvaško, a ne prek št. Vida. Janez Kalan pripoveduje, da so iz Zagorja odpeljali duhovnike v Laško, kjer se je nabralo od 21 do 22 duhovnikov obeh škofij. V zaporu so z njimi ravnali kot z največjimi hudodelci. Nad-

ziral jih je še ne 20-leten gestapovec. Bil je hudoben kot peklenšček. Zmerjal jih je in brcal. 70-letnega Čebaška je redno brcnil v nogo, na kateri je imel odprte rane. Kalana je peljal v celico, vzel revolver in se norčeval. Ena mrhovina več ali manj, je za nas vseeno. Po vojski leta 1945 ga je Kalan srečal v Tirolah, a se mu je zverina brž skrila.

Po treh tednih jim je višji gestapovec rekel, naj se odločijo za prostovoljen odhod iz rajha ali pa ostanejo, in pojasnil: „Vsi boste šli. Če ne iz rajha pa v koncentracijska taborišča v Nemčijo. Kakšna so ta, veste iz svojih časopisov. Vi ste vzgajali slovensko ljudstvo v protinemškem duhu. Zato boste vsi šli.“ — Duhovniki ljubljanske škofije so se odločili za odhod iz rajha. Smeli so iti domov iskat svoje stvari, nakar so se odpeljali v Zagreb, kjer jih je s solzami v očeh sprejel nadškof Stepinac (ZSS 1965, 232-234).

87. Dr. Kolarič na gornjem mestu (77) ne pove, koliko duhovnikov so Nemci pustili na Gorenjskem. Pač pa je bivši kancler Jagodic, ki je vse duhovnike mogel osebno poznati, pisal v DŽ (73, 1, 25) in leto nato v MTŽ (243), da se je vsa Gorenjska znašla brez slehernega duhovnika (Prim. ZSS 1965, 221).

Kolarič našteva po pismu Janka Smoleta imena nekaterih, ki so ostali v radovljiškem okraju: na Blejski Dobravi upokojeni stari Seigerschmied; na Bledu ameriški državljani A. Černe, Kovačev gospod z Blejske Dobreve. V Lescah Avšec, ki je poleti umrl; v Mošnjah stari in bolehn gospod; v Begunjah je bil še maja 1941 Franc Hiti, „če se ne motim“ (792). To skromno poročilo je primerno spopolniti in razširiti na vso Gorenjsko, saj je tudi med vojsko bila del Rožmanove škofije.

P o l o m i l a s t a g a

88. Precej več zveemo iz Černetovega pisma, ki se glasi:

Slovenski očenaš pri pogrebu l. 1942: Med nemško okupacijo smo bili v okraju Radovljica glede duhovne pomoči bolj preskrbljeni kot drugod. Šest duhovnikov nas je bilo, štirje starejši od mene, Franc Hiti iz Begunj, prej kaplan pri sestrah v kaznilnici, pa mlajši. Oskrboval je župnije Begunje, Breznico in Radovljico. Kaznjenke so poslali v Srbijo, č. sestre pa so kuhale za slovenske bandite, to je nedolžne ljudi, zaprte od gestapovcev. Ta ga je najprej polomil. Na veliko noč je imel v Radovljici pete litanije ob času nemške kino-propagande. Cerkev napolnjena, kino slabo obiskan. Šest mesecev ni dobil nobene službe. Maševal je na skrivaj. Nato je umrl župnik v Lescah. Zaposlen sem bil na Koprinviku — Gorjuše v Bohinju. V jeseni sem tam imel pogreb, ko se je smrtno ponesrečil č. g. Jožef Siegerschmit (poznani kot pisatelj šmarnic in knjige Pojdimo k Jožefu) na Blejski Dobravi. Vračal se je z Jesenic. Bilo je mračno jesensko vreme, pa je pozabil izstopiti na postaji. Pri Vintgarju je vlak zaradi poškodbe proge nekoliko obstal. Župnik je izstopil in se smrtno ponesrečil. Cerkveni ključarji so sporočili nemškemu župniku v Kranju. Določili so pogreb za so-

boto popoldne. Prišli smo 3 duhovniki. Trije nemški (eden iz Kranja in dva iz Celovca). Maševal je nemški iz Kranja. Libera me Domine je pel škofov namestnik iz Celovca. Ko je odpel, sem oznanil 3 očenaše in češčene Marije za pok. župnika Jožefa. Nemški (duhovnik) iz Kranja me potegne za rokav: „Verboten von Klagenfurt.“ „Erlaubt von Gestapo Bled-Veldes,“ sem odgovoril (Prepovedano iz Celovca. Dovoljeno od Gestapa z Bleda.) Na pokopališču so zastopniki treh župnij bili okoli mene. Vsak naj zmoli en očenaš v imenu svoje župnije. Dodal sem vsakemu: Bog mu daj večni mir in pokoj in večna luč naj mu sveti. — Ta Amerikanec pa zna, se nikogar ne boji! — Nazadnje sem delal pokoro v Begunjah v klavnici poštetnih rojakov. Nemška kultura. — Draga (strelišče nedolžnih) in Begunjski vrt sta se spremenila v Božji vrt, kjer nedolžne žrtve uživajo zadnji odmev v naročju prekrasnih planin. Rev. J. Černe (DŽ 1946, 7, 136/7). Z besedami: Ta ga je najprej polomil! je Černe menda hotel reči: Hiti ga je polomil prvi, jaz pa drugi.

Hiti Franc (1899-1975) je bil l. 1941 kurat v ženski kaznilnici v Begunjah. Tam je ostal v zasebnem stanovanju ves čas okupacije. Upravljal je župnije Begunje, Radovljico, Lesce in Breznico. Ni smel pridigati po slovensko, je pa maševal, spovedoval in krščeval (DŽ 1976, 2, 123).

D r u g i d u h o v n i k i

89. Rev. Černe govori o šestih duhovnikih, navede pa samo pet imen. Poročilo V. T. jih navaja celo sedem. Doda Lavtizarja in Krašna, ki je po plebiscitu l. 1920 odšel s Koroške v ljubljansko škofijo. Glasi se:

Lavtizar Josip, župnik v Ratečah, je ostal, ker je imel že skoraj 90 let in je že več let živel v svoji hiši zasebno in ni mogel nič opravljati. Pred njim Nemci niso imeli strahu in so ga pustili. Pa je potem, kot sem slišal, še opravljal vso gornjesavsko dolino, t. j. Rateče, Kranjsko goro in Dovje. Ne vem, ali je prišel tudi na Jesenice.

Krašna Franc, župnik pri Sv. Križu nad Jesenicami, je ostal na župniji nekaj časa, ker je imel dobre zveze z nemškimi delničarji KID. A kmalu je prišel na vrsto. Ni mu bilo treba iti v Begunje, pač pa je prišel naravnost v št. Vid, kamor so 20. 5. prepeljali one, ki so že „dali skozi“ Begunje.

Bleiweis Franc, od l. 1916 župnik v Mošnjah, je bil bolan v postelji, ko so ga Nemci prišli aretirat, in so ga pustili. Pozneje je menda vsako nedeljo maševal, veliko spovedoval in tudi poročal, če ne drugače, tudi na postelji (V. T.).

Ker so Nemci 23. 4. 1941 izgnali frančiškane z Brezij in prepovedali bogoslužje, je župnik Bleiweis kljub visoki starosti rad postregel z duhovno tolažbo spovedi in obhajila vsem, ki so prihajali na Brezje, čeprav tam ni bilo več milostne podobe Marije Pomagaj. V mlajših letih je pisal o Mariji nabožne knjige in molitvenike (DŽ 1951, 8, 416). Rojen je bil v Naklem l. 1869, umrl je v Mošnjah 10. 4. 1951 (Ltp 1959, 95).

Č e b o m a š a z J u l k o , n e g r e m

90. Ves brezniški okraj daleč na okoli je hodil ob nedeljah k maši v Mošnje. Ata so hodili tja iz Kamne gorice in so mi pravili, da je v cerkvi gospod navadno k njim prišel in naročil: „Molite rožni venec, jaz grem pa spovedovat.“ Ko je po „hitrem postopku“ vse spovedal, je šel maševat.

Pojavili so se namreč že tedaj laiki, ki so opravljali nekakšno bogoslužje božje besede, molili in peli, oziroma vodili petje in naprej molili. Leta 1982 smo pokopali na Breznici 80-letno dekle, ki je tam med vojsko vse to vodila, pa zraven še v dvorani pod odrom imela slovensko šolo za otroke, ki jih je obenem pripravljala za prvo obhajilo. Od časa do časa je prišel z Begunj g. Hiti, da je maševal in otroke obhajal. Ko je prišlo par duhovnikov iz celovške škofije, je neki Beuke tudi tja zahajal. In ko je neka mati v nedeljo silila svojo hčerkico k maši, je ta odgovorila: „Če bo maša z gospodom, grem, če bo pa z Julko, ne grem.“ Julka je namreč bila tista „diakonisa“, ki je vse vodila. Moj oče, ki so tudi bili eden takih vodilnih, so tudi pokopavali, ker je duhovnik Beuke imel zelo velik okoliš in ni mogel vseh pokopavati in vsako nedeljo maševati po vseh zaupanih mu župnijah. Pri takem pogrebu so ata zmolili v cerkvi in na pokopališču vse molitve iz obrednika. Ljudje so bili zadovoljni, da je bilo vsaj nekaj (V.T.).

Tako nekoliko boljše poznamo verske razmere na Gorenjskem med vojsko. Redkim slovenskim duhovnikom so prišli na pomoč nemški, pa tudi laiki so pomagali. Ker je bila maša v latinščini, so ljudje nemške duhovnike lažje sprejeli. Največja vrednost domačih duhovnikov je bila v tem, da so lahko ljudi po slovensko spovedovali in previdevali, ko že niso smeli pridigati in moliti v domačem jeziku.

K r a n j i n C e r k l j e

91. Treba je navesti še poročila o duhovnikih, ki so ostali po drugih gorenjskih župnijah.

Škerbec Matevž, častni kanonik koprškega stolnega kapitlja, upokojeni župnik in dekan, se je kot slep starček okoli l. 1934 naselil v Kranju pri nečaku in dekanu Matiji Škerbcu. Med nemško zasedbo je bil edini dušni pastir precejšnjega dela Gorenjske. Umrl je v Kranju 19. 3. 1949, star 81 let. Zadnja leta je bil tudi hrom (DŽ 1949, 4/5, 163 in Ltp 1959, 92).

Grašič Jožef, častni kanonik tržaškega kapitlja, je l. 1941 bival v Spodnjem Brniku pri Cerkljah. Rodil se je l. 1863 v Križah pri Kranju. Posvečen je bil v Gorici l. 1885. V hrvaškem delu Istre je deloval 40 let. Bil je deželni poslanec in je toliko naredil za Slovence in Hrvate, da so ga imenovali „istrski Krek“. Avstrija ga je nagradila z zlatim križem, kar mu je l. 1941 prav prišlo. Italijani so mu priimek spremenili v Grassi z utemeljitvijo, da je posebna komisija strokovnjakov ugotovila, da je priimek Grašič popačena oblika italijanskega priimka Grassi. Leta 1929 se je zaradi fašističnega pritiska vrnil na Gorenjsko. Nemci ga niso izselili. Tako je med vojno mogel oskrbovati župnijo Cerklje, kjer je bilo prej 5 du-

hovnikov. Ob nedeljah je imel dve, včasih tri maše. Ob 80-letnici 4. 3. 1943 je dobil voščilo: „Ste prišli k nam uživati mir, pa morate biti zaslužjeni čredni pastir.“ Otrok je samo eno leto pripravil za prvo obhajilo toliko, da se je dal slikati z veliko skupino dečkov posebej in z deklicami posebej. Po vojski se je pripravljaval na slovesno biserno mašo (21. 12. 1945), pa so mu razmere to preprečile. Umril je v Spodnjem Brniku 6. 6. 1949, star 86 let (KGMD 1966, 72 in DŽ 1949, 7, 240).

K o m e n d a, M e n g e š i n B r d o

92. Zabukovec Janez, zlatomašnik, župnik v Komendi in upravitelj Glavarjeve hiralnice, se je zamudil več tednov, a 17. 6. so tudi njega odpeljali na zbirališče za internirane duhovnike, ki je bila Glavarjeva bolnišnica, tedaj hiralnica, in jih nato „premestili“ v šentviške zavode, kjer so bili predmet nemške nadutosti in nacistične poganske surovosti. — Čez nekaj mesecev „ekserciranja“ in podivjanosti moralnih pokvarjencev „nemške krvi“ so jih odpeljali z vlakom na Hrvaško, kjer se je zagrebški nadškof zanje potegoval. Prej so še milostno dovolili, da sme vsak vpričo straže kaj obleke in perila vzeti od doma (KKŽ). Umril je v Komendi 24. 4. 46 (Ltp 59).

93. Berlec p. Evstahij, frančiškan iz Kamnika (znameniti „pratkar“) se je ob prihodu Nemcev preoblekel v civilno obleko in odšel domov v Podhruško v župniji Sela. Ko so selskega župnika J. Pavliča odpeljali, je bil k sreči p. Evstahij v bližini Vranje Peči na predvidevanju. Tako so ga Nemci zgrešili in nanj pozabili. Ko pa je začel le preveč vidno pastirovati: krščeval je na domovih, oskrboval bolnike, spovedoval doma in po sosednjih farah, so Nemci postali nanj pozorni.

Ni pa imel za maševanje keliha in patene. Nemci so namreč vse odpeljali. Zato je uporabljaval dve čaši, eno za kelih, drugo za ciborij. Ti stekleni čaši je blagoslovil.

Kmalu so p. Evstahija zaprli, najprej v Kamniku, nato pa v zloglasnih Begunjah na Gorenjskem, kjer je bil kraj strahote množičnega ubijanja. Čez nekaj tednov je bil k sreči rešen. Ko so Komendčani zanj zvedeli, so se po Mejačevih (trgovec) potrudili dobiti ga v Komendo, kamor je prišel 6. 11. 1941 in se naselil v Glavarjevi bolnišnici.

Pred Evstahijevim prihodom je otroke večinoma krščeval nadžupnik v Moravčah Jernej Hafner, ki je prišel večkrat v komendsko cerkev ali pa so otroke kar tja v Moravče nosili krščeovat. Dne 4. XI. 1941 je moravški tu krstil kar 30 otrok.

Ker so Nemci tudi iz Komende vse cerkvene posode odpeljali, je p. Evstahij maševal iz steklene čaše, ki se še sedaj hrani (v novi krstilnici). Mejačevim se je posrečilo, da so Nemci komendske cerkvene posode kmalu vrnili. — Tako se je v Komendi mogla pričeti redna služba božja. Prej so ljudje hodili ali v Kamnik ali v Moravče. V Kamniku je bil nemški duhovnik. V Mengšu pa je bil duhovnik Plevnik Anton.

P. Evstahij je smel samo maševati in deliti sv. zakramente, ni pa smel verouka poučevati ali pridigati, celo evangelija ni smel slovensko prečitati in ne glasno slovensko moliti, niti oznanil ni smel brati. Vse to je opravil cerkovnik ali organist. — Cerkev je bila nabito polna; toda samo en vhod je bil vanjo dovoljen. Vsa okna so bila zastrta s skladi peska v zabojih zaradi Nemcev, ki so živeli v župnišču in kaplaniji.

P. Evstahij je oskrboval s previdevanjem in mašo tudi druge kraje, zlasti Tuhinjsko dolino in to ob vsakem času in vremenu. Mlad mož Kern France iz Klanca ga je prevažal in pravi o njem: „Gospod pater med potjo skoraj nikdar ni nič govoril, temveč večinoma molil.“ Vsako nedeljo je slabotni pater po trikrat maševal: zjutraj, dopoldne in popoldne.

Ljudje so ga povsod vzljubili zaradi njegove skromnosti. — Leta 1948 v avgustu je bil premeščen iz Komende na Brezje kot gvardijan. Toda že čez 2 leti je umrl. Mnogo Komendčanov se je pogreba udeležilo — pač s kolesi ali lojtrskimi vozovi, ker avtomobilov še ni bilo (KKŽ). Umrl je v Ljubljani 24. 7. 1950, star 66 let, in bil pokopan na Brezjah (Ltp 1959, 94).

94. Anton Plevnik je bil pred vojsko kurat v Zavetišču usmiljenih sester v Mengšu. Nemci so ga večkrat zaprli, a zaradi zavetišča so ga izpustili in je ves čas kot dušni pastir oskrboval devet župnij v kamniški dekaniji in ljubljanski okolici. Po značaju je bil dobričina, zmožen glasbenik in matematik. Vedno je rad pomagal sobratom in vernikom. Umrl je v Mengšu zadet od kapi 2. 1. 1950, star 61 let (DŽ 1950, 2, 126).

Drugo poročilo se glasi: Plevnik A. (r. 1889 v Črnomlju). Od 1930 do smrti je bil valetudinarij v hiralnici v Mengšu. Po prihodu Nemcev se je preselil v župnišče, odkoder je pastiroval, kolikor je mogel. Izredno veliko je storil za mengeške in okoliške vernike. Vse krste je natančno zapisoval, da je po vojski mogel vsem župnijskim uradom, od koder so krščenci bili, poslati podatke (ŽKK).

Slak Matija, župnik na Brdu, je bil od Nemcev izgnan, a se je po dveh letih vrnil in že oslavljen ob nedeljah maševal v cerkvi (RLG 175). Umrl je 20. 4. 1946, star 84 let (Ltp 89).

M o r a v č e

95. Hafner Jernej, župnik v Moravčah, je pokazal Nemcem listino s Hitlerjevimi podpisom, ki jo je imel iz časa, ko je vodil v Nemčijo številne izletnike. Po zasebnem poročilu je pred vojsko svoje Orle peljal v Nemčijo na Hitlerjevo prireditve in dobil njegovo odlikovanje, zaradi katerega je lahko ostal doma. Drugje je rečeno, da je imel Hitlerjevo „pohvalno“ pismo, ki ga je reševalo pred gestapovci. Hitlerjev podpis na tistem pismu ga je rešil, da ga niso izgnali. Po četrtem poročilu, so ga pustili, ker so dognali, da je bil s Hitlerjem v isti četi v cesarski vojski. Naj bo že kakorkoli, Hafner je govoril dobro nemško, imel je nemški priimek in so ga pustili v veliko srečo Moravč in okolice.

Ljudje so hodili v Moravče k spovedi že ob sobotah popoldne iz župnij. Vače, Sv. Gora, Kolovrat, Blagovica, Dob, Brdo, Litija. Ihan in Radomlje. V nedeljo so spet prihajali od vseh strani, da je bila spovednica oblegana. Vsak teden je šel na eno župnijo opraviti duhovniška opravila. Znal je ljudi tolažiti in jim prav svetovati.

Ko je po škofovem odhodu iz Ljubljane Mikuž po radiu trdil, da je zdaj on škof, se je Hafner odločil za begunstvo. Umrl je v taborišču Spittalu 12. 6. 1955 star 66 let (RLG 187, 313, 533, 539).

Rovtar, Huth in Rohracher

96. V Motniku je do 18. 8. 1943 ostal župnik Anton Rovtar, doma iz Spodnje Idrije (1885-16.4.1966). Ker je prišel v Dachau, bo o njem govor na drugem mestu.

Tako je vendarle bilo za vernike na Gorenjskem za silo poskrbljeno, čeprav niti duhovniki niti Nemci sami niso vedeli, koliko jih je ostalo po župnijah. Rovtarju je rekel nemški komisar ob prevzemu župnišča, da sta samo še dva župnika na Gorenjskem, on in Hafner.

Razen teh in nemških duhovnikov so prihajali na Gorenjsko iz Ljubljanske pokrajine še drugi duhovniki, oblečeni kot delavci in so skrivoma ljudem bili na voljo v duhovnih zadevah. V naslednjem poglavju bo govor o nekem duhovniku, ki je skrivaj ostal na Gorenjskem.

Po imenu pa je znan kaplan Srečko Huth, ki je sprva prihajal na Gorenjsko, potlej pa se za stalno naselil pri materi v Podkorenu in upravljal Jesenice, Koroško Belo, Sv. Križ, Kranjsko goro in tri župnije v Bohinju.

Ko se je pred Vsemi svetimi peljal s postaje Bohinjske Bistrice proti Koprivniku, sta ga dva partizana zajela, odvedla s seboj in ga 26. 10. 1943 s krampom umorila (TAP 177).

97. Ko govorimo o duhovnikih, ki so ostali na Gorenjskem in kljub starosti ali bolehnosti še uspešno opravljali duhovniško službo, naj bo omenjen še škof Rohracher. Dr. Andrej Rohracher je bil rojen v Lienzu na Vzhodnem Tirolskem. Leta 1933 je postal pomožni kofer celovškega škofa Adama Hefterja in leta 1939 kot kapiteljski vikar prevzel vodstvo krške škofije. Ko so aprila 1941 Nemci z Gorenjske in Štajerske pregnali duhovnike, je skušal pomagati, kolikor je mogel. Pošiljal je duhovnike v izpraznjene župnije, da so verniki imeli vsaj za največje praznike mašo. Tudi sam je prihajal na Gorenjsko in birmoval. Povsod, kjer je bil, je zapustil najlepši spomin. Leta 1943 ga je salzburški stolni kapitelj izvolil za salzburškega nadškofa. Pri intronizaciji 10. 10. 1943 je v govoru v salzburški stolnici posebej poudaril svojo zvestobo Kristusu in njegovi Cerkvi, tako da so mu verniki začeli ploskati. Umrl je 6. 8. 1976 (KDM 1977, 137/8).

Na dan posvetitve ljubljanske škofije Marijinemu brezmadežnemu Srcu v nedeljo dopoldne 30. 5. 1943 je škof Rožman v stolnici povedal, da bo

škof Rohracher popoldne opravil posvetitev v Kranju. Rohracher je še isto leto poslal salzburški nadškof in tako lahko rečemo, da je Gorenjsko posvetil Marijinemu brezmadežnemu Srcu (bodoči) salzburški nadškof in primas Germanije. Kot nadškof je še dve leti upravljal Krško škofijo.

Pobožnost prvih petkov in sobot

98. Lepa so Kolaričeva poglavja o pobožnosti prvih petkov in sobot in o posvetitvi škofije Marijinem brezmadežnem Srcu, kar vse je škof Rožman na vso moč pospeševal in s tem storil slovenskemu narodu največje usluge. Posvetitev škofije brezmadežnemu Marijinemu Srcu je obvarovala ljudstvo še hujših grozot, podobno kot je kongres Kristusa Kralja rešil Ljubljano. K temu lahko še dodamo, kar pripoveduje župnik Janez Kopač, CM.

Po nacistični zasedbi leta 1941 sta on in njegov župnik Tavčar dobila ukaz, da morata v 24 urah zapustiti župnijo Poljane nad Škofjo Loko. Oblasti so jima razodele, da so isti ukaz dobili vsi duhovniki in da v nekaj dneh ne bo nobenega duhovnika več na Gorenjskem. Odšla sta na Dolenjsko. Kopač se je naselil v Muljavi, podružnici župnije št. Vid pri Stični župnik pa v bližnji Krki. V juniju ju je škof Rožman povabil, da sta ga spremljala pri birmovanju po žužemberški dekaniji. V neki pridigi je škof omenil, kako je Jezusovo Srce koroškemu Slovincu, ki je opravljal pobožnost prvih petkov, na prav poseben način naklonilo milost srečne zadnje ure. Kopač se je pri tem spomnil 60-letnega moža, ki ga je ob naglem odhodu s Poljan pustil težko bolnega. Tudi ta mož je več let opravljal pobožnost devetih prvih petkov, da bi si zagotovil sveto popotnico, kakor je Jezus obljubil njim, ki bodo opravili to pobožnost. Župnik in kaplan sta mu zaupno povedala, da odhajata. Bolnik se je zbal, da bo umrl brez duhovnika, duhovna gospoda pa sta mu zagotovila, da bo ob smrtni uri duhovnik gotovo prišel. Ob spominu na tega moža si je Kopač želel vedeti, kaj se je z njim zgodilo.

Ko sta prišla domov, sta našla pismo s Poljan, iz katerega sta zvedela, da je bolnik po njenem odhodu vidno pešal in ves junij prosil Jezusa, naj mu ob smrtni uri pošlje duhovnika. Proti koncu meseca se je pojavil po hišah zunaj Poljan mož z brado. Bil je slovenski duhovnik, ki se je na dan izgona za nekaj časa skrnil, potlej pa skrivoma dušnopastirsko deloval. Povsod je najprej vprašal po bolnikih. V Poljanah so mu povedali, da v hiši pod hribom bolnik že ves dan vzdihuje in prosi Jezusovo Srce, naj mu pošlje duhovnika. Duhovnik je dobil moža še pri polni zavesti. Prejel je zakramente in papežev blagoslov s popolnim odpustkom za zadnjo uro in še isto noč umrl (NL 1963, 6, 6/7).

99. K opisu pobožnosti do presvetega Jezusovega Srca lahko dodamo prošnjo, ki so jo sestavili begunski duhovniki v Stični z datumom 17. septembra 1942 in jo je podpisalo 22 duhovnikov mariborske škofije (Meško, dekan Gomilšek, ki ga je leto pozneje ustrelil nemški vojak pri Dobrničju,

koroška duhovnika Ivan Serajnik in Ivan Hojnik, Ignacij Nadrah, proštov nečak, i. dr.) in 9 duhovnikov ljubljanske škofije. Škofu Rožmanu so jo izročili 20. 9. 1942 v samostanu. V prošnji so prosili, da bi se obe škofiji zaobljubili, da bosta obhajali praznik presvetega Srca Jezusovega vsako leto kot zapovedan praznik v trajno zahvalo, ako strašne krivice, prizadete obema škofijama, prenehajo in se slovenskemu narodu vrne svoboda. V prošnji navajajo za zgled Tirolsko, ki je leta 1796 obljubila isto in bila deležna zaščite presvetega Jezusovega Srca, in Makarsko v Dalmaciji, ki se je leta 1815 zaobljubila, da bo ta praznik slovesno obhajala in se s tem rešila kuge (KDM 1969, 95/7).

100. Ob tej prošnji begunskih duhovnikov obeh škofij, da bi se zaobljubili presvetemu Jezusovemu Srcu, lahko omenimo še namen izgnanih mariborskih duhovnikov, da bi postavili votivno cerkev, če se bodo vrnili v domovino.

Prvi veliki transport izgnanih duhovnikov je iz zbornega taborišča v Rajhenburgu odpeljal v Zagreb, kjer so opravili duhovne vaje, ki jih je vodil p. Franc Tomc D. J.

Ta pater je znan posebno zato, ker je pri njem v Ljubljani od 9. do 13. novembra 1927 opravil duhovne vaje Angel Roncalli, nuncij v Bolgariji in poznejši papež Janez XXIII. Prelat si ni zapisal imena, pač pa se je kot papež spominjal, da je bil pater zelo podoben Piju XI. Dr. Jagodic je ugotovil, da je te duhovne vaje vodil p. Tomc, ki je bil Piju XI. res podoben (MŽT 295). V Zagrebu p. Tomc ni imel pred seboj bodočega papeža, pač pa bodočega škofa Držečnika, ki je bil po dobroti podoben Janezu XXIII. Dr. Stanko Janežič je ob 25-letnici Držečnikovega škofovanja med drugim dejal: Kot so Janeza XXIII. radi imenovali „dobri papež“, tako bi njemu lahko rekli „dobri škof“.

Tej skupini duhovnikov je p. Tomc pri duhovnih vajah predlagal, naj bi se zaobljubili, da bodo postavili votivno cerkev, če bo domovina osvobojena in se bodo mogli vrniti domov. Prave zaobljube niso naredili, v srcu pa so si vsi želeli, da bi mogli to zamisel uresničiti. Izpolnili so jo z dozidavo cerkve na Tezdem leta 1971.

Velik del teh duhovnikov, med njimi dr. Držečnika, so ustaši pozneje zaprli in osem celo ubili. Drugi so se vrnili in škof Držečnik je prav v novi votivni cerkvi 15. 12. 1971 obhajal 25-letnico škofovega posvečenja (DR 1972, 1, 7).

KRATICE:

Ltp — Letopis ljubljanske škofije za l. 1959.

MŽT — Mojega življenja tek, dr. Jože Jagodic, Celovec, 1974.

KGMD — Koledar Goriške Mohorjeve družbe

KKŽ — Kronika komendske župnije

RLG — Revolucija okoli Limbarske gore, Bs. As. 1979

Kratice: TAP — Taboriščni arhiv priča, 1. zvezek.

Še vedno ne odprto,

vendar že „Priprto pismo“!

ZDENKO ZAVADLAV, pisec Priprtega pisma, objavljenega v NOVI REVIJI 61/62, maj-junij/87, in ki ga tukaj ponatiskujemo, je poznan kot visok funkcionar OZNE, ki mu je maja in junija bila predana naloga nadzirati transporte predanih domobrancev s Koroške v Slovenijo. Prav kmalu je prišel v konflikt z revolucijo in je tudi sam bil priprt dalj časa. Članek je nekak odgovor literatu Borisu Torkarju, obsojencu drugega dachauskega procesa. V podrobnosti je opisana aktivnost VOSa (Varnostnoobveščevalna služba OF), OZNE (Odsek za notranje zadeve) in VDV (Vojska državne varnosti) v revolucijski dobi in tudi še kasneje.

Zavadlav se opravičuje Torkarju za drugi dachauski proces, ki ga je sprožil Tito sam. Bilo je v času izključitve SFRJ iz Kominforma. Da se KPJ izkaže pravoverno, so proces sprožili na neka namigavanja Sovjetov, da so komunisti, zaprti v Dachau-u, bili pridobljeni za sodelovanje z Gestapom. Kot je znano, so komunisti imeli z različnimi službami pri taboriščni upravi možnosti lažjega preživetja. Ta svoj položaj so celo izkoristili, da so indirektno povzročili smrt nekaterih pripornikov Slovencev protikomunistov. Najhuje pa je bilo po prihodu Amerikancev, ko so komunisti s sodelovanjem ameriške uprave uspeli nasilno odvesti v Ljubljano protikomunistične Slovence, kjer so jim pripravili prvi dachauski proces. Paradoks obsojenih v drugem dachauskem procesu je ravno ta, da so bili ti slovenski komunisti obsojeni kot gestapovski agenti, kar niso bili, obsojeni pa niso bili za hudodelstvo proti svojim sorojakom iz Dachau-a.

Pisec predvsem podrobno navaja krivice, ki so se zgodile po OZNI mnogim partizanom in celo komunistom. Gre pa seveda za povsem majhno število primerov. Zelo malo pa se razpiše o mučenjih in likvidacijah nasprotnikov revolucije. Vsekakor je za zgodovino važna Zavadlavova izjava: „V tem času pa je Ozna po okrožnih Oznah v posameznih regijah izvajala, tudi skupaj z izvršnimi vojaškimi enotami — Knojem (bivši VDVO) izvensodne usmrtitve okupatorjevih pripadnikov, in to vse DO SPREJETJA USTAVE SFRJ (Jeseni 1945!!!). Izvensodno so usmrtili tudi tiste, ki so bili po umiku naših enot zaprti v Trstu in Gorici kakor tudi na Koroškem, najbolj znana pa je izvensodna usmrtitev bivših domobrancev, vojnih ujetnikov...“

Zavadlav je izpadel iz slovenske nomenklature, pozna pa se še vedno nek obzir do bivših kolegov. V članku za nekatere teh rabi samo začetnice 'M. A. — Milan Apih), medtem ko omili vlogo drugih: za Mitja Ribičiča pravi, da je vodil preiskavo proti Nagodetovi skupini samo na ideološkem polju (?). Krepko pa manjka odprtosti piscu v odnosu do opozicije. Imenuje jih še vedno pripadnike okupatorja, pač tisti nujni partijski okvir, ki ga Zavadlav ne upa prestopiti. Pisec je v svojem delovanju in po položaju vedel in zelo verjetno tudi v svoji meri odgovoren za tra-

gičen pokol vrnjenih iz leta 1945: Kateri so bili poleg njega še drugi odgovorni funkcionarji OZNE in KNOJA, ki so organizirali dejanske likvidacije v maju in juniju. Kdo je dal povelje, naj se organizirajo sramotni sprevodi z domobranci v Celju, Ljubljani, škofji Loki. Kdo je odredil, da se nad nekaterimi, predvsem gorenjskimi domobranci, maščujejo krajevni partizani. Zakaj je mučenje v Teharjah, kjer je vodstvo in moštvo bilo izključno v slovenskih rokah, bilo tako grozno, da se še danes po 42 letih človeku dvigajo lasje? Kako je bilo organizirano pobijanje mladoletnikov, ko so jih izpustili iz Teharij in so bili pričakani po domačih nasprotnikih ter še pred domačo vasjo pobiti? Z eno besedo, vse podrobnosti poboja nasprotnikov revolucije še danes ni nihče podrobno razčlenil. Zavadlav je ena izmed redkih osebnosti, ki te stvari še lahko podrobno opiše za zgodovino. Bo spravil skupaj toliko poguma, da se vsaj moralno malo oddolži nedolžno pomorjenim nasprotnikom?

Sledi celotno besedilo tega priprtega pisma, katerega skrivna, grozotna ozadja resda še ni odprlo.

V vednost bravcu je treba povedati, da na nekaterih mestih fotokopije tega pisma niso bile čitljive, ali pa jih je bilo treba skonstruirati. Pri nerazrešljivih besedah pa smo na njihovo mesto med oklepaje postavili vprašanj.

Opombe pod črto so seveda naše, kot tudi masten tisk, ki ga v izvirniku ni.

Dragi Boris!

Prebral sem Tvoje Umiranje na obroke. Prebral in v Tvojem romanskem in dokumentarnem pisanju našel tudi sebe, saj sem, na žalost, bil tudi sam eden izmed „junakov našega časa“. O knjigi sami ne bom več govoril, saj sem svoje mnenje o njej napisal že v odgovoru „branilcu“ Hafnerju v Teleksu. Mislim pa, da je to knjiga vseh nas, takih ali drugačnih „junakov našega časa“, ki smo tako ali drugače „umirali“ na obroke. To knjiga, bolj kot tiste drugih avtorjev o istem času in dogodkih, iskreno pogumno in dokumentarno spregovori o tistem času, o rabljih in žrtvah. Na žalost pa sta Gaber in Fakin zaverovana samo vase in svoje taboriščnike-dahavce, čeravno je bilo v tistih časih več „junakov“ tudi med pisatelji in netaboriščniki. Ostali pa so pozabljeni in brez intervencij evropskih delavskih organizacij tudi nerehabilitirani, čeprav se policijski slovenski stalinizem tistega časa ni ustavil samo pri taboriščnikih in pisateljih. Tudi Kreft, ki je prvi dokumentarno spregovoril o taboriščnih procesih, v svojih Sporih in spopadih to dogajanje opisuje enostransko; ravno tako in vase zaverovano pa tudi „junaka“ Breje in Zupan. Menim, da je dolžnost pisateljev (predvsem tistih, prizadetih v slovenskem stalinizmu) razširiti svoje pisanje o teh dogodkih na vsa dogajanja in vse prizadete (saj smo vsi „davkoplačevalci“ kulturniških dajatev). Toliko dodatno o Tvoji knjigi!

Sedaj pa natančneje o tem, zakaj je bilo tedaj tako, o čemer si Ti še

največ spregovoril in skušal vzroke razčleniti — mislim, da precej enostransko! O tem bi želel več spregovoriti ter nanizati svoja razmišljanja in opazovanja.

Ti meniš, da je bil vzrok taboriščnih procesov in obsodb predvsem v zadostitvi zahtevam „velike domovine prve socialistične revolucije“ ob inform-birojevskem konfliktu, zahtevam po likvidaciji tujih agentov v naši oblasti, agentov, za katere je sovjetska NKVD celo poslala neke sezname. Te sezname, na katerih pa so bili predvsem španski borci, je baje videl general Avšič, kar v nekem intervjuju v črnomaljskem mladinskem glasilu potrjuje tudi tožilec taboriščnih procesov Krivic. Naša oblast pa naj bi nato reagirala z dokazovanjem „pravovernosti internacionalizmu“ ter organizirala procese in obsodbe revolucionarjev, podoba stalinističnemu (saj stalinistični procesi v sovjetski zvezi niso bili samo med vodilnimi oblastniki zaradi borbe za oblast, kar trdijo danes naši politiki, ampak predvsem med navadnimi revolucionarji in državljani nasploh, kar dokazuje tistih 20 milijonov državljanov v gulagih). Tako je naša oblast tedaj dokazovala pravovernost s stalinističnim preganjanjem kmetov in meščanov z malo imovine, tudi dotedanjih soborcev in pripadnikov NOV in OF.

Kreft je v svoji knjigi Spori in spopadi — deloma zadokumentirano — podobnega mnenja, vendar omenja tudi izjavo M. R., prineseno iz policijske akademije Džerdžinskega v Moskvi, po kateri naj bi bila nacistična uničevalna taborišča pravzaprav šola za gestapovske agente; Kreft pa nakazuje tudi vlogo Udbe in enega njenih šefov, M., pri organizaciji taboriščnih procesov. Enkavedejevski moto organizatorjev taboriščnih procesov pudarja tudi Kopač v svojih člankih v Naših razgledih oziroma Dugi, kar pa je po mojem mnenju poenostavljanje zadeve. Naše povojno pravo naj bi tedaj padlo na zrelostnem izpitu, menijo nekateri. Vendar menim, da je pravo tedaj bila politična in policijska oblast, predvsem Udba, pravosodna služba pa le služkinja prvih. Dr. Bavcon v svojem intervjuju v Teleksu meni, da pravosodje ni moglo narediti drugega, kot obsoditi obtoženca, če je dobilo obtožnico za proces od Ozne oziroma Udbe, ki je bila tedaj totalitarni preiskovalni organ, njeni zapisniki zaslišanj obtožencev in obtožnice pa so bili edini merodajni za sodišče in obsodbo (po sovjetskem vzoru).

Za širše ramišljanje o naši kalvariji je potrebno najprej pogledati čas, ko se je to dogajalo, tedanje oblastnike, njihove biriče in služabnike ter seveda, končno, tudi nas, „junake našega časa“. Čas je bil tedaj težak — po prvih korakih ljudske oblasti v ljudski državi, oblasti, ki se je po večletni samosvoji ljudski borbi in zatem zmagi vedno bolj zgledovala pri metodah „velike domovine socialistične revolucije“; prav ta je zagrozila z uničenjem (oblasti, ne ljudstva, ki pa bi z uničenjem oblasti tudi precej zgubilo, kot danes vidimo). Toda čas pred tem, čas samosvoje ljudske borbe, je bil še težji. Tedaj je uničenje grozilo vsemu ljudstvu (vsaj za slovenski narod to velja). Kakšna je bila tedaj oblast! Ljudska, nastala iz ljudske partizanske protifašistične borbe s KPJ na čelu (tudi OF v Sloveniji). Oblast ljudstva po izvedeni narodni osvoboditvi, ki pa je že po tedaj deklarirani so-

cialistični revoluciji prehajala v diktaturo proletariata (1) (s sovražniki, dotedanjimi soborci in samišljeniki iz vrst kmetov in meščanstva), zgledujoč se in uporabljajoč metode „velike domovine“, kamor je sodilo tudi preganjanje in razlaščenje kmetov in meščanstva ter zapiranje in obsojanje „tujih agentov“, sovražnikov ljudstva, ki so jih v „veliki domovini“ spravili skupaj kar 20 milijonov. To „skupaj spravljanje“ ni potekalo z lahkoto. Samo v Sloveninji se je prav posrečilo, medtem ko je v ostali domovini zavnetelo šele z možnostmi, ki jih je nudila popolna prekinitev z „veliko domovino“, ko smo, uporabljajoč njene priučene metode, lahko zapirali in preganjali prav njene pristaše, prave in narejene, ter organizirali svoj gulag — Goli otok.

Poglejmo natančno še naše biriče in njihov razvoj. Prav v Sloveniji je že leta 1941, istočasno s partizansko vojsko nastala partizanska policija, VOS OF — varnostnoobveščevalna služba OF. Njeno zgodnje udejstvovanje je zaradi atentatov na sovražnikove vodilne predstavnike in prisilne nabave materialnih sredstev od sovražnika deloma spominjalo na nihajizem ter je bilo omejeno na samo mesto Ljubljano. Tako vse do uspelega atentata na Natalačena, ko je po streljanju talcev Kardelj tak način delovanja Vosa prekinil. Vos se je nato s svojimi pokrajinskimi in okrožnimi komisijami, s svojimi obveščevalci ter varnostniki v vojaških formacijah začel počasi širiti najprej na osvobojeno, nato še na neosvobojeno ozemlje Slovenije. Uspešno je deloval v boju proti sovražniku in njegovim domačim sodelavcem ter pri ohranjanju narodnoosvobodilne borbe ter njenih aktivistov in borcev s svojimi izvirnimi metodami (2) vse do začetka leta 1944, ko je bil na II. zasedanju SNOS v Črnomlju ukinjen. Nadomeščen je bil s pokrajinskimi in okrožnimi izpostavami odseka za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS, kot dejanskem slovenskem notranjem ministrstvu, ter prišel tako pod nadzor že nastale ljudske oblasti. Tako pa ni bilo z Vosom, saj je bil preko centralne komisije podrejen neposredno CK KPS. Poleg teh izpostav je bila tedaj ustanovljena tudi VDV — vojska državne varnosti — kot vojaški izvršilni organ odseka za notranje zadeve, v katerega je bila vključena tudi že obstoječa narodna zaščita. Tudi odsek za notranje zadeve ni imel „posebnih pooblastil“ Vosa, predvsem sodne oblasti; bila so ukinjena, ker so pri razvijajočem se partizanskem sodstvu pomenila nedemokratsko institucijo. A tako specifično slovensko organiziranje je bilo kaj kratkega življenja. 13. maja 1944 je maršal Tito podpisal odlok o organizaciji centralistične policije za vso Jugoslavijo, vojaško organizirano Ozno z vojnimi izvršilnimi enotami — KNOJ — z okrožnimi, pokrajinskimi in centralnimi organi s pooblastili, podrejeno neposredno Vrhovnemu štabu, načelniku Ozne

(1) Govoriti, da je imelo tedaj ljudstvo oblast in da je bila izvedena narodna osvoboditev, pomeni istovetiti ljudstvo in narod s komunistično partijo; v to tudi resnično verjeti, se pravi biti obdarjen s slepoto, kar pa je danes prihranjeno samo redkim.

(2) Kakšne le?

za Jugoslavijo Rankoviću, s pooblastili, podobnimi tistim vosovskim. Slovenija je takrat v organizaciji demokratske policijske službe po mojem mnenju kljub vsej uspešnosti novoorganizirane Ozne, ki je bila v Sloveniji organizirana v drugi polovici 1944. leta, naredila korak nazaj. Z Ozno smo doživeli tudi osvoboditev; po vrnitvi nekaterih vodilnih oficirjev s policijske akademije Džerdžinskega, šolanje slovenskega kadra po teh metodah v Cekinovem gradu, uporabi enakavedjskega načina administrativne evidence z različnimi mapami za vse sodelavce, opazovance in zapornike, po organiziranju totalne obveščevalne mreže med ljudmi in ustanovami, prevzemu preiskave, obtožbe, sodnih zaporov in kaznilnic v svoje roke ter po prihodu Rankovićevih instruktorjev je postajala vedno bolj centralistična in stalinistično (3) naravnana policijska ustanova. V letu (?) se je Ozna resda spremenila v Udbo to je, upravo državne bezbednosti — z isto organizacijo in istimi kadri ter vrhovnim šefom Rankovićem, le da je postala civilna organizacija ter je bila v republikah podrejena ministrstvu za notranje zadeve in njenemu ministru; v Sloveniji je postal minister Boris Kraigher in tako nadomestil tedaj v policiji že odsluženega M. M. Zaradi totalitarne obveščevalne mreže, razpete vse do oblastnih in političnih forumov, je udbovce prevečevala nevrednost, vzgajana tudi načrtno. Medtem ko so izven Slovenije kot najboljši možje (?) prevladovali „čobani“, je bil pri tem predvsem starejši kader v glavnem iz vrst dijakov in študentov. Pri delu je vladala pretirana konspiracija, ostanek vseh časov policije, ki je delovni uspešnosti včasih celo škodila; po osvoboditvi pa je bila v delovni stil vnesena stroga „koordinacija“, zlasti med nižjim in višjim kadrom, prevzeta od enakavedjske prakse. Glavnina kadra je enakavedjske metode spoznala med šolanjem v Cekinovem gradu. Tu so se naučili enakavedjskega totalitar-

(3) „Komunizem je v bistvu nekaj slabega“, je točna oznaka tega perverznega pojava in, kdor je le-temu zapadel, se ne bo mogel zlahko izviti iz klešč brezobzirnih in nečloveških metod ustrahovanja in še drugih hujših (milo poimenovanih) „ekscesov“, ki so le logični nasledek njegove lastne narave.

Zato „Vestnik“ ne sprejema tega preobrata v komunistični taktiki — in se seveda ne pusti varati —, katera skuša z uvedbo nove besede iz nič ustvariti neko zdaj že tudi preminulo in že ne oprijemljivo entelekijo ter prenesti nanjo vso partijsko krivdo in umazanijo. S tem besednim razlikovanjem, ki ga jugoslovanska partija dosledno uvaža v vseh javnih občilih in so se ga nalezle že tudi inozemske publikacije, ji je v veliki meri dosežen namen, da se že tudi pojma „komunizem“ in „stalinizem“ več ne krijeta v mišljenju in zavesti ljudi, ampak vedno bolj razločujeta. Komunizem naj tako spet zadobi privlačnost nekega vzvišenega ideala — posebno pri mlajših generacijah, ki še niso bili deležne komunističnega eksperimenta na svoji koži. In ni povsem izključeno, da bi se komunizem s ponaredbo zgodovinskih dejstev skušal predstaviti v bodočnosti še kot zanikovalec in borec proti zdaj že odiozni stalinistični praksi.

nega obveščevalnega sistema med narodom, gospodarstvom, občani in političnimi organizacijami, pa tudi njihov administrativni sistem z raznoharvnimi mapami, v katerih naj bi bili dokumentirani, najidealnejše vzeto, vsi državljani. Le-ti so bili razdeljeni v sodelavce (prostovoljne in neprstovoljne špijone in informatorje) ter nasprotnike (...?) „obdelovani“, zaprti in preiskovani, obsojeni in „obdelovani“ na prestajanju kazni, informatorji na prestanku kazni, pridobljeni agenti ob izpustu iz zapora td.). Udba se je ukvarjala preiskovanjem in preganjanjem tako ostankov okupatorjevih sodelavcev kot z novimi protirežimskimi organizacijami križarjev“ ali „kraljevih vojakov“ ter njihovih podpornikov med narodom. Pri delu je bila zelo dosledna in uspešna. Uporabljala je tudi, verjetno uvoženo, metodo umetnega povezovanja nasprotnikov; tako se ji je posrečilo organizirati obtožbe in obsodbe večjih skupin sicer nepovezanih nasprotnikov. (4) Taka je bila npr. Jeričeva skupina iz Prekmurja in Štajerske, obtožena in obsojena v Mariboru leta 1946, v kateri so se ob tajni aretaciji predstavnika križarjev iz inozemstva — nadomestili so ga z udbovcem in uspešnim t. i. „funkšpilom“ — z radijsko zvezo s križarskim centrom v Avstriji križarske skupinice in njihovi podporniki na terenu uspešno povezale v eno samo organizacijo. Potem ko je Udba po preiskavi uspešno obtožila na smrt obsojene mariborske gestapovce, izročene kot vojne zločince, je skušala pojasniti razne nepojasnjene provale in razkriti razne nerazkrite gestapovske sodelavce, o katerih tudi obsojeni mariborski gestapovci niso nič povedali.

No, in kakšna je bila tedaj organizacija Udbe, predvsem tistega dela, ki se je ukvarjal s tujimi obveščevalnimi službami. Obstajale so okrožne Udbe po regijah ter Udbe za Slovenijo pri Ministrstvu za notranje zadeve — ta je bila glede na naravo dela razdeljena na več sektorjev. Tako je V. sektor opravljal obveščevalno delo v zvezi s preganjanjem tujih obveščevalnih služb, tudi tistih iz okupacije. Njegov vodja je bil stari partizan in predvojni skojevec R. M. V tem sektorju je bil poseben oddelek za gestapo s sedežem v posebnem izoliranem traktu kar v centralnih zaporih Udbe za Slovenijo na Poljanskem napisu; tu so bili tudi zaporniki, ki so jih preiskovali zaradi sodelovanja z gestapom. Oddelek je vodil Marko Selin, nekateri drugi sodelavci pa so bili E. K., M. O. in drugi. Ta oddelek je v svojem „inkubatorju“ prevzel tudi na smrt obsojene in uradno že justificirane mariborske gestapovce, da bi jih do konca izmozgal, kar je tudi storil. Pripadniki oddelka so bili „zaprti“ skupaj z gestapovci, ker so bili ves dan, razen ponoči, v centralnem zaporu. Kot kaže, je v tem „inkubatorju“ počasi izginjala razlika med preiskovalcem in preiskovancem, saj je prišlo po informbiroju do medsebojnega obtoževanja glede pripadnosti informbiroju, kar je bilo rešeno šele s premestitvijo šefa.

Pa poglejmo še sodstvo in njegovo zgodovino. O tem je precej napisanega, ohranjeni in objavljeni pa so tudi dokumenti. Prvotno partizansko sodstvo, predvsem v Ljubljani, je opravljalo, kot kaže, vodstvo KPS, vod-

(4) Kaj vse s tem pove in prizna!

stvo OF in CK VOS OF, medtem ko so v nastajajočih partizanskih enotah imeli sodno oblast komandirji in komandanti sami ali partizanska sodišča, sklicana po naključju. Z razvojem partizanskih enot je bila sodna oblast postopoma natančno urejena in pooblastila za posamezne vrste sodišč pri posameznih partizanskih enotah točno določena. Pri tem je zanimivo, da je bilo že leta 1943 izdano navodilo enega teh sodišč o postopku pri preiskavi s prepovedjo izvajanja kakršnegakoli pritiska na preiskovanca, navodilo, objavljeno v Mikuževih Prispjevkih za zgodovino NOV. Višek je to sodstvo doživelo v kočevskem procesu (5) osvoboditev pa je dočakalo povsem urejeno ter s sodišči pri vojaških področjih, kamor je morala obtožene predajati tudi izpostava odseka za notranje zadeve — tedanja policija (vsaj na Goriškem je bilo leta 1944 tako). Po osvoboditvi so uradovala predvsem redna vojaška sodišča. Dokler pa so bile v Sloveniji enote III. in IV. armade, sta tudi njihova policija in sodišče izvajala policijsko in sodno oblast, tudi justifikacije, poleg že obstoječe v Sloveniji.

V tem času pa je Oznah po okrožnih Oznah v posameznih regijah izvajala, tudi skupaj z izvršnimi vojaškimi enotami — Knojem (v kar se je spremenil dotedanji VDV) — izvensodne usmrtitve okupatorjevih pripadnikov in to vse do sprejetja ustave DFJ. Izvensodno so usmrtili tudi tiste, ki so bili po umiku naših enot zaprti v Trstu in Gorici kakor tudi na Koroškem; najbolj znana pa je izvensodna usmrtitev bivših domobrancev, vojnih ujetnikov, ki so nam jih predale angleške armade s Koroškega. (6)

IZVENSODNO SO USMRILI TUDI TISTE, KI SO BILI PO UMIKU NAŠIH ENOT ZAPRTI V TRSTU IN GORICI KAKOR TUDI NA KOROŠKEM; NAJBOLJ ZNANA PA JE IZVENSODNA USMRTITEV BIVŠIH DOMOBRANCEV, VOJNIH UJETNIKOV, KI SO NAM JIH PREDALE ANGLEŠKE ARMADE S KOROŠKEGA.

Sodišča so po osvoboditvi le obsojala, medtem ko so bili, po sovjetskem vzoru, preiskava, sestava zapisnika za obtožnico in obtožnica v rokah policije, ki je imela posebne preiskovalne oddelke. Le v mariborskem okrožju sta kratek čas po osvoboditvi še obstajali inštitucija preiskovalnega sodnika ter sestava obtožnice v rokah tožilstva. Tudi preiskovalni sodni zapori ter zapori za prestajanje kazni so bili dejansko v rokah Udbe, ta pa je imela v zaporih svoje „komisarje“. Tako je bil preiskovanec, obtoženec in obsojenec med preiskavo, obtožbo in prestajanjem kazni v rokah policije. Tudi sami sodbi so prisostvovali vodja preiskave in posebni predstavnik Udbe, branilce pa so določala sodišča izmed za to le delno kvalificiranih oseb. Kako je bilo s sodišči, je bolj ali manj povedal dr. Bavcon v že omenjenem inter-

(5) Višek cinizma ali pa ignorance bo pa ta trditev! Ne vidimo druge možnosti.

(6) Izvensodna usmrtitev vojnih ujetnikov! **Množični umori!** Nič več in nič manj kot javno zapisana izpoved nekdanjega visokega funkcionarja OZNE, ki potrdi prav vse, kar je emigracija skozi 40 let dopovedovala (tudi zamejstvu).

vjuju; o tem, da so bili tožilci povsem odvisni od politične in policijske oblasti, pa je v tudi že omenjenem intervjuju spregovoril tožilec dahavskega procesa Krivic, ki je obtožbe in obsodbe dahavec imel za povsem normalne. Lamentira le nad tem, da ni prisostvoval justifikaciji na smrt obsojenih. Toliko o sodiščih in sodni praksi po osvoboditvi.

Kaj pa sodna praksa pred osvoboditvijo? Na prestajanju kazni v KPD na Miklošičevi cesti sem pri urejanju arhiva za Udbo, tistega današnjega „Zgodovinskega arhiva sekretariata za notranje zadeve“, naletel tudi na del arhiva domobrancev, v katerem so bili zaplenjeni ali najdeni dopisi prvih partizanskih enot na Dolenjskem. Tam sem prebral poročila o smrtnih obsodbah partizanov ali prišlecev v partizane za razne malenkosti, pretirano jezuitsko prikazane kot zločine, za katere je potrebna smrtna kazen, tako npr. pobiranje jabolk ali pa poljube med zaljubljenici. Podpisana sta bila komisar in komandant Ahac-Pirjevec in Rome More. Ali se je že tedaj začel slovenski stalinizem brez vpliva enkavedeja ali pa je zrasel sam na našem domačem zeljniku?

No, Ahac sam je znan še po svojih „preiskavah“, tudi s pečenjem živih preiskovancev partizanov. (7) O tem Dedijer v svojih Prispevkih za življenjepis Tita, III. knjiga, v razgovoru s Kardeljem ter Brejc v raznih svojih navedbah v knjigah.

Sledilo je osvobodeno partizansko ozemlje na Dolenjskem leta 1942. Kako so „vojvode“ izvrševali sodno oblast, znano tudi iz Kardeljevih pisem ter mnenj zgodovinarja Mikuža v Zgodovini NOV v Sloveniji pa tudi iz navedb Brejca z izvajanjem „socialistične revolucije“ in prosovjetskega ateizma smo lepo zastavili slovenski stalinizem brez Stalina ter s tem povzročili nastanek vaških straž (8) kot prvega zametka bodočih MVAC in domobrancev.

Sonce demokracije v smislu načel OF je zasijalo s kočevskim procesom — uresničenje vseh tistih načel v preiskovalnih organih in sodstvu, ki smo jih deklarirali in so jih nas vedno učili v NOV: ne borite se z metodami, ki so enake fašističnim. Malo znan primer iz „sodne prakse“ je primer „pohorske afere“, tipični primer policijskega slovenskega stalinizma (...?) enkavedejem ni imel nobene zaveze. Mogoče je bil le rahlo podpihovan od nemškega gestapa, ki je, kot kaže, poznal „partizanski neizživeti slovenski komunizem“, ali kako bi že rekli temu avtohtonemu pojavu. Med organizacijo OF in KPS v Mariboru in Lackovo četo na tem terenu na eni strani ter Pohorskim odredom in političnim in policijskim štajerskim vodstvom na drugi strani je prišlo do medsebojnih očitkov o gestapovskih ter plavo- in belogardističnih agentih, ki jih je to vodstvo po dolenskem vzoru na vsak način hotelo imeti tudi na štajerskem. Rezultat teh očitkov je bilo predvsem obsojanje in pobijanje „agentov“, ki jih je v partizane na Pohorje pošiljala mariborska terenska organizacija. O enem

(8) Kdo je torej povzročil nastanek Vaških straž?

(7) „Narodni izdajalci“ so se takim „ljudem“ upirali.

teh pobijan pravi Potrč — tedaj je bil na pohorskem terenu — da si tako krutega poboja z gorjačami ni mogel niti predstavljati. Njegovo pismo CK KPS, v katerem piše o tem, je še ohranjeno v arhivu CK. O vsem tem nam s pomočjo dokumentov spregovori Mikuš v svojih Prispevkih za zgodovino NOV v Sloveniji. Zadevo je razčistil šele Kardelj, ko so se do njega na Dolenjsko ilegalno prebili predstavniki terenske organizacije OF in KPS v Mariboru.

Kaj pa zapori? S temi res ni bilo večjih težav, vsaj kar se števila tiče. Prejšnje družbene ureditve in zlasti nacisti in fašisti so nam zapustili zadostno število, tudi gradov za preureditev.

Seveda imajo tudi zapori svojo partizansko zgodovino. Prvi partizanski zapor naj bi bil na Cvenku, kjer je „vojvoda“ Urban imel zaprte aktiviste OF, krščanske socialiste, tako vsaj trdi Brejc v svojih Nevarnih razmerjih. Sicer pa so zapori sodišč vojnih področij obstajali že proti koncu leta 1944, vsaj goriško vojno področje ga je imelo.

Po osvoboditvi smo bili preskrbljeni z bivšimi okupatorjevimi zapori in taborišči. Vendar zapori po kvaliteti niso ustrezali, vsaj preiskovalni ne. (9) Centralne zapore Udbe za Slovenijo na Poljanski cesti, nekdanjo Prisilno delavnico, ki so jo uporabljali za zapor okupator in domobranci, je bilo potrebno prezidati, da smo pridobili primerne samice z dovolj malimi okni ter primerne kletne samice brez oken, pa še tisti zaprti trak za tajno aretirane, K sreči so se tedanji vodilni udbovci spoznali na te stvari. (10) Tudi zidove na dvorišču je bilo potrebno dvigniti ter zavarovati z elektriko. Kaznilnice so bile v glavnem primerne za kazenske popoljševalne domove in prevzganjanje obsojencev, le premalo jih je bilo, zato je bilo potrebno predelati še nekaj gradov — Škofjo Loko, Ig in Rajhenburg. Koncentracijskih taborišč, ki jih je zapustil okupator, pa je bilo za tiste prve potrebe dovolj in bila so primerna.

Seveda pa se nismo zadovoljili samo z okupatorjevo in sovjetsko zaporno tehnologijo. Pokazati smo morali še kaj svojega. Najprej smo, deloma še po sovjetskem vzoru, zgradili centralne preiskovalne zapore v Beogradu, in to z nemškimi ujetniki kot arhitekti ter s predvojnim revolucionarjem M. A., tudi predvojnim kaznjencem v Mitrovici, kot tehnologom. Zapori so res bili tehnološki višek in so presegli enkavedejevski moskovski vzor. Potem pa še Goli otok. Po sporu s Sovjeti smo njim ter njihovi policijski tehniki in tehnologiji v brk postavili taborišče s specifičnimi metodami, ki ni znano niti iz nacistične niti iz stalinistične prakse. Imelo pa je nekaj skupnega z metodami inkvizicije glede na prednost ubijanja duha pred ubijanjem telesa. Imelo je tudi vse pogoje za „samoupravljanje“, saj so zapornike pretepali in ubijali zaporniki in ne pazniki!

In predestinirani za „junake našega časa“, kdo smo bili? Predvsem

(9) Kako naj se to razume, se takoj vprašamo; pa Vадnjal sam že v naslednjem stavku ta „kvalitetni“ primanjkljaj razloži.

(10) K sreči?

bivši revolucionarji (11) tako ali drugače angažirani pred revolucijo in v njej, vse od španskih borcev pa do partizanov in aktivistov OF. O vas, dahavcih-taboriščnikih, se je ustrezno izrazil že Boris Kraigher na II. kongresu OF, ko je po vaši obsodbi povedal, da ste že kot predvojni komunisti prišli v spore z „uradno linijo“ in „uradno partijo“. Med vami je bil še posebej Košir tisti, ki je bil predčebinski revolucionar, in tudi tisti, ki je zahteval neposredno podrejenost slovenske partije kominterni brez jugoslovanske organizacije.

Špindler je bil obtožen, da je bil „plavogardistični“ in nemški agent že med samo partizansko borbo, česar se je le z velikim pogumom in prizadevanjem rešil, vendar tožitelji tega niso pozabili. Kaj je počela trojka Pirjevec-Brejc-Zupan, ni potrebno še posebej naštevati, saj je o tem sam Brejc dovolj napisal. Nekateri tudi niso počeli nič nekonformističnega, bili pa so skupaj z drugimi, npr. v taboriščnih komitejih ali drugače povezani, ali pa je take povezave zahtevala „obtožbena“ tehnika ali sistem povezave posameznih obtožencev v skupen proces. Sam sem si (podobno kot trojka) zaslužil „junaka našega časa“ zaradi „dezerterstva“ iz Udbe, ko sem menda kot edini primer odpovedal službo v Udbi ter šel prostovoljno v „proizvodnjo“, kot so tedaj temu rekli. Pri tem pa sem v tistih časih vedno bolj sovjetizirane in nedemokratske policije postal privlačen primer, zbirališče „ponižanih in razžaljenih“ policajev ter njihov svetovalec. Vse to skupaj seveda ni bila niti tuja ali okupatorska agentura niti kakršnokoli drugačno zločinstvo zoper „narod“, bili pa so grehi zoper „oblast“, (12) zato je bilo potrebno iz nas napraviti zločince v smislu grehov zoper narod, takih, konjunktturnih tisti čas.

Za tak postopek pa so biriči morali imeti tudi primerne zasliševalne metode. Ali so jih imeli in kakšne so bile? V glavnem so bile klasične, kot pri vsaki pred- in medvojni policiji, deloma naučene od starejših revolucionarjev, ki so predvojne metode izkusili, deloma pa so bile tiste medvojne neposredno izkušene. To je bilo predvsem nameščanje v bunkerjih in samicah, osamitev, puščanje v negotovosti brez zaslišanj, pretepanje in fizično mučenje vseh vrst, znanih iz opisa starih revolucionarjev za kraljevo predvojno policijo in iz neposrednih izkušenj z nacističnim in fašističnim okupatorjem in njegovimi sodelavci, nočno bujenje, nočna zaslišanja, zaslišanja na pritrjenem sedežu in z lučjo. Skratka vse to, kar je bilo do osvoboditve in takoj po njej prepovedano kot nehumano, je bilo spet v praksi. (13)

Poleg teh „klasičnih“ metod pa so se seveda kot poglavitne staliniistične enkavedejevske uporabljale tiste v obliki posebnega načina „pranja

(11) Včasih pa res tisti, ki seje, tudi žanje!

(12) Kako bi Vadnjalu dopovedali, da se da tako trditev aplicirati še na tisoče „drugih“, ki so bili „junaki našega časa“ še pred njim!

(13) Kdo in kdaj jim je to prepovedal? Za „vojvode“ tista prepoved ni veljala.

možganov“. To je bilo predvsem pisanje življenjepisov ter iskanje nesoglasja med napisanim, to je bilo sklicevanje na partijnost in vzbujanje nekakšnega „avtodafejevskega“ kesanja, v katerem je bil zasliševanec mehak za „priznanja“, to so bile obljube izpusta za ceno priznanja lastne krivde ali obtožbe drugih zaprtih ali svobodnih (sam sem imel tako ponudbo in poziv, naj pokojnega generala in predvojnega revolucionarja Petra Skalo obtožim gestapovstva). Pisanje zapisnikov je bilo dvoumno zaradi podpisovanja vsakega stavka in z možnostjo poznejšega sestavljanja posameznih delčkov v priznanje čisto drugega značaja, vprašanja so bila pripravljena vnaprej ter so se „konzilijsko“ obravnavala. Vmes je bilo lahko tudi duševno „zdravljenje“: elektrošoki in zasliševanje med prebolevanjem elektrošoka, pri čemer je (kot pri meni) prisostvoval celo psihiater prof. dr. Kanoni, nekdanji uradni zdravnik Ozne. Z vsem tem se je ustvarilo vzdušje, v katerem je zasliševanec lahko vse priznal, kar je seveda bila končna zahteva zasliševalcev, ker brez priznanja tedaj tudi ni bilo obtožbe in obsodbe zaradi dokazovanja vsemogočnosti in nezmotljivosti Udbeine oblasti in politike, ki jo je predstavljala. Kolikor ni bilo priznanja zasliševanca v neposredni agenturi pri okupatorju in po osvoboditvi pri nekdanjih zahodnih zaveznikih ter o nekem, od policije še neraziskovanem zločinu, kar je bil za policijo idealen zaključek preiskave, se je obtožba in zahteva za priznanje prekvalificirala na neki drug zasliševanec „greh“, ki je še zasliševalsko tehnično dopuščal napihnjenje do „zločina zoper ljudstvo“, obtožbo pred sodiščem in obsodbo tudi brez priznanja. (Tako je bilo vsaj pri meni, ko so se zadovoljili s priznanjem tedanje žene.)

Koncept vseh obtožb je bil bolj ali manj enoten in pravzaprav enostaven. Idejni moto tega koncepta je bilo verjetno napotilo stalinistične policijske šole, da so vsi taboriščniki in zaporniki sodelovali z gestapom, ker so bila taborišča in zaporja le šola za nacistične agente; ta moto je, kot kaže, iz sovjetske policijske šole prinesel v Slovenijo M. R. Da so koga obtožili, da je nacistični ali fašistični (redkeje) agent, ki ga je po osvoboditvi prevzela ena izmed zahodnih (ameriška ali angleška) obveščevalnih služb, po informbiroju pa tudi sovjetska, je moral biti predvojni ali medvojni partijec in revolucionar, zaprt v taborišču (bolje) ali zaporu ali s kakršnokoli zvezo z inozemstvom, ki tedaj ali prej ni razmišljal ali ravnal prav tako, kot je mislila, ravnala in zahtevala partija, oblast in Udba. Po naravi je moral biti „moralno pokvarjen“, o čemer so ga prepričali in mu to dokazali med preiskavo. Zaradi tega je v taborišču, zaporu ali drugače tudi postal okupatorjev agent, izdajal levo, desno, zakrivil tudi kak zločin, ki do tedaj še ni bil raziskan (kar je bilo policiji pod častjo in jo je peknilo), ker pa je ostal živ (kar je bil nov dokaz za krivdo), ga je po osvoboditvi prevzela zahodna obveščevalna služba, nato pa še sovjetska (če ni bil prej zaprt). Pa še priznati je bilo potrebno in se kesati, tudi po obsodbi, ko je preiskava še kar naprej potekala vse do izpusta iz zavora, ko je bila večina pridobljena za agente Udbe.

Pa pogledjmo končno vse skupaj.

Imeli smo čas, težak za domovino in oblast, a vseeno lažji kot tisti med okupacijo ali med kočevskim procesom. Imeli smo ljudsko oblast, že skoraj „diktaturo proletariata“, oblast, boječo se za svoj obstoj, ki ga dotedanji vzornik — „velika domovina socialistične revolucije“ — ni priznaval. Imeli smo tudi zahteve te „velike domovine“ po pravovernosti, tudi po zapiranju tujih agentov, zahteve ter želje oblasti po izpolnitvi teh zahtev. Imeli smo tudi totalitarno organizirano vsemogočno in nezmotljivo enkavedejevsko šolano policijo s primerno „slovensko-stalinistično“ policijsko-sodno prakso ter primernimi šefi, kot je bil stari slovenski stalinist Rome, policijo s potrebnimi zapori ter potrebnimi klasično enkavedejevskimi zasliševalnimi metodami ter ustaljenim stalinističnim obtoženim konceptom z garancijo (saj je Stalinovemu Enkavedeju omogočil zapore, obtožbe, obsodbe, deportacije, prisilno delo, pa tudi streljanje skoraj 20 milijonov državljanov, med njimi skoraj celotne vodilne boljševiske ekipe). Tudi utemeljitev svojega dela je imela policija v znani izjavi s policijske akademije Džerdžinskega v Moskvi. Pa še posiljeno pravosodje smo imeli, saj si je Udba prilastila skoraj vse pravosodne funkcije. Ostala sta le prepisovanje obtožnice ter že prej dogovorjena obsodba. Obstajala je tudi primerna organizacija policije v „gestapovskem inkubatorju“ v Centralnih zaporih na Poljanski cesti s strokovno predpripravo duševnih izmозgavanj že obsojenih na smrt, a neustrojenih mariborskih gestapovcev. Imeli smo seveda še predvojne in medvojne primerne revolucionarje, za oblast primerno dovolj „grešne“, predestinirane za „junake našega časa“. In končno je bila še želja po „policijskem proizvodu“ najvišje stopnje, to je skešanem, po lastnem priznanju obsojenem nli justificiranem sovražniku — idealu vsake totalitarne policije.

In zgodilo se je! Verjetno bo več o tem povedal dr. Bavcon in njegova skupina v svoji raziskavi! Upam, da bo sedaj v njem manj strahospoštovanja do Ozne, kot ga je bilo v intervjuju.

Vem, Boris, kaj praviš. Kaj sploh razglabljam o tem, saj je bila izvedena še dokončna rehabilitacija dahavcev, za katero so se izrekli na zadnjem kongresu slovenskih komunistov. O vsem gornjem sem razmišljal v neprespanih nočeh med boleznijo, ležeč na Infekcijski kliniki, pa sem sklenil, da moram nekomu spregovoriti. Resda to razmišljanje po bolnišnicah ni več originalno, saj sta tam razmišljala tudi Breje in Štih, vendar je to tudi mene doletelo, in to še pri višji temperaturi, kot je bila Bojanova! Zato take misli!

Vi, dahavci, ste resda rehabilitirani, mi, ostali „junaki našega časa“, pa ne. Na žalost mi nismo imeli „protestnikov“ med inozemskimi delavskimi organizacijami, katerih pripadnike, nekdanje taboriščnike, so tako rekoč skupaj z vami obsodili za nacistične agente. Tako vas je oblast, čeprav s težkim srcem, morala postopoma rehabilitirati, in to po dolgem in mučnem poteku, razvidnem iz „pravno enkratnih“ izjav ob sodni rehabilitaciji pa iz hinavskih in še vedno obtožujočih izjav političnih forumov, kljub dani odškodnini. Tudi tedanji tožilec dr. Krivic v svojem intervju-

ju meni, da so bili dahavci nekaj le krivi. Mogoče je zadnja politična rehabilitacija bolj iskrena, vendar ji do iskrenosti manjka odkritje časa in kraja ustrelitve na smrt obsojenih dahavcev. (Po takratnih informacijah v CZ so bili uradno ustreljeni dahavci po „ustrelitvi“ še živi v tistem gestapovskem traktu CZ na Poljanski cesti in od tam poslani v eno izmed taborišč v Kočevskem Rogu, Ferdrenk, kulisi za tajno taborišče, katerega jetniki so gradili tajne vojaške objekte v Kočevskem Rogu. Tudi dejansko ustreljeni naj bi bili dahavci leta 1950, ko se je rdeča armada koncentrirala na Madžarskem, takrat, ko je bila čez noč evakuirana tudi kaznilnica v Mariboru in smo bili predvsem vsi nekdanji revolucionarji prepeljani v Novo mesto v bližino Kočevskega Roga, verjetno rezervirani za „izvensodno usmrnitev“ v Rogu. Nekaj o poznejši ustrelitvi dahavcev govori tudi dr. Krivic v svojem intervjuju, kjer zatrjuje, da kot tožilec ni bil prisoten pri justifikaciji, kot je to sodni predpis.) Prav tako svojem ustreljenih tudi ni omogočen prekop posmrtnih ostankov ter javni pokop na pokopališču. Menim pa tudi, da je taka rehabilitacija današnji politični oblasti, predvsem mlajši, celo potrebna, da se reši travm ostalih zmot iz preteklosti, ki se jih ne da rehabilitirati, nesodnih usmrtnikov sovražnikov v NOB, tudi domobrancev — vojnih ujetnikov, pa tudi preganjanja in uničevanja kmetov in drobnega meščanstva ter njihove imovine, pri nas pa tudi preganjanja vere in verujočih, do tedaj zaveznikov in soborcev v narodnoosvobodilni borbi — skratka, travm zaradi uvajanja stalinističnega sovjetizma po osvoboditvi. Rehabilitacija dahavcev je za oblast še najlažja zadeva, kljub verjetnemu nasprotovanju nekaterih danes še soodločujočih oblastnikov — „sivih eminenc“.

Dragi Boris, bodi (tudi politično rehabilitiran) tovariško pozdravljen!

Zdenko

Post scriptum!

Dragi Boris! Še „postscriptum“ za konec pisma in mojih misli. Kot ostali del pisma tudi ta dodatek nastaja v bolnici, tokrat v bolnici dr. Petra Držaja v šiški. Simbolično! To pot se namreč zdravniki trudijo za diagnozo, kot so se nekoč graditelji bolnice — Udba za Slovenijo — trudili za drugo diagnozo, za moje „priznanje“ tuje agenture.

V neprespanih nočeh mi v mislih še enkrat prihajajo pred oči „junaki našega časa“, njihovi dejanski „izvirni grehi“ in njihova „prostovoljna priznanja krivde“.

Spomnil sem se, da je „junak našega časa“ Kopač odklonil sodelovanje v Udbi za Jugoslavijo (ali MUP) v Beogradu, kjer sem tudi sam tako rekoč „odpovedal službo“ in s tem nadaljnje sodelovanje. Oboje je bil neizgovorjen „izvirni greh“, za Kopača v taboriščnih, zame pa v parataboriščnih procesih. Smešno in primitivno je bilo obtožiti za tujo agenturo zahodnih obveščevalnih služb ali pa Rusov. Noben tuji agent ne bi odklonil službe v Udbi za Jugoslavijo, če bi bil res agent, saj bi mu njegovi „delodajalci“ to preprečili. V konkretnem primeru pa še posebej ne bi odklonil, saj je bila Kopačeva predvidena zaposlitev in moje delo prav v te-

daj agresivni jugoslovanski obveščevalni službi v inozemstvu. Za to neverjetnost so dobro vedeli tudi tožniki, a so kljub temu postavili povsem neverjetno in nelogično obtožbo!

Pa še ena nova misel! Ugotavljam podobnost obtožencev, obtožbe, preiskave, dokazov s prostovoljnimi „priznanji“ in obsodbe med taboriščnimi in parataboriščnimi procesi na eni strani ter Nagodetovim procesom na drugi strani. Le-tega je po lastni izjavi (Polemika z M. Krivicem v Naših razgledih) organiziral in vodil M. Ribičič.

Tudi tam so imeli Nagode, Sirc, Snaj in drugi „izvirni greh“ izven dejanske obtožbe. Ta greh je, kot kaže, bilo nasprotovanje vodilni vlogi komunistov v NOV brez sodelovanja z okupatorjem, zahteva po določenem programu po osvoboditvi ter zatekanje v „nedrje“ tedanjih zahodnih zavznikov, do nedavnega še „zahodnih imperialistov“, za Nagodeta tudi vodstvo „Stare pravde“. Tudi ta proces bi lahko imeli za enega iz vrst slovenskih predimformbirojevskih stalinističnih procesov (poleg dahavskih-taboriščnih in parataboriščnih procesov), v katerih je tvorno sodelovalo tudi slovensko (degradirano ter od Udbe oskubljeno in njej podrejeno) sodstvo, za razliko od DKD (družbeno koristnega dela) pred temi procesi in informbirojevske „prevzgoje“ na Golem otoku po teh procesih oboje kot izrazito izvensodne policijske operacije.

Po preiskavi v OZ na Poljanskem nasipju, ki jo je vodila za socializem se boječa Udba, in po obsodbi na armijskem sodišču v Belgijski kasarni sem po pomilostitvi s smrtno kazni na 20 let zavora pristal neobgljen v KPD na Miklošičevi cesti v t. i. „prevajalski“ sobi. Tu me je v okolju, ki ga realistično popisuje Levitan, sprejel na slamarico Vlasto Kopač. V tej sobi sem pristal, preden sem postal Brejčev „pomočnik za kulturo“, po verjetno njegovi „nezaupnici“ pa „urejevalec“ belogardističnih arhivov (kaj vse smo delali tedaj zaporniki v Rankovičevi policijski državi, le jajc za funkcionarje nismo valili) in „prevzgjalec“ sodelujočih, vodje DOZ Finca in Rupnikovega namestnika polkovnika Vizjaka, vse pod vodstvom današnjega humanista in religiologa R. Z., kar pa se je zaradi mojega odklonilnega stališča do prevzganjanja belo- in plavogardistov slabo končalo z mojim poskusom samomora, premestitvijo v bolj „proizvodni“ KPD Maribor, kjer smo vsi skupaj (z Levitanom vred) postali „kulturni aktivisti“. Nato smo se, verjetno pod vplivom večanja ruske vojaške sile na Madžarskem in „prastrahom“ naše policijske in komunistične oblasti, selili v KPD Novo mesto ((kjer ni bilo nič „kulture“), verjetno „predsobo“ za „izvensodno usmrnitev“ v Rogu, v soseščini tam večno počivajočih za smrt krivih in nekrivih domobrancev. Konec moje „prevzgoje“ pa je bil v KPD škofja Loka, kamor smo bili verjetno „zaslužni“ zaporniki premeščeni na delo v tovarni, z obilnim „kulturnim“ delom, pitjem in izdelavo alkohola, celo mojim neuspešnim 14-dnevnim starešinstvom v KPD, kjer sem svojo prevzgojo po krajšem bivanju na začetku „potovanja po slovenskem prevzgojnem socializmu“ v KPD v Ljubljani tudi končal.

V tej „prevajalski“ sobi (v soseščini „duhovniške“ sobe z Leničem in

prekmurskim namestnikom sombathelyskega nadškofa Jeričem, tudi od mene zasliševanim ter obsojenim v t. i. skonstruiranem prekmurskem križarskem procesu — na nekem popisu v sobi sem prejel blagoslov! — pa nadstropje nad kletjo, v kateri so v betonski luknji brez svetlobe bili „dahavci“, med njimi Bohinc in Ranzinger, na „slovenskokomunistični“ prevzgoji s slano in mrzlo hrano ter pazniškimi ključi po glavi, ker so proti „rabljem“ na „prevzgoji“ preveč nastopali z „marksističnih“ stališč), kjer so bili med drugim pokojni Ludvik Mrzel, Vlasto Kopač ter tudi Ljubo Sirc, me je minister Snoj učil angleščine ter tudi pripovedoval o svoji „zli usodi“, potem ko se je „včlanil“ v OF. Obtožbe proti njemu so bile vse privlečene za lase ter prirejene na skupino „Nagode“, vseeno pa jih je po dolgem in mukotrpnem upiranju priznal ter obremenil ostalo skupino, tako v preiskavi kot v procesu — kot so to zahtevali (sistem „slovenskostalinistične“ kronske priče z garancijo brez smrtne kazni ali z njo ter zahtevo za obremenitev ostalih udeležencev procesa). Zlomili so ga namreč z insceniranim mučenjem in zasliševanjem žene in svojcev, ki jih je „slučajno“ v prostorih preiskovalnih zaporov videl in „slišal“. Takrat je pristal na vse ter obremenil sebe in ostale udeležence Nagodetovega procesa. Toliko o „priznanjih“. Snoja in drugih ter Ribičičevemu zadovoljstvu o tem v Naših razgledih 1985, o Snojevem sodelovanju ter sodelovanju njegove vdove z izročitvijo moževega dnevnika.

Pa še o „Priznanjih obdolžencev in obsojencev“! Nejasnih v naši in svetovni memoarski literaturi!

Lahko bi rekli, da je bilo teh „priznanj“ več vrst oziroma je bilo več vzrokov zanje. Skušam biti sistematičen!

1. Brejčeva inačica v „Nevarnih razmerjih“ — „priznanje“ zaradi „zavednosti in discipliniranosti do revolucije“ obdolženca. (Vprašljiva inačica, vendar možna kot del kombinacije — Brejč bi skoraj postal žrtev takega „priznanja“.)

2. Inačica „prepričanosti“ obdolženca po dolgotrajnem „nedialektičnem“ analiziranju delovanja obdolženca, „prišepetavanju“ v nenormalnih razmerah in pogojih preiskave. (Po razgovoru med piscem in Kopačem v „prevajalski“ sobi KPD na Miklošičevi je bil žrtev takega „priznanja“ Kopač sam, pisec pa je bil tik pred tem.)

3. Inačica „zavestnega lažnega priznanja“ obdolženca kot posledica fizičnega ali psihičnega pritiska na obdolženca. (Inačica socialistične „kronske priče“? Na primer „priznanje“ Snoja v Nagodetovem procesu.) — oliko o priznanjih!

Končno vsi skupaj upajmo, da bo več o vsem tem napisano in povedano v zgodovinski raziskovalni nalogi o taboriščnih-dahavskih procesih, poverjeni dr. prof. Ljubu Bavconu in njegovi raziskovalni skupini. Povedano dialektično in celovito, in to o vseh stalinističnih taboriščnih in parataboriščnih procesih in preiskavah, čeprav oblastni in politični forumi z oblastniki in politiki ne priznavajo „stalinističnega“ značaja teh procesov in preiskav in čeprav želijo le omejitev „kesanja“ na taboriščne procese,

nad katerimi so protestirale tudi mednarodne delavske organizacije, kar naj bi bilo dovolj za „demokratsko priznanje napak“.

Še je čas za to. Še so žive žrtve ali njihovi svojci. Živi so tudi „slovenski berijeveci“, tako ideološki (kot M. R.) kot tudi dejanski (kot F., K., M. in drugi), pa tudi drugi poznavalci teh zadev (kot npr. O. -S.). Upajmo, da bo nepristranska raziskava pojasnila vse to in tudi razložila, zakaj naj bi bili stalinistični procesi le tisti za oblast (ko pa je v Rusiji bilo prizadetih v podobnih preganjanjih poleg oblastnikov še kar 20 milijonov državljanov), pa tudi, zakaj ni bilo še do danes preklicano izvajanje B. Kraigherja na kongresu OF o taboriščnikih, končno pa tudi, kje in kdaj so bili justificirani na smrt obsojeni taboriščniki.

Lahko si samo želimo, da arhivi o teh dogodkih ne bi povsem izginili še pred raziskavami, kot so v zadnjem času izginili arhivi o krivdi izvensodno usmrčenih domobrancev (tako je onemogočeno individualno ugotavljanje krivde teh usmrčenih domobrancev), kakor je izginil del arhiva o dahavskih procesih (tako je otežena raziskava o vzrokih in ugotavljanje odgovornosti za te procese) in kakor je končno izginil tudi del arhiva o Vosu (tako je verjetno omogočeno lakirano pisanje o Vosu ter spreminjanje zgodovinskega spomina). Tako vsaj o izginotju teh arhivov pravi I. Križnar na seji CK KPS po navedbah v Mladini marca 1986 in v Novi reviji julija 1986.

Dragi Boris! Če nam že ni bila ljudska oblast, naj nam bo vsaj Bog milostljiv. (14) Božje milosti pa ne potrebujemo samo mi, še bolj jo potrebuje ljudska oblast.

Zdenko

(14) Če nas vtis ne vara, tale ponižni sklic na božjo milost ne vsebuje niti trohice morebitne ironije ali polahkega norčevanja. Če je tako — le poglejmo, da je naslovljenca te prošnje avtor sam napisal z veliko začetnico! — potem bi bila ta dva stavka najpomembnejša izpoved pisca, ki se mu je morda porodila iz velike notranje stiske.

Nekdanji Vosovec že med revolucijo in tudi ob koncu v času množičnih pokolov, tedaj prav gotovo deklarirani ateist, zdaj pa (verjetno) v jeseni svojega življenja, se ne boji že več biti „kamen spotike“ za mlajše in zagnane tovariše „brez-boga“ ter prizna, da je on sam in vsa njegova stran potrebna (velike) božje milosti. K temu velja pripomniti samo tole: Kdor to bere, naj razume!

Jugoslavija ima največji gozd na svetu. Leta 1941 so šli borci vanj, da še zdaj prihajajo na plano.

(iz Pavlihe)

Umrli je Janez Kralj

Nismo mogli verjeti, ko je udarila novica, da je Janez Kralj preminul v San Antonio de Padua. Sicer smo vedeli, da je že pred časom imel ponovne napade na srce in se je prav zaradi tega moral umakniti iz javnega življenja, vendar se je dobro počutil ob skrbni negi svoje žene Marjance.

27. junija letos, je bil pri njih na obisku g. Tičar in so skupaj odšli k maši v bližini se nahajajočo cerkev. Proti koncu opravila pa je žena opazila, da je sklonjen proti tlom in ga je vprašala, kaj mu je — pa ni dobila odgovora. Zato ga je popravila nazaj na sedež, pa je samo še dvignil glavo pokonci in glasno in težko vzdihnil ter obstal.

Hitro došli zdravnik pa je samo ugotovil smrt (srčna kap). Ker se je to zgodilo v cerkvi, je duhovnik odredil, da ga položijo kar v cerkvi na mrtvaški oder. Naslednji dan dopoldne je prišel g. Bergant, župnik Slovenske pristave, zmolit odgovarjajoče molitve in ga spremit na pokopališče v naselju Libertad. Ker grob še ni bil pripravljen, so pokojnika položili v mrtvašnico, od koder so ga naslednji dan prenesli v grob.

Janez Kralj je bil rojen v šiški (Ljubljana) 21. decembra 1912. Študiral je gimnazijo do konca šeste. Da pomaga družini, je odšel v službo in bil nazadnje uradnik na Magistratu v Ljubljani. Ko je prišlo domobranstvo, je odšel skupaj z bratom v njegove vrste. Služil je v Meničaninovem udarnem bataljonu. Bil je ranjen in izgubil vid na enem očesu, pa je kljub temu ostal pod orožjem.

Leta 1945 se je z drugimi vred umaknil na Koroško — v Vetrinje. Tu je bil tudi njegov brat. Pričelo se je vračanje. Kralj je postal pozoren na razne neugodne govornice in se je odločil, da počaka, pa ga je pregovoril brat, da se vrneta oba skupaj z ostalimi. Brat se je v zadnjem trenutku vzel na drug tovornjak. Ker se nista takoj našla, je Janez na prevozu skočil na ugodnem mestu z vozila in se zgubil v goščo. Prekrižaril je skoraj vso Koroško in se znašel nazadnje, ko se je vse nekako umirilo, v Lienzu.

Emigriral je v Argentino in dobil zaposlitev v „Tintorería Morón“, kjer je ostal vsa leta, dekler je le-ta obratovala.

Janez Kralj je bil velik idealist in neumorni javni delavec ves čas v Argentini, dokler mu je zdravje to dopuščalo. Takoj se je včlanil v Društvo Slovencev, kjer je bil dolgo vrsto let njen odbornik-gospodar. Ko se je pojavilo vprašanje Slovenske pristave, je skupaj z gg. Milošem Staretom, notarjem Lesarjem in dr. Miheličem podpisal kupno pogodbo, ker takratne naše organizacije še niso imele pravne osebnosti. V organizaciji protikomunističnih borcev je bil zopet med prvimi dolgoletni odbornik skupaj s pok. Bogom Pregljem. Dolga leta je takorekoč sam razpečeval glasilo Vestnik in sam vlačil težke pakete na pošto. Koliko žrtev in idealizma je bilo za to potrebno — to sta vedela on sam in pok. Bogo. Janez Kralj se je politično udejstvoval v SLS. Bil je tudi velik optimist — z dvignje-

no glavo je gledal v bodočnost. Njegovo prijateljstvo je bilo odkrito in zvesto do zadnjega diha.

Slovenska ideološka emigracija je z njim izgubila velikega človeka-idealista-javnega delavca in prijatelja.

Naj mu bo lahka zemlja tu pod Južnim križem in hvala lepa za vse storjeno! Žalujoči gospej Marjanci — naše globoko sožalje!

M. B.

SPOMINSKA PROSLAVA V AURORI - MINNESOTA

Zveza SPB iz Gilberta je za nedeljo 14. junija povabila rojake na res lepo spominsko prireditev in liturgično opravilo v Aurorski cerkvi. Slovenci. od blizu in daleč so v lepem številu prihiteli nanjo.

Sveto mašo za padle borce je vodil župnik g. Jože Vovk, ki je imel tudi lep in primeren govor za to priliko. Z njim vred so somaševali tudi drugi gg. župniki.

Po svetem opravilu smo se zbrali v dvorani k slovesni počastitvi naših padlih in pobitih. Zastopnik ZSPB je imel čast pozdraviti vse navzoče, še posebej pa oba gosta iz Toronto, Kanada, župnika g. Karla Ceglarja in gdč. Sonjo Ferjanovo na obisku pri misijonski sodelavki, gospej Ančki Tušarjevi.

Po spominskem govoru, ki nas vedno še bolj približa vsem našim narodnim in krščanskim mučencem, so naše pridne gospodinje pogostile vse udeležence.

Ob tej priliki se je oglasil k besedi župnik g. K. Ceglar, ki je zavzel za Baragovo zadevo nanizal vrsto informacij in drugih pobud.

Gospa Ančka Tušarjeva pa je prišla na dan z novico, da imamo ta večer med seboj jubilaranta, župnika g. Janeza Šušteršiča, ki praznuje 35-letnico svojega duhovništva. Skoraj ne bi temu verjeli, ko ga vidimo vselej tako nasmejanega in prožnih korakov. V imenu ZSPB mu tudi mi kličemo — Bog Vas živi, gospod Janez!

Tudi gostinja, gdč. Sonja Ferjanova, je prosila za besedo, da nam je razložila razloge svojega obiska, to je, od bližje spoznati nas vse, posebno pa še pionirko misijonskih krožkov po Ameriki, go. Ančko Tušarjevo.

Tako nas praznik naših junakov privede še do vsakoletnih prijetnih srečanj vseh, ki smo enega duha.

Za Zvezo SPB — Gilbert

Andrej Pučko

KDO JE BIL DUŠAN PIRJEVEC-AHAC?

Vestnik se je v letošnji 2. številki na strani 80 dotaknil tudi Dušana Pirjevca-Ahaca in v oklepaju dostavil: „ki se je menda spreobrnil in celo lani predaval v Dragi“. Zdi se mi potrebno o tem človeku kaj več povedati in kakšno stvar postaviti na pravo mesto.

Dušan Pirjevec se je rodil v Ljubljani 20. marca 1921. Kot študent je že zgodaj zašel v levice in je poleti 1939 postal član Komunistične partije Slovenije. Dve leti zatem, 1941, je v komaj 21. letu življenja postal politični komisar bataljona. Privzel si je partizansko ime „Ahac“ in pod tem imenom so ga poznali daleč naokoli. Štiri leta je dajal duška svojemu političnemu fanatizmu, ni gledal na kri in na življenja.

Po voji je dokončal študij: literaturo in filozofijo, nakar je na isti ljubljanski univerzi postal profesor. Pisatelj Jože Javoršek mu je v „Nevarnih razmerjih“ naprtil krivdo za val samomorov, ki je zlasti v letih 1960—1970 ugrabil slovenski družbi celo vrsto mladih ljudi, med drugim tudi Javorškovega sina.

Toda „Ahac“ ni našel miru in dokončnega odgovora v svojih filozofskih naukih. Preteklost ga je vedno bolj razjedala. Pred spomini je bežal v alkohol. Prihajal je do novih spoznanj in resnic. V letih 1974—1976 je napisal, a ne objavil „Dnevnik in spominjanja“. Pred koncem svoje poti — umrl je 4. avgusta 1977, v 57. letu življenja — je našel pot k Bogu. Ne vem pa, ali so bližnji ustregli njegovi želji po duhovniku.

Veliko pozornost je lani, 1986, zbudila objava Pirjevčevega „Dnevnik in spominjanja“ v Novi reviji 45 (na straneh 7 — 62). Izpisal sem si nekaj stavkov iz njega.

„Edino moje veselje je smrt“ (25)

„...postajam razdražljiv, odljuden, nemogoč“ (31)

„...Ali... moram zdaj, zdaj na stara leta... v drugi polovici petdesetih let šele v šolo ponižnosti : in šele zdaj plačevati za ves napuh?“ (31)

„Nisem prerok...“, pač pa „goljuf, nasilnež, požrešnež, oblastnik, skratka: nič“ (42)

„Kocbek — bi se moral v celoti izpovedati — obtožiti“ (46) „...njegov nastop učinkuje kot pohlep po oblasti“ (47).

Dušan Pirjevec — Ahac je torej tragična osebnost, saj ga je stalniščična revolucija na Slovenskem dokraja izkoristila za svoje cilje. Upajmo pa, da je še pravi čas rešil svojo dušo. Da bi bil kdaj „predaval v Dragi“, ne drži. Pisec članka v Vestniku ga je pač zamenjal z Jožetom Pirjevcem: ta pa je veliko mlajši, Tržačan, profesor zgodovine na tržaški univerzi, slovenski demokratični levičar in znan publicist.

Opčine (Trst), 18. septembra 1987.

Vinko Beličič

Cenjeno uredništvo
revije VESTNIK

Prosim za objavo sledečega:

Na straneh 162/63 TABORA za julij-avgust 1987 je objavljena okrožnica za julij 1987 št. 10 z naslovom ZVESTOBA, katero je za glavni odbor ZDSPB podpisal Ivan Korošec. Na strani 163 so med drugimi trije odstavki:

„Znova si nas utrdil (nanaša se na Boga, katerega omenja preje), ko je prišel prostovoljno med nas še del zadnjega prodanega-prvega polka.“ (Podčrtal podpisani).

„Velika dvorišča v Teharjah so bila nemirno makovo polje.“

„Če bi bili oprezni, bi se prilagodili Angležem. Če bi bili izdajalci, bi se razbežali v Vetrinju. (Podčrtal podpisani). Ker pa so bili bratje — v trpljenju in borbah preizkušeni za Boga, narod in domovino, je bilo njihovo mesto in njihov ponos v vrstah prodanih...“ (Podčrtal podpisani).

Iz podčrtanega se razume, da so domobranci dela prvega polka, ki niso bili vrnjeni — izdajalci. V privatnem razgovoru mi je Ivan Korošec zatrjeval, da ni mislil nanje, nego na one, ki so že preje zapustili svoje enote in se udinjali Angležem. Toda to iz podčrtanih stavkov ni razvidno. Zato kot bivši poveljnik prvega polka smatram za svojo dolžnost, da izjavim sledeče:

„S svojim zadnjim poveljem kot poveljnik polka sem na častniški konferenci 30. maja popoldne ukazal, potem ko sem sporočil, da je potrjeno, da Angleži izročajo naše ljudi (vojake in civiliste) partizanom, da se morajo vsi častniki, podčastniki in vsi bivši vaški stražarji v teku noči umakniti iz taborišča, skriti in potem skušati priti v Italijo, ker jih bodo partizani, če jih dobijo v roke, gotovo pobili. Ostalim pa je na voljo, da se tudi umaknejo ali pa se vrnejo.“

Torej tisti, ki so se umaknili iz taborišča v Vetrinju — Korošec pravi, da so se razbežali — so samo izpolnili zadnje povelje svojega poveljnika in potemtakem jih nihče ne more imeti za izdajalce. Žal nekateri, ki bi se tudi morali umakniti, kakor sem ukazal, povelja niso ubogali in so s tem marsikoga, ki bi se tudi umaknil, zapeljali, da se je vrnil. Razumem, da so mnogi računali, tudi sam sem tako mislil, da vseh ne bodo pobili. Na žalost, kljub temu, da smo veliko vedeli o partizanskih postopkih, smo še vedno mislili, da so le ljudje in Slovenci in da ne morejo pobiti 10.000 neoboroženih nasprotnikov.

Pričakujem, da bo Ivan Korošec, katerega poznam kot velikega idealista in da je med prvimi odšel na teren in stopil v odprto borbo za Boga, narod in domovino proti brezbožnemu komunizmu, tudi javno povedal, da ni mislil na vojake prvega polka, ki se niso vrnili, in da bo v bodoče bolj pazil, kadar bo v pisanju uporabljal tako težke izraze kot so izdajalec in podobni.

Ker so bivši vojaki prvega polka včlanjeni v eni ali drugi borčevski organizaciji, sem enako pismo poslal tudi reviji TABOR.

Prav lepo pozdravljam

Emil Cof

bivši poveljnik prvega polka SNV

POROČILO S POLOŽAJA

Pred kratkim sem po ovinkih in z zamudo prejel pismo katoliškega izobraženca iz republike Slovenije, pisano meseca septembra t. l. Ker gre za nekakšno „poročilo s položaja“, mislim, da bo zanimiva informacija za bravce Vestnika. Povzamem glavne misli.

— Pri nas se pripravlja sprememba ustave, ki naj podkrepi jugoslovanski upravni centralizem. Srbi bi najraje ukinili vse republike, ker se čutijo po sedanji ustavni uredbi narodno ogrožene. Srbska akademija znanosti je pred meseci izdelala memorandum, kjer krivi sedanjo ustavno ureditev države za okrnjenje Srbije: Srbija je izgubila Makedonijo, Kosovo, Črno goro in Vojvodino; muslimani tudi iz Bosne podijo Srbe. To stanje naj nova ustava popravi. Načrtovana ustavna sprememba je verjetno zadnji mirni poizkus rešitve jugoslovanskega kaosa. Če ne uspe, bo nastopila vojska in izvedla državni udar. O tem se govori odkrito tudi med oficirji.

— Kosovo, Albanci in Slovenci so Srbom kakor trije trni zabodeni v živo meso. Veliko ogorčenje je vzbudila anketa o Slovencih, ki jo je 10. 5. 1987 objavil mladinski časopis NON. V njej je tudi izjava, da je treba iztrebiti Slovence. Gonja zoper Slovenijo in Slovence je ena redkih tem, kjer sicer na med seboj sprtemu jugu zlahka pride do soglasja. Če je treba udariti po Slovencih ali vzeti od njih denar, potem so vsi edini. A ni jim zadosti slovenski denar in kolonizacija Slovenije. Sedaj bi nam radi odvzeli še formalno avtonomijo in z njo našo kulturo in jezik.

— Jugoslavijo trenutno pretresa finančni škandal zaradi poneverbe v Agrokomercu v Veliki Kaluži v Bosni. Ker so v škandal zapleteni najvišji partijski funkcionarji, je to tudi hud udarec po partiji; razgalja jo kot izkjučno oblastniško strukturo, brez ideološke sile. Gospodarstvo pa je že tako na psu, saj Jugoslavija že dolgo časa živi samo od posojil, torej na tuj račun in bo morala verjetno prav kmalu razglasiti moratorij. Skratka, komunizem pri nas, kakor tudi njegov sistem in država so v bankrotu. To je vsem jasno in se o tem odkrito piše. V 18 št. Mladine piše Zavadlav o falzifikaciji prvih poveljnih volitev v Jugoslaviji. Prvič se je zgodilo, da si je kdo upal napisati to javno tajnost.

— Kar nekateri naši oporečniki pišejo o domobranskem izdajstvu, se mora vzeti z gotovim pridržkom. Pri nas je pač tako, da moraš v prid

režimu nekaj oppustiti, ko mu npr. z NOB priznaš legitimnost, da moraš napisati režimu neprijetno kritiko, ki jo je ta voljan prebaviti. To je *conditio sine qua non*, nekakšen obvezni obredni obrazec, ki ga pa znamo mi tolmačiti in nas ne moti.

— Moj dopisnik se dotakne tudi članka **Vera, Cerkev, narod**, ki ga je nadškof šuštar objavil v marksistični reviji *Teorija in praksa*, 5-6/87 (x) Pravi, da je nadškof sicer lepo razvil katoliški nauk glede razmerja Cerkve do družbe, pri tem pa se je odpovedal poseganju slovenske Cerkve v družbo. Meni, da je slovenska Cerkev legitimirana, da govori v imenu Slovencev in da kot taka posega v družbeno življenje, saj se je po uradnih podatkih več kot 80% Slovencev priznalo za verne. Zahteva odločnejši nastop Cerkve v javnosti češ, kdo pa naj sicer daje pogum in usmerja to zbegano slovensko ljudstvo.

— Prijatelj razmišlja o vprašanju časovne prednosti pri reševalnem delu naroda: ali **moralna preobrazba** ali **politična akcija**? Odloči se za politično prioriteto. Trdi, da je treba najprej spremeniti sistem, da bo moralna akcija uspešna. Moralna prenova se mu v sedanjih pogojih ne zdi verjetna, kajti ves sistem načrtno deluje nemoralno in kvari maso. Razen tega pojasnjuje, da Slovenija že zdavnaj ni več tista, kakor je bila v času našega eksodusa. Slovenija se hitro balkanizira, kar priča že telefonski imenik z množtvom južnaških imen. Koliko pa je še južnjakov, ki nimajo telefona?...

V ljubljanski občini šiška se rodi več Neslovencev kot Slovencev, da o Jesenicah in Trziču ne govorimo. Slovenija je mešanica kultur, ver in ljudstev. V narodno homogeni predvojni Sloveniji, je imel versko-moralni predor drugo območje in druge možnosti. Kaj naj sedaj moralno spreobračamo muslimane in učimo delati cigane?

Končno je prepričan, da Slovenci na moralni ravni nismo najslabši v Evropi. Slovenska družba je še vedno manj sekularizirana kot npr. italijanska. Nemci so moralno bolj pokvarjeni od nas, imajo manjšo nataliteto kot mi, vendar žive vsaj v Zapadni Nemčiji v svobodi in v urejenih družbenih razmerah, ker imajo državo po ljudski volji in jim vladajo sposobni ter bolj ali manj sposobni ljudje, ne pa butci in kriminalci — dobesedno ljudje s krvavimi rokami, kot pri nas.

— Za slovenski narodni obstoj je prvenstvene važnosti politična rešitev. Sodelavci Nove revije so v prispevkih za slovenski narodni program jasno formulirali misel, da **more obstati le suveren narod**, se pravi, le narod s pravico do samoodločbe, iz katere izhaja tudi pravica do odcepitve in lastne državnosti. Mi moramo postati gospodarji v lastni hiši, da se je tuji ne polaste in da tako ne utonemo v balkanstvu.

— V slovensko reševalno akcijo bi se moralo vključiti tudi **zdomstvo**, tako da bi ustanovilo nekakšen akcijski odbor-informativni center, katerega namen bi bil seznanjati Zahod s slovenskim vprašanjem. Pošiljal naj bi

v tuji tisk vesti o nas, našem položaju, naših političnih stremljenjih. Iskal naj bi mednarodne stike in zveze.

Vinko

(x) Ljubljanski metropolit odgovarja na „vprašanje o vlogi vere in Cerkve za nacionalno identiteto“.

Ugotavlja, da se je v naši preteklosti narodnostno prepletalo z religiozno. Vendar je krščanstvo „nadnarodnostna“ religija. Kot taka „se ne obrača na Slovence zato, ker so Slovenci, temveč zato, ker so ljudje... Hoče ustvariti novega človeka, ne pa novega Slovenca kot takega. Odrešeno bivanje je religiozno- moralne kvalitete, ne pa narodnostne.“ (552)

„Krščanstvo narodnosti ne postavlja na prvo mesto, vendar pa je zaradi tega tudi ne razveljavlja ali podcenjuje... Noben družben red... se ne pokriva z odrešenim bivanjem, kot ga oznanja krščanstvo. To pomeni določeno relativacijo narodnosti in daje temeljno moralno-religiozno osnovo za kritiko slehernega nacionalizma in šovinizma. Kot velja, da so pred Bogom enaki vsi ljudje, so pred njim enaki tudi vsi narodi... Krščanstvo je bistveno monoteistična in torej univerzalistična vera.“ (553)

„Na prvi binškošni praznik... so narodni jeziki in z njimi narodne kulture priznani kot posredniki med enim samim krščanskim sporočilom in neštevilnimi ljudmi, katerim je namenjeno... Krščanstvo... (se) skuša... (v) vsaki kulturi... docela utelesiti.“ (Ib.)

Ko se je moralo krščanstvo soočiti z judovskim nacionalizmom, je to „povzročilo prvo krizo mladega krščanstva.“ Kriza je bila razrešena „v smislu univerzalizma in kulturnega pluralizma.“ (553/4)

„Toda Jezus Kristu ni noben kozmopolit... Učlovečeni Bog je... tudi inkulturirani Bog.“ (554)

„V sodobni družbi... narodne zavesti ni treba več tako prebujati kot nekdanj, narodna kultura se je osamosvojila in je pri nas postala nositeljica narodne zavesti. Narodnost se je uveljavila kot avtonomna vrednota vseh Slovencev, zato je nima v zakupu ne Cerkev, ne nobena druga skupina... Slovenstvo je stvar vseh Slovencev. Zato nima nihče nad njim monopola, pa tudi nikomur ne more biti prepovedana odgovornost zanj. Tudi Cerkvi ne.“

„Krščanstvo je religiozno-moralen pojav.“ V tem svojstvu pa vpliva na obstoj vsakega naroda, ker je ta „bistveno odvisen od njegove duhovne in moralne, lahko bi rekli kulturne moči.“ (555)

Moja pripomba: Tolmačenje gornjega teksta v smislu, kako da bi se slovenska Cerkev odpovedala poseganju v družbo, se mi zdi neutemeljeno in nerazumljivo. Sodba bo najbrž posledica površnega branja.

Vinko

Zakulisja dolarskih kupčij

Zgodovina ameriškega dolarja je preobširna, da bi jo lahko osvetlili v kratkih vrsticah. Zgodovinska zemljepisna skica današnjih ZDA nam odkriva zaporedna obdobja od l. 1803, ko so ZDA začele razširjevati svoje prvotne pokrajine (13) s priključitvijo ogromnih predelov sedanje velesile. Evropski kolonizatorji Angleži, Francozi in Španci so iskali v novem svetu prvenstveno le kupčije. Francozi so že leta 1803 odstopili obstoječim ameriškim oblastem za 15 milijonov dolarjev Louisiano. Španci so leta 1845 prodali za okrog 6 milijonov dolarjev eno najlepših pokrajin Florido. Texas, Kalifornija, Nevada in Utah so do leta 1848 pripadale Mehiki. Amerikanci so zasedli te pokrajine in jih končno s posebno pogodbo odkupili od Mehike za 18 milijonov dolarjev. Nekdanja ruska Alaska je prešla v ameriško last leta 1867. Ruski car je dobil zanjo 7,2 milijona dolarjev. Puerto Rico je prišla v ameriško posest leta 1916, ko so jo Danci prepustili ZDA za 25 milijonov dolarjev.

Trgovska tveganost je zacvetela v ZDA najbolj v času gradnje železnic. Pri tej so sodelovali privatni finančniki. Država jim je namreč nudila za km končane proge vse ozemlje ob njej. ZDA je vlada v letih 1840 do 1875 prepustila železniškim družbam 630 tisoč kvadratnih kilometrov zvezne zemlje.

Anton Zischka zatrjuje v svoji knjigi „Dolar, razkošnost in ničevnost denarja“, da „ta vojna ni bila državljanska vojna med severnimi narodnjaki in zaslužjenimi ljudstvi na jugu. Bil je le boj za oblast, denar in gospodarsko nadmoč. Industrializirani sever z 22 milijoni prebivalcev je prisilil poljedelski jug z 9 milijonov prebivalcev, od katerih je bila tretjina sužnjev, svojo voljo. Jug je moral plačevati za zvezno vlado dve tretjini carine, največji zvezni dohodek. „Osvobodilna vojna“ je terjala 600 tisoč mrtvih, dvakrat več kot ameriške žrtve v drugi svetovni vojni.“

Iz teh časov je mnogo knjig in filmov o pionirjih in iskalcih zlata. V pristanišču San Francisca je pristalo 500 ladij z moštvom, ki so se razpršili v deželi „Dorado“ in v rekah ter hribih iskali zlato. Statistike pričajo, da je pri iskanju zlata bilo nad 4 tisoč umorov. Živčno iskanje je bilo tolikšno, da je lopata stala 160 dolarjev, kg. krompirja pa le en dolar. Kronisti zatrjujejo, da so kalifornijska tla dala leta 1853 zlata za 68 milijonov dolarjev, do leta 1870 pa je ta zaklad že presegal eno milijardo dolarjev. Polovico zlata so odpeljali v Evropo. V San Francisco so se pojavili zlati kovanci in kalifornijska vlada je prepovedala papirnato dolarsko vrednotnico.

ZDA so obogatele zlasti po odkupu pokrajin v Mehiki, ko so pridobile dva milijona kvadratnih kilometrov zemlje. To je odprlo ZDA pot do Pacifika, česar so se ameriški finančniki kmalu poslužili. Vlada je brez kongresne odobritve poslala na Japonsko bojne in trgovske ladje ter tudi tu uspela s svojimi kupčijami. Amerikanci so leta 1858 podpisali z Japonci

prijateljsko trgovsko pogodbo. Takratna svetovna cena srebra proti zlatu je bila 1:3. Amerikanci so isto povišali 16-krat. Zamenjava ameriškega srebra za japonsko zlato je ZDA dala 500 odstotni dobiček. Hamburški gospodarski izvedenec zatrjuje, da so Amerikanci takorekoč izropali Japonsko.

Množina zlata je tako zaostрила desetletni prepir med zagovorniki srebrnega in zlatega dolarja. Navadni državljani so zelo težko prišli do zlatih kovancev, čeprav jih je bilo v obtoku za 62 milijonov. Najmanjša zlata dolarska vrednotnica je veljala 2,50, zaslužek predelavca pa ni presegel 1 dolar. Ko so v Nevadi odkrili bogati srebrni rudnik, so se na trgu pojavili srebrni kovanci in povzročili inflacijo. Vlada je ukinila kovanje srebrnjakov in v veljavi so ostali zlati dolarji. Leta 1900 se je vlada končno odločila za zlatni standard. Ta je obveljal brez presledka do svetovne gospodarske krize leta 1971, ko je prezident Nixon ukinil obveznost menjave dolarjev za zlato.

ZDA so prišle do ogromnega bogastva po zaslugi naseljencev. 40 milijonov naseljencev v prvi dobi stoletja je proizvajalo toliko surovin, da so ZDA postale svetovna gospodarsko in politična velesila. Ta moč se je pokazala v prvi svetovni vojni, ko se je začela krhati moč starega sveta — Evrope. Amerikanci so v vojnem času poslali Angliji in Franciji orožje in živež za 7 milijard dolarjev. Francozi in Angleži so vse to morali plačati v zlatu. Problem za ZDA je nastal leta 1916, ko so nemške podmornice začele ogrožati prevoz zlata. ZDA se niso pustile motiti v tem blestečem dobičku in so zato leta 1917 napovedale Nemčiji vojno. Walter H. Page je to zagovarjal, češ da bi zavezniki v slučaju nemške zmage ne zmogli odplačati dolgov.

ZDA so se znašle v podobnih okolnostih tudi v drugi svetovni vojni, ko so postale nedvomno največja svetovna sila. Prav tako za časa vojne na Koreji. V prvi svetovni vojni je število milijonarjev naraslo na 21 tisoč, leta 1986 pa je to število preseglo že milijon milijonarjev.

Starejši se še spominjajo poraznega finančnega stanja v prvih letih po svetovni vojni, ko sta bili poraženi Nemčija in Avstrija. Propadlo je habsburško cesarstvo, Rusija je doživela revolucijo, v srednji Evropi so oživele narodne države Poljska, češkoslovaška, kraljevina SHS in druge.

Posledice zavezniške zmage nad Nemčijo so Nemci občutili s padcem marke v zamenjavi najprej 670 mark za dolar (1923), malo kasneje pa že 152 tisoč in nazadnje za en milijon. Nemčija je morala plačati 132 milijard vojne odškodnine. Zato je morala uvesti visoke davke in znižati državne izdatke. Rezultat vsega tega je bila velika brezposelnost in nezadovoljstvo naroda. Komunizem je imel vso podlago, da izvede v Nemčiji revolucijo. To stanje je izrabil Hitler in nemški narod je videl v njem rešitelja.

V manjši meri sta bila prizadeti Anglija in Francija. Frank je ostal prva leta na isti višini (5,45 frankov za dolar), leta 1923 pa že na 19. Padla je tudi vrednost angleškega funta. Anglija je potrebovala živež in

zanj so Angleži morali izprazniti tudi svoje privatne zlate zaloge. ZDA so imele po vojni več zlata kot vse druge države skupaj. Iste so leta 1914 dosegale 1,5 milijard dolarjev, leta 1918 pa presegale že 2,9 milijard.

Anglija se je leta 1925 znašla v veliki gospodarski krizi. W. Churchill je kot državni zakladni kancler uvedel novo funt-zamenjavo na 4,87. Visok kurz je povzročil draginjo in Anglija ni zmogla več nuditi na trgu konkurenčnih cen za svojo tekstilijo, premog in druge proizvode. Britanci so se finančno opomogli šele leta 1931, ko so ukinili zamenjavo funta in zmanjšali dolarsko vrednost za 16,6%.

ZDA so kljub ogromnim zaslužkom v prvi svetovni vojni kmalu doživele gospodarsko krizo. Borzni verižniki so se leta 1929 znašli v t. i. „črnem četrtku“, v krizi, ki je povzročila 10 milijonov brezposelnih. Številne banke in tovarne so zaprle vrata. Kot je Churchill postopal v Angliji v krizi, je novi ameriški predsednik Roosevelt postopal leta 1933 v ZDA. Narod ni mogel več zamenjati dolarjev v bankah po določenem kurzu v zlatu. Uvedel je za zlato unčo ceno 20,67 dol. Unča je čez nekaj mesecev dosegla že vrednost 35 dolarjev, po mnenju ameriških finančnih strategov dovolj visoka cena. (1 unča — 28,70 gramov) Ta kurz je veljal 38 let. Visoka cena ni okrepila privatnih rezerv. Sedanji predsednik Reagan je bankam in tvrdkam prepovedal kupčevanje z zlatom, ki je ostal pod vodstvom „trdnjave“ Fort Fox. Ta ustanova zaposluje danes nad tisoč ljudi.

Posledice te ameriške gospodarske politike so kmalu občutile Nemčija, Francija in Švica. 40 odstotno znižanje dolarja proti nemški marki in drugim vrednotnicam je bil vzrok znižanja marke od 4,20 na 2,5. Amerikanci so tako lahko znižali cene svojih proizvodov in jih lažje nudili trgu. Zakladi zlata v Fort Fox so se večali in Amerikanci so po drugi svetovni vojni razpolagali z 80% vsega zlata na planetu. V takem stanju so lahko pristali na ustanovitev mednarodnega fonda — Amerika z nekaj čez 2,1 milijardo dolarjev, ostali svet z 4 milijardami. Vsem je bilo jasno, da morajo ameriška industrija in farmerji prodati svoje proizvode tistim, ki posedujejo dolarje.

Rezultat te odločitve je bil tudi Marshallov plan za Nemčijo. Plan je v letih 1948 do 1952 dosegel astronomsko vsoto 16 milijard dolarjev. Predsednik H. S. Truman je videl v tej akciji Nemčijo in Evropo kot uspešna proizvajalca in trgovska odjemalca, newyorški finančniki pa tudi jamstvo, da bo obnovljena Nemčija lahko plačala vojno odškodnino, zlasti Izraelu. ZDA-pomoč Nemčiji in korejska vojna sta povečala ameriški deficit na eni strani, na drugi pa nudila ameriški industriji, da je isto začela razširjati po Evropi in na Daljnem vzhodu — Koreji, Formozi, na Japonskem in zadnje čase na Kitajskem.

Ni skrivnost, da se danes Nemčija že z ukoreninjeno denarno stabilnostjo ne navdušuje več za nov dolarski dotok. Trdni zamenjalni sistem obvezuje namreč Nemce le za toliko deviznih rezerv, v kolikor je s tem

zajamčena pariteta. V nasprotnem primeru bi morala Osrednja banka nuditi vse preveč svojega denarja v korist države s prekupičkom.

Zvišanje obresti povzročuje inflacijo in v takem primeru prihaja v deželo tuja valuta. Uvožena inflacija tak položaj le poslabša. Nemci se tega zvesto držijo. Posledice nasprotnega ravnanja, ki ga lahko ugotavljamo v nerazvitih deželah, so znane.

Predsednik J. F. Kennedy je leta 1961 uvidel, da je privilegirani mednarodni dolar v nevarnosti. Privatni naložniki so začeli dvigati denar iz bank in kupovati na svobodnem trgu zlato. Cene zlata so presegle uradne cene. Da bi preprečil verižništvo, je izdal zakon o vrednosti zlata po 38 dolarjev za unčo. Banke v ZDA in v sedmih evropskih državah so okrepile svoj kapital in odprle svobodni nakup zlata po novi ceni. Vkljub temu se je špekulacija še povečala in banke so bile kmalu brez žlahtne kovine. Zaloge v angleških bankah so pošle tako hitro, da je vlada morala razvrednotiti funt za 14,3%. Predsednik general De Gaulle se je odločil za izstop francoskih bank iz „Gold-poola družbe“ in ni več pristal, da bi francoske banke menjavale svoje zlato. Kmalu so se za isto odločile tudi ZDA (1969). Londonske banke so v istem času še zamenjale denar za 100 ton zlata, ko pa so znova zamenjali za 225 ton zlata, je ameriški predsednik Johnson zaprosil britanskega prvega ministra Harolda Wilsona, naj to trgovino zapre. Problem je nastal še večji, ko so ameriške dolarske rezerve v dolarjih prekoračile vrednost ameriškega zlatega zaklada. Nastopila je doba, ko so ZDA zahtevale od svojih upnikov državne upniške zadolžnice z visokimi obrestmi. Klirinška napetost se je podvojila, ko so ZDA vstopile v vojno z Vietnamom. Francozi npr. so v nezaupanju takoj zamenjali dolarje za zlato. General de Gaulle ni odklonil le severnoameriških upniških listin, obsodil je tudi pomnoženo tiskanje dolarjev, s katerimi so Amerikanci preplavljali svet. Vedno je poudarjal za frank zlatno valutno podlago. S pomočjo francoskih bank v ZDA je zamenjal dolarje za zlato in ga z Aire France dal odpeljati v Francijo.

De Gaullov naslednik G. Pompidou je že leta 1969 moral zaradi pomanjkanja deviz razvrednotiti frank za 12,5%. Tekma je sledila tako daleč, da je predsednik Johnson moral uvesti moratorij in zmanjšati posojila inozemstvu. Nemška marka je po 1. 1969 postala tako močna, da je zmanjšala dolarsko vrednost. Ameriška administracija je začela z napadi na „vpliv nacionalističnih elementov v Nemčiji in na nerazumevanje bonnske vlade“. Zaželjeno znižanje marke za 8,5% je za nekaj časa umirilo finančno razmerje.

ZDA so leta 1970 doživele finančni trgovski primanjkljaj. Nemška banka že ni več nakupovala dolarjev po določeni ceni. Švica in Avstrija sta dvignili vrednost svojega denarja, Francija se je zoperstavila nadzorstvu deviz, prepovedala privatnikom nakup dolarjev v bankah in tako preprečila špekulacijo. Predsednik Nixon je kmalu po svojem nastopu izdal dekret (1971) in ukinil zamenjavo dolarja za zlato. Po svetu je krožilo

namreč že toliko dolarjev, da je bila zamenjava dolarjev z zlatom že nemogoča. Veliki so se končno sporazumeli in trenutno rešili položaj. Japonska je ocenila svoj yen za 17%, Švica za 13,5%, holandski gulden in belgijski frank sta poskočila za 11,5%. Dolar je padel proti vrednosti zlata za 8,6%. Leta 1973 je izbruhnila bencinska kriza in zahtevala novi klirinški sporazum. Veliki so se na konferenci v Jamajki odločili za svobodni kliring. Amerika je dosegla svoje. Svoje finance je začela urejevati po notranjem dolarskem obtoku ne oziraje se na finance na svetovnem trgu, kjer je zagospodovala nad mednarodnim denarnim prometom. ZDA zakladni minister je leta 1978 določil finančni načrt, po katerem mora dolar krožiti po celem svetu, da bo s tem dosegel finančno svetovno razmerje. Špekulanti so to odločitev prehiteli s tem, da so založili svoje kleti z dolarjem. Nakupne cene uvoženega blaga v ZDA so povzročile uvoženo inflacijo — najbolj z nakupi na Japonskem. Kupni japonski presežki v ZDA danes že vznemirjajo Reaganovo vlado, ki se je znašla v kočljivem položaju. Dolarjeva vrednost se je v Evropi in na Japonskem tako znižala, da že ogroža normalni svetovni gospodarski razvoj. Na Japonskem je dolar padel za 3,20%. Danes ima yen dolarsko najnižjo ocenitev (1,35), nemška marka pa 1,70. Prav tako je padla dolarjeva vrednost v Angliji in Franciji. Te nagle spremembe so zadele tudi Španijo z zgodovinskim padcem za 21,71%.

Svetovna borza je 26. oktobra doživela „črni ponedeljek“. Dividende stoterih gospodarskih ustanov in bank so se znašle v preplahu, ki se še ni umiril.

Gotovo je danes še uganka, kako se bo svetovna trgovina razvila po sporazumu med Sovjetijo in ZDA, ko pride do svetovne razorožitve. S čim bodo velesile nadomestile najbolj dobičkanosno oboroževanje? Svet bo z novim stoletjem prešel v dobo, ko bo ustvarjalnost vseh narodov določevala bodočnost človeštva. Mnogi zatrjujejo, da prehajamo spet v dobo, ko bodo priznani tehnologija, delo in poštenje.

Sovjetski veleposlanik in član sovjetskega CK Anatolij Dobrinin je na obisku v Zapadni Nemčiji izjavil, da danes že obstajajo med Sovjetsko zvezo in Nemčijo razmere, ki bodo zboljšale sovjetsko-nemške odnose v bodočnosti. Industrijsko razvita Nemčija bo v tej bodočnosti gotovo imela znova priliko, da izpopolni „drugi nemški čudež“: s svojo visoko tehnologijo, ki jo Sovjetska zveza potrebuje. Če se Sovjetska zveza v bodoče ne bo več mrzlično oboroževala in bo Gorbačevu uspela „perestrojka“, potem lahko svet upa, da se bo Sovjetija tudi gospodarsko dvignila in tekmovala s svobodnim svetom. Ali bodo dolar, rubel in funt imeli enako vrednost, bo narekovala svetovna politična stvarnost. Nedvomno pa bo svet tudi v bodočnosti kupčeval. Kadar gre za življenje in obstoj, padejo vsi zadržki, ki hromijo zdravo in pošteno človeštvo.

Rdeči križ je pred nedavnim poročal, da so Sovjeti in Poljaki prodali ZDA bolnišnicam za 40 milijonov dolarjev krvi, ki jo potrebujejo za AIDS

injekcije. Časnikar zatrjuje, da že sedaj teče po ameriških žilah zdrava ruska in poljska kri. Bog daj, da bi bila prava in pomagala vsem narodom. Oba naroda sta dovolj pretrpela, da s svetom dočakata boljše čase.

Ni dvoma, da bo boj za vrednotenje dolarja, rubla, marke, franka, yena ipd. tudi v bodoče odločilen za svetovni gospodarski razvoj. Kakšen vpliv bo imela obnova gospodarstva v Sovjetski zvezi in na Kitajskem, kažejo že danes stvarne značilnosti sprememb. Gorbačovo zatrjevanje, da „perestrojka“-obnova v Sovjetiji ne pomeni povratek h kapitalističnemu sistemu v gospodarstvu, je toliko vredna kot sovjetski očitki Kitajcem leta 1960, ko jim je Moskva očitala zaradi socialnih obnov oddaljevanje od komunizma. Prav tako Stalinova obsodba KPS, ki je v Jugoslaviji uvedla Kardeljevo samoupravljenje. Načrti Gorbačove perestrojke precej sličejo ideji slovenskega svojstvenega gospodarstvenika. Kremeljski kakor tudi pekinški razglasi ob 70-letnici boljševiške revolucije pričajo, da se mladi komunistični veljaki v teh deželah oddaljujejo od boljševiškega ideološkega pragmatizma z željo preobnoviti sistem z novimi socialističnimi načrti. Sovjetska zveza je šesti del planeta, da ne omenjamo ogromne Kitajske s tisoč milijoni prebivalstva. Svet se pripravlja na nobo dobo — na XXI. stoletje. Zmanjšanje atomskega orožja bo preprečilo nevarnost holokavsta, povečalo pa svetovno kupčijo in zamenjavo človeške proizvodnje. Vprašanje obstoječega konvencionalnega orožja bo tudi v bodoče bdelo nad narodi ko Damoklejev meč.

V času pisanja te razprave sledi mrzlična vojna na svetovni borzi z novo dolarsko ocenitvijo: nemška marka 1,70, švicarski frank 1,40, yen 135 itd. Nemške in japonske banke so v oktobru pokupile 5 tisoč milijonov dolarjev. Istočasno so se po svetu znižale cene zlata in žlahtnih kovin. V Angliji npr. je unča zlata padla od 470,50 na 462,5.

Te spremembe na svetovnem finančnem trgu bodo pospešile tekmovanje v prodaji industrijske, tehnološke in živilske proizvodnje kakor tudi zvišanje obresti za posojila številnim neuvrčenim državam pri mednarodnem fondu. Najbolj bodo prizadete države z dvojno dolarsko ceno (uradno in črno). V teh se navadno dogaja, da državne banke izročajo dolarje privatnim bankam, te pa prodajajo te vsote na črnem trgu. Take kupčije povzročajo inflacijo in socialne težave.

Kako se bo v bodoče razvijala svetovna trgovina? Navedli smo le nekaj dejstev, ki nam odkrivajo skrivnostna ozadja dolarskih kupčij in kupčij z zlatom. Tassov moskovski predstavnik je 5. 11. govoril zvečer po buenosaireškem radiu in poln optimizma razlagal Gorbačovo „glasnost in perestrojko“. Spremembe v Sovjetski zvezi in na Kitajskem nedvomno pomenijo novo obdobje v razvoju svetovnega socializma in dajejo svetu upanje, da bo človeštvo po sporazumu med velikimi vendar našlo pot v novo dobo, dobo življenjskega procvita, blagostanja in miru med narodi, v kolikor seveda tega ne bi preprečil moralni razkroj. To pa je seveda že druga stran medalje.

Pristavski

KRVOLOČNI MEDVED IN LJUDSKA GOVORICA

Delni ponatis iz „Dela“

Pred kosmatincem, ki ni bil niti popolnoma odrasel, je bilo treba zbežati na drevo — čudno obnašanje živali, ki se človeku ponavadi umakne — Trije streli

KOČEVJE, septembra — Pisali smo že o medvedu, ki je v bližini Kočevja raztrgal 65-letno žensko, sicer domačinko, ki pa je stalno živela v Zagrebu. Jožica Kranjc je nabirala gobe, ko jo je napadel medved. Bilo je že proti večeru. Ženska je imela poln cekar gob, ko je žival planila nanjo. Medved, ki še ni popolnoma odrasel — komaj dve leti naj bi bil star — je Kranjčevo zgrabil, jo odvelkel globlje v gozd in jo razmesaril. Sedemindvajsetega avgusta se je zgodil tragični dogodek.

Zelo nenavaden dogodek, pravi čuvaj tega revirja. Revir meri kar 3800 hektarov in tam sta vsako leto dva ali pa celo trije medvedi. Odkar je Cveto Pršle (45 let), zaposlen pri Lovski zvezi Slovenije, če lahko tako rečemo (skrbi za gojitveno lovišče Žitna gora pri Kočevju) medved nikoli ni napadel človeka. Če se medved sreča s človekom, se obrne nazaj v hosto, človek pa tudi pokaže pete.

LJUDSKA GOVORICA,

ki se je hitro razširila po deželi in segla prav v Ljubljano, pa je prisodila umrli ženski krivdo za umor 7 domobrancev v letu 1945, prav pod istim drevesom, kjer je zdaj našla strahoten konec v medvedjih šapah.

Poročilo o teh govoricah je verodostojno; preveriti resničnost le-teh mi ne moremo. Pokažejo pa nam take govorice, kako je „praznovernost“ še vedno vkoreninjena v članih nove socialistične družbe in kako človeška duša vedno išče kakšne skrivnostne povezave. Kot pravijo Argentinci: no creo en las brujas, pero que las hay...

KONEC “NAŠIH NOVINA”?

TORONTO — Po 60 letih izhajanja pod različnimi imeni je v Toronto letos aprila nehal izhajati edini list raznih jugoslovanskih levičarjev, podpornikov Moskve in režima SFRJ. Razlog je bil deloma v sporu med uredniki in verjetno tudi v vedno manjšem številu naročnikov. Več skupin skuša ta časopis obnoviti. Zdi se, da vlada med njimi strašno kreganje. Tako beremo v anonimni okrožnici celo obtožbo, da poskušajo nekateri najte neke kompromise, sodelovanje in kooperacijo z nacionalisti in antikomunisti. Znak končnega zatona prisotnosti jugoslovanske levice v ZDA in Kanadi?

La agresión indolora al catolicismo

La declaración de la Conferencia Episcopal Argentina y las referencias que formula acerca de la modernización y los cambios culturales ponen sobre el tapete una vieja cuestión, que es la de la agresión del comunismo a la Iglesia Católica.

El antagonismo entre la Iglesia y el marxismo tuvo diversos aspectos todos de una misma realidad, que se caracterizaron por tres momentos históricos. El primero fue el de la agresividad marxista y la lucha que imponían por el miedo y la opresión el alejamiento de los cristianos de su Iglesia y el amordazamiento de la misma: fue la etapa de la **Iglesia del Silencio**.

El segundo se caracterizó por el ocultamiento de las intenciones y la fijación de objetivos que representaban la captación de los católicos en beneficio del proceso de desarrollo del materialismo histórico: fue la etapa de la **mano tendida**.

Desde hace unos años vivimos el tercer momento, inspirado por la estrategia de Antonio Gramsci, que se caracteriza por el modo suave, el acercamiento sibilino y la acción solapada que llevan como objetivo la muerte indolora de la Iglesia. Entiéndase bien, no la imposición del pensamiento marxista en la Iglesia, sino la transformación de la mente de los cristianos para que éstos, por deslizamientos, cayeran en la aceptación de los resultados de la acción marxista como si fueran productos naturales de un proceso histórico o de progreso en el campo de la inteligencia, en el de los valores y en el de las costumbres. Si de alguna manera deberíamos designar esta etapa, la llamaríamos la de la **persuasión**.

El suicidio del catolicismo

Antonio Gramsci, en un artículo publicado en "El Orden Nuevo", al estudiar el vuelco del catolicismo hacia la acción de masas a través de partidos políticos en Italia, dice: "El catolicismo democrático hace lo que el socialismo no podría hacer: amalgama, ordena, vivifica y se suicidia." Gramsci comprende que lo que no pudo el comunismo atacando a la Iglesia, puede lograrlo a través de la masificación de los católicos. Por eso Augusto del Noce, en un artículo publicado en "Criterio" del 25 de agosto de 1977, señala que para el gramscismo "el católico tiene que llegar a abandonar su religión, a partir de la reflexión sobre juicios aparentemente neutros que lo lleven a ver en el catolicismo, o en la religión trascendente en general, una posición ideal definitivamente superada por la historia, tanto que ya no puede vivírsela". Y añade: "la neutralización de la enseñanza religiosa, sin contar las dificultades a que son sometidas las escuelas religiosas en los países comunistas son hechos por todos conocidos. Lo que importa observar es cómo en éstos se realiza la revolución comunista de tipo gramsciano."

Las puntas de lanzas

La simple observación de la realidad permite apreciar cómo las puntas de lanzas han penetrado hondo en las masas católicas. En ellas se habla de **dos Iglesias, la de los ricos y la de los pobres; de la Iglesia Jerárquica y de la del pueblo, de la Iglesia apoyada en las fuentes del poder y de la Iglesia que apoya a los oprimidos.**

Todos estos elementos forman parte de la dialéctica marxista, del juego entre tesis y antítesis, de donde, en definitiva, según la clásica concepción hegeliana, brota la síntesis como verdad o como realidad nueva. Por eso —esto también es observable— se habla mucho del consenso, o de la convergencia, o de la unidad nacional, o del pluralismo, pero desde un ángulo partidario en el que lo que se pretende es que se acepten los hechos que surgen de la práctica de una ideología marxista. Son palabras para ocultar la concepción gramsciana de la **hegemonía** y de la **conducción única.**

El crecimiento de las sectas

Por último, queremos transcribir otro pensamiento de Gramsci que se encuentra en los "Cuadernos de la Cárcel", cuando se refiere al "**Materialismo Histórico y la Filosofía de Benedetto Croce**", dice: "La concepción dualista y de la objetividad del mundo exterior, tal como ha sido enraizado en el pueblo por obra de las religiones y de las filosofías tradicionales —y que se ha hecho sentido común— no puede ser desarraigada y sustituida sino por una nueva concepción." ..."**Esta concepción nueva puede ser que asuma inicialmente formas supersticiosas y primitivas (como las de la religión mitológica)**".

Nótese que el fenómeno del renacimiento y proliferación de las sectas, que son expresiones del primitivismo religioso, puede explicarse como una realización que se ubica dentro del marco marxista del ataque indoloro a la Iglesia.

(J. Roberto Bonamino en "La Prensa del 6-10-87 — extracto parcial)

SLOVENSKI ZGODOVINSKI MUZEJ

Upravni svet Zedinjene Slovenije sporoča, da se je pričelo zbiranje predmetov za Slovenski zgodovinski muzej. Upravo muzeja je sprejel Rudi Bras, kateremu bo pomagal Silvo Lipušček. Muzej bo deloval v Rožmanovem domu.

Namen muzeja je zbrati med rojaki v Argentini in drugje po svetu obstoječe predmete zgodovinske vrednosti v dobi od začetka druge svetovne vojne pa do prihoda svobodnih Slovencev v Argentino (1941-1949). Slovenski zgodovinski muzej bo vsakemu, ki bo izročil kak zgodovinski predmet, izdal ob prevzemu istega zadevno potrdilo. Darovalec bo naprošen, da čimbolj točno pojasni zgodovinsko vrednost izročnega predmeta. Predvsem pridejo v poštev fotografije, značke, svetinje, zastave, obleka, posoda itd. Za vsak prejeti predmet bo strokovno vodstvo muzeja ugotovilo, če spada v muzej. V nasprotnem slučaju se darovalcu predmet vrne. Izvzeti so dokumenti, ki spadajo v zgodovinski arhiv. Muzej bo ohranjal za zgodovino in bodoče rodove vrednostne predmete iz najbolj usodnih časov slovenskega naroda. Muzej bo imel začasni uradni sedež v pisarni Zedinjene Slovenije. Nabrani predmeti pa se bodo hranili pod ključem v posebni sobi v Rožmanovem domu.

Zedinjena Slovenija naproša vse Slovence, ki še imajo kake predmete iz preje omenjene dobe (1941-1949), da iste oddajo v muzej. Lahko jih izročijo v pisarni Zedinjene Slovenije, v vseh slovenskih domovih Velikega Buenos Airesa ali neposredno g. Brasu v Rožmanovem domu.

Cena te številke na 80 straneh je za Argentino A 6.-. Letna naročnina za inozemstvo je 15 USA dol. po navadni in 18 USA dol. po letalski pošti ali pa odgovarjajoča cena v drugi valuti.

Correo Argentino Suc. 7 (B) y S. Justo (B)	FRANQUEO PAGADO Concesión N° 5811	Propiedad Intelectual No. 71093 - 8-1987
	TARIFA REDUCIDA Concesión N° 691	R. Falcón 4158, 1407, Bs. As.